

MÓRA LÁSZLÓ

**A román kézilabda
magyar legendái**

MÓRA LÁSZLÓ

A román kézilabda magyar legendái

2017, Nagyvárad

A könyv megjelenését a Communitas Alapítvány támogatta.

© Móra László 2017

© Holnap Kiadó 2017

Szerkesztette: Szűcs László

A borító Füstös István fényképének felhasználásával készült

ISBN 978-606-94416-5-7

**Descrierea CIP a Bibliotecii
Naționale a României**
MÓRA, LÁSZLÓ
**A román kézilabda magyar
sztárjai / Móra László. -**
Oradea : Editura Holnap, 2017

ISBN 978-606-94416-5-7

796

Kézi(s)könyv a sikerhez

AMIKOR a Bukarestben ügyeit intéző váradi barátunk október elején elkísérte egy fotózásra a fővárosi Florească csarnokba könyvünk egyik hőst, Birtalan Istvánt, meglepetten és meghatottan számolt be arról, milyen szeretet és tisztelet övezi az egykori sikerei helyszínén megjelenő kézilabdás sztárt az épp edzést tartó ifjúsági válogatott játékosai és szakvezetői részéről.

Jó négy évtizede annak, hogy az addig végérvényesen a kispályán teret hódító kézilabda legerősebb válogatottjai közé emelkedtek a romániai csapatok, a válogatottak számára több alkalommal is megadatott a világ bajnoki trófea elhódítása. Ebben az időszakban, a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas években juttatott tehetsége és szorgalma az ismeretlenségből a legjobbak, a válogatott játékosok közé – akár egyik hónapról a másikra – több romániai magyar fiút és lányt. Abba a szűk elitbe, ahol egyébként szász sportemberek is sikerrel szerepeltek.

Móra László újságíró a tornászaikkal világsikert arató Károlyi-házaspárról, majd az edzőként Bajnokcsapatok Európa Kupáján győzelmet szerző egykori futballisták, Kovács István és Jenei Imre életút portréi után, legújabb könyvében a román kézilabda magyar legendáinak a történeteit kínálja, Birtalan István és a többi, részben itthon, részben külföldön sikereket elérő, Erdélyből induló kézis kiválóságokét.

A korábbi két kötethez hasonlóan érvényes a megállapítás: a sikerek, a karrierök állomásai mellett betekintést nyerünk a kor társadalmának egy sajátos világába, a diktatúra idején született sportsikerek titkaiba. Továbbá annak is tanúi lehetünk, miként lehetett egyszerre megélni az élsportolói szerep kiváltságai mellett a kisebbségi lét hátrányait. Sőt, e könyv azzal is szembesít, hogy a csapat kohéziója gyakran a mesterségesen szított nemzeti ellenéteknél is erősebb tudott lenni. Talán azért is, mert – s ez nem a kézilabdások specialitása –, az esetek többségében az élsportolói erények együtt járnak az emberi kvalitásokkal. Könyvünk szereplői ezt példázzák.

A SZERKESZTŐ

Birtalan István

Édes gyermekkor

ZILAHON SZÜLETTEM 1948. szeptember 25-én. A szülővárosomat, okkal, mindig elsőként említem, mert a rólam szóló forrásmunkáknál nem egyszer Zsibót említik annak, nem teljesen igaztalanul, hiszen itt nevelkedtem, indultam el a pályámon. A zilahiak, akik ismertek, orroltak is emiatt, szemrehányást tettek nekem:

– Mi van, már szégyellsz bennünket?

Dehogyan szégyelltem!

Zilah volt számomra az „édes gyerekkor”, hogy nagy költőnk, Ady Endre szavait idézzem, aki négy éven át koptatta az iskolapadokat ugyanott, ahol én, csak több mint hat évtizeddel korábban. Az iskolát, a gimnáziumot is róla nevezték el, mert az alapító Wesselényi Miklós gróf, a Sibói bölény tiltólistán szerepelt. Csoda, hogy a város főterén állott, sokat megért szobrát békén hagyták. Fadrusz János alkotását 1902-ben avatták fel, Ady gúnyosan írt róla, de mások sem szerethették, mert 1936-ban „ismeretlenek” ledöntötték, hazafias érzelmű emberek rejtették el, nehogy beolvassák, hogy aztán 1942-ben, Észak-Erdély visszacsatolása után ismét méltó helyére helyezték. A békülékenyebb időt jelképezi, hogy ma felújítva pompázik régi helyén.

Apai ágon tősgyökeres zilahiaknak számítottunk, nagyapám jól menő szőlősgazda volt, a hegyoldalban volt a bir-

toka. Az ötvenes évek közepéig, míg el nem vették, évente ötezer kiló szőlőt kellett az államnak beszállgatnia.

De ne szaladjunk előre az időben.

Háború volt.

Az embereket nem a családalapítás, hanem a túlélés foglalkoztatta.

Észak-Erdély visszacsatolása után apámat, mint fiatal legényt, azonnal besorozták magyar katonának. Veszprémbe került, egy repülő századba, ahol fedélzeti géppuskának képezték ki. Két bevetésen vett részt, a másodikon majdnem lelőtték a gépüket. Szegény apám könyörgött a parancsnokának, hogy helyezze más beosztásba.

– Mi a civil foglalkozása? – kérdezték tőle.

Hentesnek tanult, hát megszánták, a konyhára került. Egy törzsőrmester lett a felettese.

És itt kezdődik az én történetem.

Apám roppant boldog volt. Nem került az orosz frontra. Ekkor szervezték a második magyar, doni hadsereget, hogy a Szovjetunió területén védje a magyar hazát. Józan ember volt, bár nem láthatta előre, mi történik majd velük a Don-kanyarnál, ösztönösen érezte, hogy nagy veszélytől menekült meg, hát még amikor a repülősoktól is megszabadult!

A konyha volt az ő világa. Felettesével nagyon jól megértették egymást. A konyhán jól lehetett élni. A főtörzs lánya, egy 12-13 éves, szemrevaló fruska, Valériának hívták, gyakran meglátogatta apját, vitte haza „a maradékot” Balassagyarmatra. Nagy volt a szegénység, az ínség, jól jött egy kis utánpótlás.

Apámnak megtetszett a kislány, vonzalmuk kölcsönös volt, és néhány hét után már együtt voltak.

A háború hozta össze őket. Miután bejöttek az oroszok, már együtt menekültek Nyugatra, meg sem álltak Németországig. A szövetségesek fogolytáborában éltek meg a háború utolsó napjait. Anyám, mert róla van szó, időközben terhes lett, és itt szülte meg első gyermekét, aki a családkban is élő szokásjog alapján, apja után az Imre nevet kapta. Sajnos, a rossz higiéniai körülmények miatt a baba vérhast kapott, és kéthetes korában elhunyt. Ott temették el abban a kis német faluban, ahol a táboruk volt.

Később, a sors szeszélye folytán, épp azon a környéken játszottunk egyszer a válogatottal, meséltem nekik a szüleimről, és az ott eltemetett testvéremről. Sírját hiába kerestem volna...

Álmomban sem gondoltam, hogy évtizedekkel később magyarázkodnom kell majd a „Nyugaton élő rokonom” miatt.

Abszurd, de igaz!

A Szekuritáté felügyelte a Ceausescu-rendszert. Mindenkit megfigyeltek, mindenkiről jelentést készítettek, mindenkinek megvolt a saját dossziéja. Nekem is a sajátom. Mint katonatisztet, természetesen rendkívül tüzetesen átvilágítottak, ezen a területen ez természetes és indokolt is volt. Tudtak is mindent rólam.

Azaz, mégsem!

Cristian Gațu, aki ma is az egyik legjobb barátom, egy alkalommal csak úgy, szórakozásból, megjegyezte a szekusunknak: „a Birtalannak Nyugaton rokona van.”

A szekusunk persze nem tudta az igazságot, ezért egy nap behívattak:

– Birtalan elvtárs, magának az anyján kívül rokona van külföldön, és nem szólt nekünk?

– Igen, Németországban.

– Kicsoda?

– A bátyám!

– Ajaj, ez nem szerepel a dossziéjában!

Megsajnáltam a szerencsétlent.

– De ő kéthetes korában meghalt.

A Szekuritáté engem hivatalosan soha nem zaklatott. Hogy a hátam mögött mit mesterkedtek, ki volt a besúgom, nem érdekelt. Sokan kíváncsiak voltak a dossziéjukra, én nem kértem ki soha.

Nem voltak féltett titkaim.

Apámék 1946-ban jöttek haza Zilahra. Két évvel később, anyám még ekkor sem volt 18, megszületett a bátyám. Imre. A szokásjog már nem lett volna kötelező, hiszen nem elsőszülött gyermek volt, de szüleim a Németországban elhunyt testvérem emlékére mégis az Imre nevet adták.

Egy évvel később én is megláttam a napvilágot.

A szüleim külön házba költöztek, nem akartak a nagyszüleimmel egy fedél alatt lakni. Apám Zsibón kapott átlást, hétfőtől szombatig távol volt, és ilyenkor bekövetkezik az, amire Murphy törvénye kimondja: ami elromolhat, az el is romlik.

Kétéves voltam, amikor anyám elhagyta apámat, és Nagyváradra költözött, majd az 1956-os forradalom idején hazament Magyarországra, Balassagyarmatra.

Mielőtt hazatelepült volna, meglátogatott minket az iskolában. A bátyám, Imre nem akart találkozni vele, elbújt, nem tudta elfogadni, hogy elhagy bennünket. Csak tőlem tudott rendesen elbúcsúzni.

Attól kezdve semmit nem tudtunk róla. Nem érdeklődünk utána, ő sem keresett minket.

A családban anyám tabutéma volt.

Amikor már válogatott kézilabdázóként jártam a világot, sokszor játszottunk Magyarországon. Felötlött bennem, hogy megkeressem, de időm sem volt, és azt sem tudtam, merre induljak, hol keressem.

A találkozásunk félig-meddig a véletlen műve volt.

Az 1974-es kézilabda világbajnokság megnyerése után a Baráti Hadseregek Szpartakiádján vettünk részt, amelynek abban az évben a Budapesti Honvéd volt a házigazdája. A szocialista országok hadseregeit képviselő sportklubok vettek részt rajta. Ezek rendszerint az országuk legjobbait tömörítették, válogatottnak is beillettek, ezért igen rangosak voltak.

A tornát megnyertük, gólkirály is lettem.

A Magyar Televízió számára interjút készítettek velem. Már nem tudom, ki volt a riporter, de beszélgetés közben a szüleimre terelődött a szó, elmeséltem, hogy anyám itt él Magyarországon, de semmit nem tudok róla.

– Nem szeretne találkozni az anyjával? – kérdezett rá.

– Persze, hogy szeretnék, de azt sem tudom, hol él.

Az interjúnak vége, este a szállodában egy ezredes keres, bemutatkozik, és közli, tudják, hol van az anyám, szeretnék-e találkozni vele?

Hát persze, hogy szerettem volna!

– Holnap délben találkozunk – búcsúzott el, sejtetve, hogy készülnek valamire.

Másnap délben a szálló előcsarnokában az egész csapat, edzőstől, masszőrről, orvossal, ott állnak és várnak.

És akkor megjelent az anyám.

Hogyne ismertem volna meg azonnal!

Egy 44 éves fiatalasszony állt előttem, ugyanolyan jól nézett ki, mint annak idején, a fényképeken. Vele volt az anyai nagynéném és a nagymamám is.

196 centi magas nagy ember vagyok, de nem tudtam megállni könnyek nélkül.

Sokat beszélgettünk.

Nem mentegetőzött. Fiatal volt, még szinte gyerek, nem ismerte az életet.

Megértettem és elfogadtam.

Nem állítom, hogy mindenki így viselkedett volna. De az idő begyógyítja a sebeket. Be kell gyógyítania. Egyeseknél lassabban, talán egy kis forradással. Mint a bátyámnál. Ő sokkal nehezebben fogadta el ezt a helyzetet.

Anyámmal felhőtlen, mondhatom csodálatos kapcsolatom alakult ki.

Gyakran meglátogatott minket Bukarestben, mi is többször kiutaztunk hozzá a gyerekekkel, segítettem, ahogy tudtam.

2006-ban halt meg. Megállt a szíve.

Sajnos, a családja nem tudott igazán elfogadni. Pedig nagyon sok unokatestvérem él Magyarországon. Ők más világban nőttek fel, mint én, nem tartoztam igazán közéjük. Már rég lezártam múltamnak ezt a részét.

A ZILAHÍ GYEREKKOROM azért boldog volt. Jól emlékszem a téli szánkózásokra. Apámnak kormányos szánkója volt, máig titok előttem, hogy honnan szerezte, hiszen az 1950-es évek elejét írtuk, ínséges idők voltak, de nekünk mindenkünk megvolt.

Máig őrzöm azokat a fényképeket, amelyeken magyar ruhában, igazi bőrcsizmában „feszítek”. Persze, amikor később, bukaresti éveim idején lebozgoroztak, a legtöbbször visszavágtam nekik: „bozgor, bozgor, de ti bocskorban jártatok, amikor én bőrcsizmában.”

Érdekes, nem érezte akkor senki megbántva magát emiatt. Más világ volt.

Igazi focilabdánk is volt, amit egy Takács nevű szomszéd fiaival közösen használtunk. A szabály az volt: aki a legjobb jegyet kapja az iskolában, annál lesz a labda, ő rendelkezik felette. Én nem voltam eminens tanuló, de az első ötben mindig ott voltam, így én lehettem a legtöbbször a labdafelelős. Az Ady Endre Líceumban kezdtük az iskolát, majd két év múlva egy másik, közeli általánosba helyeztek át minket. Román szót alig hallottunk.

Zongoránk is volt! Nem olyan kis pianínó, hanem rendes, „hosszúfarkú”, márkás zongora. A szüleink zongoraórákra jártak, akkor ez volt a trendi a jómódú polgári családoknál. Sokszor gondolkodtam azon: mi állt apámék szándékának hátterében? Hogy esetleg zongorista lesz belőlünk? Azt hiszem: semmi ilyen hátsó gondolatuk nem volt. Egyszerűen meg akartak felelni a kornak.

Apám 1953-ban újra nősült, zsibói lányt, Mátyus Nellit vette feleségül, házat vettek Zilahon, rádiónk is volt, ami

abban az időben ritkaságszámba ment. Csak a Kossuth adó szolt egész nap, emlékszem, amikor a magyar válogatott játszott, apám kitette az udvarra, hogy mások is hallják. A berni világbajnokságon a döntőt nálunk kétszáz ember szurkolta végig!

Magyarország–Nyugat-Németország!

Hat éves voltam, de kőkeményen az emlékezetembe vésődött a meccs. A nyolcadik percben a magyar csapat 2–0-ra vezetett, aztán a végén a jelenlévőkkel együtt tragédiaként éltem meg a vereséget. Puskás, Kocsis, Czibor, Hidegkuti, Grosics, Bozsik... Azt hiszem, nincs a földön olyan magyar ember, talán az egész fiatalokat leszámítva, akik ne ismernék őket, ne hallottak volna róluk.

1956-ban Magyarországon kitört a forradalom, s itthon, Zilahon is gyülekeztek a felhők a fejünk fölött. Apámat, több társával együtt, mind magyarok voltak, bíróság elé állították. Apám ellen az volt a vád, hogy Kolozsvár tartományon kívülről (ez még a megyésítés előtt volt) szerzett be vágóállatokat, s ezzel a saját hasznára dolgozott, megkárosította az államot. Ügyvédje szerint gazdasági álcába öltöztetett politikai perről volt szó. Apám nyolc évet kapott, ebből hatot leült, de a büntetés vagyonek Kobzással is járt, így a fél ház az állam birtokába került. Mostohaanyám mi mást tehetett: eladta az ő részét, a zongorával együtt, és tíz éves koromban Zsibóra költöztünk. Albérletbe.

Nagyapámra is nehéz idők jöttek, de ő egy igazi kereszt-apa volt, akit nem lehetett csak úgy legyőzni. Birtokát elvették, de egrespataki házához és a 200 tő fekete ribizke bokorhoz nem engedte, hogy hozzányúljanak.

– Életem árán is megvédem! – jelentette ki.

A ribizkéből bort készített, és mind a hét gyerekének egyformán adott belőle minden évben. Ez így ment egészen a haláláig.

Őt nem lehetett megfélemlíteni. Gyerekei egyik születésnapjára egy Albatros rádiót vásároltak neki hálából, hogy azon hallgathassa a Szabad Európa Rádiót. 92 éves korában halt meg.

Nem tudom, hogy a rokonok később visszakövetelték-e az elorzott szőlősbirtokot.

Apám nem volt ilyen szerencsés, nem jutott neki hosszú élet: 49 éves korában ragadta el a halál. A temetésére sem tudtam elmenni.

1971-ben, egy magyarországi torna után Splitbe utaztunk, ahol a jugoszlávokkal kellett mérköznünk. Apám szombat este halt meg, de az értesítés csak vasárnap érkezett meg Budapestre, amikor már úton voltunk a csapattal Splitbe. Hétfő délután az állomáson várt a Jugoszláv Kézilabda Szövetség elnöke. Előbb Nedeff edzőnek szóltak, majd nekem, és közölték, mindent elkövetnek, hogy a temetésre hazaérjek. A terv az volt, hogy repülővel Belgrádba visznek, majd onnan Bukarestbe, a román fővárosból pedig Kolozsvárra, innét alig két óra autótút Zsibó.

Ez délután 6 órakor volt, a belgrádi gépet már nem tudtam elérni, így már csak a sírjára tudtam virágot tenni.

Miután nem utazhattam el, megkérdezték, vállalom-e a játékot.

Igent mondtam.

Egy perces gyász, aztán kezdődött a játék.

Nem mondtam senkinek, de azon az estén érte játszótam.

Az emlékének.

DE VISSZA Zsibóba. Új, de jóval nehezebb élet kezdődött. A szüleinknek négy gyereket kellett eltartaniuk. Apám második házasságából is két fiú született.

Azt nem mondhatom, hogy éhezünk, hiszen apám a középiskola kollégiumának a főszakácsa volt, mostohaanyám pedig egy trafikot üzemeltetett az anyjával, de segíteni kellett a családot.

Már gimnazistaként, a nyári szünetben rendszeresen munkát vállaltam.

A termelőszövetkezetben dolgoztam naponta 25 lejért, aztán meteorológusnak is felcsaptam, én továbbítottam a mérőállomáson kapott adatokat. Ezért az iskola kapta a pénzt, 96 lej, de az igazgató úgy döntött, engem illet: így szeptemberben új ruhát vásárolhattam magamnak.

Bérelt lakásban laktunk, s amikor a tulajdonos eladta a házat, új helyet kellett keresnünk.

Kapóra jött, hogy éppen megürült a katolikus templom harangozói állása, ami egy háromszobás lakással is járt.

Csak harangozni kellett.

Nem ismerek olyan sportolót, aki korábban harangozással is foglalkozott. Ha elmondtam valakinek, előbb tágra meredt szemmel bámult rám, aztán kitört belőle a nevetés. Nem tévedek, ha azt állítom, én vagyok a világon az egyetlen élsportoló, aki harangozó is volt.

Reggel hatkor apám harangozott, később én. Két harang lakozott a toronyban, amikor befejeztem, egy órán át teljesen süket voltam!

A dolognak azért volt jó oldala is. Rendkívüli eseménynél plusz pénz járt. Egy temetésen 50 lejt is megkerestem, ami sok pénz volt akkor!

Három-négy évig tartott ez, 14 éves koromtól az érettségig.

Az általánost magyarul, de a középiskolát már románul végeztem.

Bár Zsibó felerészben magyar volt, csak Zilahon működött a legközelebb magyar nyelvű gimnázium.

Imre bátyám a nagyváradi rokonokhoz ment, hogy magyarul tanulhasson, a zilahi iskoláztatásom túlságosan megterhelte volna a családi költségvetést, ezért a család úgy döntött, Zsibón maradok. Mi tagadás, sok magyar osztály- és évfolyamtársam volt. Nem tudom, van-e ma egyáltalán magyar nyelvű oktatás Wesselényi Miklós szülőföldjén.

Mert az iskola, ezt mindenki tudta, a Wesselényi kastély épületében volt, amelynek köztes része az iskola udvarának számított. Nem messze állt a családi kriptá, akkor még elhanyagolt állapotban.

Mi, gyerekek azonban nem nagyon foglalkoztunk a helyi történelemmel, azt tanultuk, amit tanítottak. A kastély istállójából tornatermet alakítottak ki, amit főleg télen vagy esős időben használtunk, egyébként az udvaron tomboltuk ki magunkat. A Wesselényi kriptá melletti dimbesdombos rész kedvelt játszóterünk volt.

A kastély körül egy lepusztult angolkert árválkodott, a környék klímája ideális hely volt egy botanikus kert számára. Ezt ismerte fel Vasile Fati, az iskola biológiai tanára, aki 1968-ban látott hozzá terve megvalósításához. 1970-ben már készen állt az iskola és a város támogatásával megépült első, 110 négyzetméteres melegház, amelyet újabbak, furcsa gömb alakban, követtek. Fati munkásságának köszönhetően az évek során rendkívül gazdag növényvilágot sikerült telepíteni, napjainkban mintegy ötezer növényfaj várja a látogatót a világ minden tájáról. Akvárium és vadaspark is működik a hajdani Wesselényi birtokon.

IGEN AKTÍV GYEREK VOLTAM, és rohamosan nőttem, egy év alatt 15 centit is! Apám nagydarab flekkenekkel tömött, ami az izmokban rakódott le. Minden sportágban jó voltam. Abban az időben a sportolókat a sokoldalúság jellemezte. Kosaraztam, atletizáltam, magasugrásban például Valerij Brumel (emlékszik még valaki rá?) stílusával 184 centit értem el. Minden lében kanál voltam. Kórustag, táncos, s ki tudja még mi nem.

A zsigói iskolában a kosárlabda honosodott meg. A kézilabdát még hírből sem ismertük. Ennek részben az volt az oka, hogy az istállóból kialakított tornaterem mérete csak kosarazásra volt alkalmas. A legnagyobb riválisaink a zilahai gimnazisták voltak, mindig megverték bennünket. Nem is nagyon vonzott a sportág.

A kézilabda 16 éves koromba lépett be az életembe.

Egyik tornatanárunk, Budu Virgil vetette fel, hogy próbálkozzunk meg a kézilabdával. A televíziózás ekkor kez-

dett elterjedni, emlékszem 1963-ban élőben is láthattuk Puskást játszani az Anglia–Világválogatott mérkőzésen, amelyet a legendás angol futballista, Matthews visszavonulása alkalmából rendeztek.

Egy évvel később szemtanúi lehettünk a román férfi kézilabdázók második világ bajnoki győzelmének, a svédeket győzték le a döntőben.

Moser, Ivanescu, Hnat – micsoda nevek voltak!

A kispályás kézilabda az ötvenes évek elején indult hódító útjára, és évről évre egyre népszerűbb lett. A nagypályásból alakult ki, még én is játszottam néhány meccset nagy pályán, de hamar kiment a divatból. A kispályás játékot hamar meg lehetett szeretni. Fél futballpályánál is kisebb területen, kisebb kapukkal játsszák, kézzel, gyors játék, látványos és fordulatos.

Az első években a bajnoki mérkőzésekre még a szabadban került sor, annál az egyszerű oknál fogva, hogy nem volt alkalmas terem. Persze, mi is csapatot alakítottunk, a kastély udvarán játszottuk az első bajnoki mérkőzéseinket.

Igen, bajnoki mérkőzéseket!

Tanárunk ugyanis megegyezett a vasúttal, hogy egy mikrobuszt bocsátanak rendelkezésünkre a csapat mérkőzéseire, amely Zsibói Rapid néven benevez a Kolozsvár tartományi bajnokságba.

Nagyon élveztem a játékokat, ez nekem való, testhezálló sport volt! 6-7 gólt is dobtam egy-egy meccsen, ami az akkori időkben szép teljesítmény volt egy, mondjuk 14–14-es találkozóon. Felugrottam és dobtam. Ennél több gól csak akkor született, ha túl nagy volt a két csapat közötti különbség.

Rohamosan közeledett az érettségi, és nekem döntenem kellett, milyen egyetemre, főiskolára jelentkeznek.

Sportolói karrier? Ugyan már...

Jó tanuló voltam, az elsők között. Az elképzelésem az volt, hogy megpróbálkozom a filozófiával.

Óriási megrökönyödés és fújolás a családban.

– Fiam, neked komoly pályát kell választanod – így apám – jelentkezz a mérnökre.

Abban az időben a műszaki pályák voltak a menők.

A szülői érvek meggyőztek. Beadtam a jelentkezésemet a Kolozsvári Műszaki Egyetem gépészmérnöki szakára. 7,10-es átlagot értem el, épp előttem húzták meg a vonalat. Nem jutottam be.

Féltem a katonaságtól, ezért közös megegyezéssel úgy döntöttünk, Nagybányán beiratkozom az építőipari al-mérnöki intézetbe, amely végül, az oktatási reform következtében, technikummá alakult át.

Az édes gyermekkor ezzel véget ért.

Zilah vagy Zsibó? Melyik állt hozzám közelebb?

Kétségtől Zsibó.

Nem ott születtem, de megbecsültek, a város alapításának 800. évfordulóján díszpolgári címet adományoztak, és a diplomám mellett, ahol éveken át harangoztam, felépült a sportcsarnok, amelynek homlokzatán ott virít a nevem: *Sala de sport Birtalan Ștefan*.

Kell több a halhatatlansághoz?

Jó szerencsét!

NAGYBÁNYA, 1966 ősze. A látogató ma egy modern épületekkel, lakótelepekkel teli város képét látja, a Ceaușescu kor „vívmányát”, egy felduzzasztott települést, amelyben a lakosságnak csak a töredéke született bányai. Ez etnikai feszültségekhez is vezetett, amit csak tetézt, hogy a rendszerváltás után az ipar leépült, ezrek vándoroltak el. Az utóbbi években, külföldi cégek megjelenésével valamit javult a helyzet, a romániai viszonyokat tekintve egy élhetőbb városkép bontakozik ki a látogató előtt.

Amikor én odakerültem, egészen más kép fogadott!

A város külső negyedeiben már épültek a „blokkok”, ahogy mi hívtuk a tömbházakat, de Nagybánya még a régi, csendes bányászváros volt, a maga, akkor még elég kopottas főterével, s az István-toronnyal, amelyet azóta gyönyörűen felújítottak. A kíváncsi látogató felfedezhette a nagybányai festőiskola képein látott, ezerszer megfestett vidék tájait. Érdeemes ellátogatni a szépművészeti múzeumba, ahol vezetett tárlaton ismerkedhetünk meg az ott élt festők életével, munkáival. A városi színház az akkor kezdték építeni, sajnos a felújításával már nem sokat tördtek a rendszerváltás után.

A város egyetlen felsőfokú tanintézménye, az Építőipari Almérnöki Főiskola volt, ide iratkoztam be a sikeres felvételi után. Sajnos, az oktatásügyi reform során technikum-

má minősítették át, így lettem én, három évi tanulás után IV. kategóriájú vájár. Jó tanuló voltam, ösztöndíjat is kaptam, nem lehetett okom a panaszra.

Szórakozási lehetőség? Az gyakorlatilag nem volt. Esetleg a mozi és a televízió. Bármilyen furcsán hangzik, tévénézésre jóformán csak hébe-hóba nyílt alkalom. A kocsma, vendéglő soha nem volt az én világom. Ha jól emlékszem, az 1974-es világbajnokság megnyerése után, Viorel Păunescu, aki akkor a Steaua főnöke volt, elvitt minket Bukarestben a Melody bárba. A fővárosnak abban az időben két ilyen éjszakai mulatója volt, a másik, a Continental az 1977-es nagy földrengés idején beomlott, nem is hozták helyre.

Életemben először és utoljára jártam akkor éjszakai bárban. Korán fekvő ember vagyok, este 11-kor már aludni szoktam. A meccsek előtt pihentnek kellett lennem. Talán ezzel magyarázható, hogy még 38 éves koromban is képes voltam 34 gólt dobni egy mérkőzésen!

Mit lehetett Nagybányán sportolni? Volt egy focicsapata a másodosztályban, s egy röplabda szakosztály. Többre nem emlékszem. Zsibón atletizáltam, kosaraztam, kézilabdáztam, hát itt felcsaptam röplabdázónak. Az egyik mérkőzésünk után látom, hogy mellettünk valami kézilabdások készülnek. Meresztettem a szememet: jól látok? Néhány hónapja voltam a városban, de addig nem hallottam a kézilabdáról.

Odamegyek a vezetőjükhöz, s udvariasan, vagy inkább könyörögve kérdezem, nem állhatnék be én is a csapatba? Az edző végigmért, tetszhettem neki, hiszen 196 centi ma-

gas legény voltam, azt mondta: gyere holnap, ma értekeztünk van.

Akkor még nem sejtettem, hogy életem fordulópontjához érkeztem.

Az edzőt Tégen Jánosnak hívták, a húszas évei közepén járt. Nagykárolyi származású volt, Kolozsvárt végezte el a Testnevelési Főiskola kézilabda szakát, játékosedzőként szerződötték Nagybányára. Amikor én oda kerültem inkább csak edzőként tevékenykedett a megyei bajnokságban szereplő Minerul csapatánál. Rendkívül vonzó egyéniség volt, rajongtak érte a tanítványai, ismeretségét felhasználva remek játékosokat szerződtetett: Kiss Dezső, Pop Mircea, Dohan Mircea, Páll József, Gáspár István, Razor Gheorghe, Palkó János – néhányan az úttörők közül, akik a nagybányai kézilabda alapjait lerakták.

TÉGEN JÁNOS, évtizedekkel később így emlékezett vissza a találkozásukra:

„Egy szerencsés véletlen hozott össze Istvánnal. Meglátott játszani bennünket, odajött és közölte, hogy kézilabdázni szeretne. Magas legény volt, akkorákat dobott, hogy mindnyájan meglepődtünk. Technikai képzettsége azonban még kívánnivalót hagyott maga után. Miután technikumba járt, nem tudott rendszeresen az edzéseinkre eljárni, így az esti órákban, nyolc után gyakoroltunk. Rendkívül szorgalmas volt, gyorsan fejlődött. Amikor Nedeff meglátta, azt mondta nekem: tetszik ez a fiú.

Ezzel eldőlt a sorsa. Behívták az ifjúsági válogatottba, s ezzel elkezdődött egy csodálatos karrier. Nem tudom, mekkora volt az én részem abban, hogy világsztár lett belőle, de az indulásánál én bábáskodtam. Meg is hálálta, néhány évig, amíg át nem igazolt a Steauához, a nagybányai Minerul csapatát erősítette. Jól jártunk vele.”

MIUTÁN ODAKERÜLTEM, hamar befogadtak. A tartományi bajnokságban szerepeltünk, a csapat jó szereplésének hamar híre ment. Minden mérkőzésen alapember lettem, onttam a gólokat. Több ezres szurkolótáborunk lett. Hogy még jobban népszerűsítsük a sportágot, a vezetőség úgy határozott, hogy Máramaros Kupa néven tornát ír ki. Hírünk eljutott a szakszövetséghez is, mert Niculae Nedeff, a legendás edző is eljött terepszemlére.

Óriási megtiszteltetés volt! Az apai ágon bolgár származású szakember a világon az egyetlen edző, aki hét világbajnoki címet szerzett szakvezetőként. Kosárlabdázóként kezdte, később váltott át kézilabdára. Előbb a nagypályás kézilabdára, mert a negyvenes évek végén, ötvenes évek elején még ez dívott, aztán váltani kellett a kispályára. A lányokkal előbb nagypályán, aztán kispályán szerzett három világbajnoki címet, majd kinevezték a férfi válogatott élére is. 1961-ben Románia az ő irányításával lett először világbajnok, de nevéhez fűződik a többi aranyérem is. Összesen hét, az ezüst- és bronzérmek, helyezések mellett.

Ennek a természetes embernek már a megjelenése is tiszteletet parancsolt.

Azonnal kiszúrt engem.

Megtermett legény voltam, gyakran mondtam is csúfolódó, kötekedő társaimnak, amikor már a válogatottban voltam: „Hé, engem az apám kolbásszal etetett, nem puliszkával!”

Nedeff rögtön meghívott az ifjúsági válogatottba.

– És ne cigarettázz többet! – bocsátott el.

Kevés edzőhöz kötődtem annyira, mint hozzá. Nem lakunk messze egymástól Bukarestben. Amikor csak tudtam, segítettem neki. Ma is gyakran felhívom telefonon, betegeskedik, közel van a kilencvenhez. Szerényen él, mint a legtöbb – nem futballista – nyugdíjas sportszakember. *(Nedeff 2017. július 24-én, életének 89. évében hunyt el.)*

Néhány évvel ezelőtt egy történetet mesélt el az egyik lapnak, amely nagyon megérintett. „Útjaink során soha nem üzleteltem. Ez idegen volt tőlem. Egyetlen alkalommal hoztam magamnak valamit. Egy Grundig rádiót. Németországban játszottunk, s a szállóban, amelyben laktunk, egy magyar fiú is dolgozott. A mi magyar játékosaink beszéltek vele, meggyőzték, hogy kölcsönözzön pénzt. Egy kérése volt, hogy a pénzt lejben juttassuk el a nővérének. Ez meg is történt. Hazafelé persze át kellett jönni a vámon. Félős voltam, Gațu persze mindjárt felajánlotta a segítségét: – Adj csak ide főnök, majd én átviszem. Két táskám volt, eggyel maradtam, a másikat Gațu vitte magával. A rádióval. Legalábbis azt hittem. A vámtiszt előtt lezser mozdulattal nyitottam ki a szatyromat. Ott volt benne a rádió!

Megdermedtem. A vámos láthatta holtsápadt arcomat, mert intett, menjek. Autóm se lett volna soha, ha nem dolgozom külföldön, Franciaországban, ahol a szolgálati kocsimat jutányos áron kaptam meg. Néhány éve Ion Țiriac megkérdezte: – Autót szeretnél? Van pénzed? – Elküldött egyik barátjához, 26 ezer euróért kaptam egy kocsit. Nem tudom, jutányos ár volt-e? Annyi biztos: életemben egyszer kaptam valamit: 1962-ben kiutaltak egy lakást, amit a rendszerváltozás után megvettem. Nős vagyok, de nincs gyermekünk. Az életem nagy része edzőtáborokban telt. Nem volt időnk megtervezni!”

A rádiós sztorira jól emlékszem, mi ütöttük nyélbe az üzletet. Nem hittem volna, hogy emlékezni fog rá.

Alig 19 évesen ifjúsági válogatott lettem. Az első közös felkészülésre Brassó-Pojánán került sor. Huszan voltunk a keretben, Radu Voina, Orbán Pisti, Mircea Stef, Dan Marin, néhányan az ismertebbek közül. Óriási élmény volt számomra. Életemben először voltam ilyen messze otthonról. Addig az életem abból állt, hogy iskolába jártam, nyáron dolgoztam, segítettem pénzt keresni. Nagybányán még gyökeret sem tudtam eresztetni, máris vittek a válogatottba.

Ifi korszakom hamar véget ért. Életem első nemzetközi meccsét az NDK ellen játszottuk, két gólt dobtam, egy évvel később már az utánpótlás keret tagja lettem. Első nemzetközi sikeremet egy hódmezővásárhelyi tornán értem el, ez volt első külföldi utam, ahol gólkirály lettem. Itt érett meg a gondolat bennem, hogy megkeressem anyámat, de akkor nem tudtam, merre induljak.

Az első igazán nagy élmény a Kárpát Kupa volt, amelyet 1968-ban Bukarestben rendeztek. Ezek a tornák kis világbajnokságnak is beillettek, hiszen Európa legjobb csapatai versengtek a részvételért.

Mi az utánpótlás csapattal Románia B néven szerepeltünk, és nagy csatában sikerült legyőznünk a magyarokat, akik már akkor ott voltak a világ tíz legjobb csapata között. Sokszor játszottunk a magyarokkal, néhány játékoshoz mindmáig szoros barátság köt.

Itt éreztem először a nagy tornák semmihez sem fogható hangulatát. Olyan világsztárok mellé kerültem, akiket korábban csak a tévében láttam. Gruia, Gațu, Oțelea, Gunesch. Kicsid Gabit itt ismertem meg, bár egyidősek voltunk, ő hamarabb került be a felnőtt válogatottba. Szoros barátság alakult ki közöttünk. Ő a Bukaresti Universitateában kezdte, akár Orbán Pisti, később azonban csapattársak lettünk a Steauánál és a válogatottban. Az edzőtáborban, külföldi útjainkon mindig egy szobában aludtunk. Jól kiegészítettük egymást. Én mindig nagy dumás voltam, ő inkább konok székel, nehezebben oldódott, de a barátaiért mindenre kész volt. A másik góbé, Orbán Pisti 1977-ben olyan súlyos sérülést szenvedett, hogy játékos karrierje kettétört, edzőként folytatta tovább. A barátság mindmáig megmaradt mindkettejükkel.

A nagybányai Minerul csapatával közben folytattuk a „nagy menetelést”. A következő évben megnyertük a megyei bajnokságot, a szászrégeni selejtezőn kiharcoltuk a B-osztályba kerülést, egy évvel később pedig bejutottunk az A-osztályba!

Időközben a technikumot is elvégeztem, döntenem kellett a jövőmről. A Bukaresti Dinamóval folytattam előrehaladott tárgyalásokat. Így történt meg, hogy egy reggel egy tiszt jelent meg a szobámban és felszólított, kövessem a megyei rendőrkapitányságra, ahol a parancsnok személyesen fogadott, és közölte, másnap reggel Bukarestbe kell utaznom a Dinamo csapatához.

Hát, nem volt nagy kedvem hozzá!

Azonnal „riadóztattam” a Minerul vezetőit, Konnert Sándort és Váradi Gyulát, akik intézkedtek, és estére megvolt az egyezés: nem vonulok be a Dinamóhoz, egy évig még a nagybányai csapat színeiben játszom tovább. Lakást is kaptam, a bátyámmal együtt laktam. És papíron bekerültem a föld alatt dolgozó vágárok közé! Ez maradt a filozófusi álmokból...

Az igazi megmérettetés azonban ezután következett: 21 évesen tagja lettem a nagyválogatottnak!

Ma sem hiszem el: 1964-ben láttam először és fogtam a kezembe kézilabdát, 1967-ben már ifi válogatott voltam, alig három évvel később pedig már a félelmetes román válogatott tagja. Három év alatt szinte a semmiből jutottam fel a csúcsra.

Na, azért nem ment minden olyan könnyen.

1969-ben a válogatott már a következő évi, párizsi világbajnokságra készült. A felkészülés jegyében egy madridi tornán vettünk részt a spanyol, a francia és a norvég válogatottal. A franciákkal volt az első mérkőzésünk, ők is a vb-re készültek, de tudásban messze mögöttünk kullogtak. Ellenünk azonban nagyon összeszedték magukat,

megszorítottak bennünket. Az első félidő közepe táján 5–5 volt az eredmény, én a kispadon ültem, amikor Nedeff váratlanul odaszólt:

– Ștefane, vállalod a játékot? Gólt kellene dobni!

Még hogy vállalom-e?!

Az első labda. Kapom a passzt, nem sikerül az átadás, a labda a lábamra pattant. Mellettem: *az anyád!* A lelátóról nem hallani, hogy mit mondanak a játékosok egymásnak, de az ilyen gyermekes hibánál anyáznak.

Ismét én kapom a labdát. A franciák emberfogásos védekezésre rendezkedtek be. Egyszerűen nincs kinek átadnom. A másodperc töredéke alatt az egész életem leperreg előttem. Aztán ösztönösen, végső elkeseredésemben kapura szúrom a labdát.

Akkora gól lett belőle, hogy a másnapi spanyol lapok a címdoldalon hozták a fényképpel együtt.

Amikor visszajöttünk a védekezésbe, Gruia, a nagy Gruia a nyakamba ugrott, hogy majdnem leestem. Átölelt: „Óriási voltál! Erre az első gólodra sokáig emlékezni fogsz!”

Igaza lett.

Hivatalosan 996 gólt dobtam a válogatottban, de ha valamennyi himnusz nélküli mérkőzést, ifjúsági válogatottságot is hozzászámítjuk, 1100 körül járunk. És ez az első örökre megmaradt.

Azon a tornán ezt az egy gólt dobtam, de a tűzkeresztség megvolt.

Tagja lettem a 16-os keretnek Gruia, Oțelea, Gațu, Penu, Dinca, Kicsid, Orbán, Popescu, Gunesch, Moldovan, Samungi társaságában.

A madridi tornát természetesen megnyertük. Házigazdáink a városnézés mellett egy bika-neveldébe is elvittek, ahol egy kis arénát is kialakítottak. A mi szórakoztatásunkra több ilyen kis 150 kilós bikát beeresztettek az arénába. A játékosok ki-beugráltak a porondra, a bikák utánuk. Mi előbb Gațu-t dobtuk be, aztán a többieket. Izgalmas szórakozásnak tűnt.

Az egyik megtermett norvég játékos szembeállt a bikával, s amikor az felnyársalni próbálta, megfogta a két szarvát és a földre kényszerítette az állatot.

Ezzel még nem volt vége. A Spanyol Kézilabda Szövetség elnöke matadort akart játszani. Egy vörös kendőt (bár köztudottan a bikák színvakok) lengetett az egyik bika előtt, majd megpróbált félre sasszézni, de olyan szerencsétlen mozdulatot tett, hogy a bika a szarvával felhasította a combját.

Ma is a fülemben cseng az a semmihez nem hasonlítható hang, ami a majdnem tragédiába torkolló jelenetet kísérte. Szirénázó mentő vitte a kórházba. A corridát soha nem szerettem, de ott akkor, Guadalajara-ban végleg kiábrándultam belőle.

Az 1970-es világbajnokság előtt még egy erőpróba várt ránk: a Kárpát Kupa Temesváron. Megnyertük. A svédekkel játszottuk a döntőt, az északiak voltak abban az időben a legnehezebb ellenfeleink, megvertük őket. Minden mérkőzésen játszottam, kezdtem beférni a keretbe. Általában Kicsiddel váltottuk egymást. Ő nem csak a támadásban, de a védelemben is a csapat egyik oszlopa volt.

Így léptünk át az 1970-es esztendőbe. Bekerültem a franciaországi vb-re készülő keretbe.

És udvarolni kezdtem.

Az egyik bajnoki mérkőzésünkön ismertem meg azt a lányt, Évát, aki később a feleségem lett. Vége volt a meccsnek, amikor egy fiatal lány lépett oda hozzám, átnyújtott egy szál rózsát.

– Te vagy az új Gruia, tetszett, ahogy játszottál.

Csinos kislány volt, nekem is tetszett, hát összejöttünk. Apja bukovinai román tiszt volt, aki Székelyudvarhelyen teljesített szolgálatot, itt ismerkedett meg egy székely lánnyal, akit feleségül vett. Éva még ott született, de nem sokkal később a család Bukarestbe költözött, majd Nagybányára, ahol apósomat nyugdíjazták. Sajnos, nem sokkal később meg is halt.

ÉVA: Gimnazista lány voltam, kosaraztam. Egyszer az egyik mérkőzésünk elmaradt, és az edzőnk azt javasolta, nézzük meg a Minerul kézilabdázóinak a mérkőzését. A kézilabdáról nem sokat tudtam, a televíziós közvetítésekből persze ismertem Gruiat, Otleat, de más semmit. Menet közben egy park mellett haladtunk el, nekem rossz szokásom, hogy egy virágot mindig letépek, ha látok. Egy rózsát szakítottam le, és vittem magammal. Ekkor láttam először őt, lenyűgözően játszott, azt hiszem, egy tucat gólt dobott. – Ez olyan mint Gruia! – mondtam a lányoknak, akik kinevettek: – Á, dehogy, ő Birtalan! A mérkőzés végén odamentem hozzá, átnyújtottam a rózsát, és hozzátettem: – Te vagy az új Gruia.

Megköszönte, és elbúcsúztunk.

Néhány nappal később osztályfőnöknőm, aki röplabdázott, meghívott az egyik mérkőzésére. Ott futottunk ismét össze. Ekkor már szóba elegyedtünk, elmondta, az építőipari technikumba jár, és egész véletlenül nem lakik messze az iskolámtól.

Megkérdezte, elkísérhet-e, persze igent mondtam, a saroknál elbúcsúztunk. Ekkor kezdődött a kapcsolatunk.

1969-ben ismerkedtünk meg, de csak 1973-ban házasodtunk össze. Ismerőseim közül sokan rákérdeztek: miért vártatok ilyen sokat?

A válasz egyszerű: minden évben kilenc hónapig voltunk edzőtáborban, az esküvőnkre is egy szabad szombaton került sor, másnap mennem kellett, mert mérkőzésünk volt. Mindketten reformátusok vagyunk, de templomi esküvőt csak akkor tartottunk, amikor a kislányunkat, Dianát kereszteltük. A tiszteletes ugyanis ragaszkodott hozzá, hogy rajtunk is legyen meg Isten áldása.

Negyvennégy éve élünk boldog házasságban.

1969. DECEMBER 13-ÁN már katona voltam, de 1970 júniusáig még a Minerul együttesében játszottam. Ekkor szerződtek a csapathoz edzőnek a konstancai Lascăr Pană-t, aki az ország egyik kézilabda fellegvárát hozta létre Nagybanján. Az országban 1974-ben itt alakult meg az első önálló kézilabda klub, a HC Minaur!

És bajnoki címek, nemzetközi sikerek követték egymást.

Lascar Pană nevét viseli ma a nagybányai Sportcsarnok. *(A klubalapító edző 2017. szeptember 17-én hunyt el Nagybányán.)*

Azóta változtak az idők, a sport is megváltozott.

A jelen? Az elmúlt évben még bajnoki címet nyert férfi és női csapata másodosztályban szerepel, mert amióta a korábbi polgármestert sikkasztás, korrupció miatt elítélték, nincs, aki anyagilag támogatssa a csapatot, a játékosok nagy része távozott.

És ez országosan és nem csak a kézilabdában van így.

Nagybánya nekem mégis a kedvenc városom maradt. Itt él a két mostohatestvérem, Sándor és Tibor, az előbbi metrológusként dolgozott, mielőtt nyugdíjba ment, családja van, Tibor egy vállalatnál biztonsági őr. A városban otthon érzem magam. Amikor az ötven éves érettségi találkozóra hazalátogattam, és Nagybánya főterén sétáltam, tízből hét ember megismert, köszönt nekem, sokan kérdezték, hogy vagyok.

Annyi év után, a mai információ-áradatban.

Való igaz, a sportág alapjait mi raktuk le a hatvanas évek közepén. És én ott tanultam meg kézilabdázni a szó legnemesebb értelmében. Így lettem bányászból világhírű kézilabdás.

Hogy köszönnek a bányászok? Jó szerencsét!

Nekem megvolt.

A terror árnyékában

1970. MÁRCIUS 8. Annyi év távlatából akár kvízkérdés is lehetne. Az első dolog, ami mindenkinek eszébe juthat, az, hogy nőnap volt. Romániában ennek az eseménynek azonban nem volt igazán nagy jelentősége: Nemzetközi nőnap. Inkább a politika kapta fel. A hölgyeket a román március elsején köszönti fel egy kétségtől szép népi hagyománnyal, az úgynevezett Mărțișor-ral (márciuskával); egy kis csokor virág kíséretében piros-fehér zsinóros ruhadísszel ajándékozzák meg őket, amit a hölgyek általában blúzukra, kabátjukra tűznek fel.

A tavaszt köszöntik ezzel, a megújuló természetet, a termékenységet, amit ők testesítenek meg. Igazán szép hagyomány, ha azóta vesztett is népszerűségéből.

Ez a közel fél évszázaddal ezelőtti március nyolcadika az én számomra, a román kézilabda, de azt is mondhatnám: a román sport számára sokkal több, egy felejthetetlen nap volt. Két generáció is felnőtt azóta, ők talán már csak az évkönyvekből hallottak róla, de akik átérték azokat a pillanatokat, aligha felejtették el: Románia férfi kézilabda válogatottja harmadik világ bajnoki címét szerezte meg. Ennek én is részese voltam!

Talán nem is önmagában a siker, hanem annak módja az, ami felejthetetlen.

Románia férfi válogatottja négyszer volt világbajnok a sportág története során, de ez a harmadik drámaiságában valamennyit felülmúlta. Lehet, nem mindenki ért velem egyet, de ez az 1970-ben megújult csapat minden idők legjobb román válogatottja volt. És ezzel korántsem akarnám a nagy elődök, Moser, Ivanescu, Hnat és a többiek érdemeit kisebbiteni.

Az alig néhány évtizedes múltra visszatekintő kispályás kézilabda évről-évre rohamosan fejlődött, népszerűsége egyre nőtt, mind nehezebb volt helytállni a világ élvonalában, fejlődött a játék. A napjaink kézilabdájához hozzászokott néző is lemérheti a különbséget, ha egy hatvanas-hetvenes években készült videót lát.

De ne fussunk előre az időben.

1970-ben Franciaországban rendezték a VB-t, 12 csapattal. Mi a házigazda franciákkal, Svájjal és az NSZK-val kerültünk egy csoportba. A franciákat, a svájciakat legyőztük, a nyugatnémetektől azonban egy góllal (14–15) kikaptunk. Ám ennek már nem volt jelentősége, bejutottunk a legjobb nyolc közé. A negyedöntőben a svédeket, az elődöntőben pedig a dánokat múltuk felül. Az elődöntőben már sziporkázott a csapat, a dánokon szó szerint keresztülgázoltunk 18–12-re. Azt hiszem, nem szívesen emlékeznek erre az összecsapásra.

Én újoncként kerültem be a csapatba, gyakorlatilag három év kézilabda állt a hátam mögött, igazán nem sok vizet zavartam, 5-10 percekét játszottam. Nem én voltam ennek a román csapatnak az ásza.

Az NDK elleni döntőre be sem tettek a 14 tagú keretbe, amely az aranyéremért lépett pályára.

A keletnémetek sokkal atlétikusabb csapatot alkottak, velük szemben elsősorban a védelemre hárult nagy feladat. Kicsid Gabi és Gunesch, azt hiszem, élete legjobb formáját nyújtotta. Áthatolhatatlan falat alkottak a kapu előtt, elől pedig Gruia dobta a gólokat, míg Gațu fáradhatatlan irányítónak bizonyult.

Gruia.

Hát igen. A legnagyobbak is hibázhatnak.

És Gruia hibázott.

Markunkban volt a győzelem. Másodpercekkel a rendes játékidő vége előtt 10–9-re vezettünk! És hősiezen védekeztünk.

Ölomlábakon jártak a másodpercek, mindenáron tartani kellett az eredményt.

A németek kapura dobtak, Penu védett.

Húsz másodperc volt hátra! Húsz!

Világ bajnokok voltunk. Majdnem.

És akkor Gruia lövésre szánta el magát...

Semmi...

Ellentámadás, és a németek kiegyenlítettek.

10–10.

Egy megnyert mérkőzést engedtünk ki a kezünkől!

Én ott ültem a második sorban, a román kispadnál. Látom, hogy az egyik játékos felemelkedik, hogy megüsse Gruiát. Visszanyomtam a székbe. Azt hiszem, nem ő volt az egyetlen, aki akkor megfojtotta volna.

Kétszer öt perc hosszabbítás. És újabb kétszer öt perc.

Nyolcvan perc drámai küzdelem. Kicsid, Gunesch, Oțelea, Samungi egymást felülmúlva hiúsították meg a németek támadásait.

És aztán Gruia. Ismét Gruia.

12–12-nél óriási gólt dob.

13–12!

Még van idő az egyenlítésre, Kicsid kiállítva, de a németek elveszítik a labdát, amely Gațuhoz kerül, akitől már nem lehet elvenni. Hosszú másodperceken keresztül egyedül vezeti a labdát az ellenfél kilences vonalánál. Zsonglőrözik. A németek megkövülten nézik. A passzív játékot, az időtűllépést ekkor még nem büntették. Ő dobja el a labdát, amikor a mérkőzés végét jelző kürt felhangzik.

Tizenkétezer ember tapsol önfeledten. Pedig franciák!

Románia harmadszor világbajnok.

Idézet a román sportlap korabeli tudósításából: „Szavakkal nehéz leírni azt, ami a pályán történt. Az akarat, az emberi hozzáállás, a küzdeni akarás győzött ezen a mérkőzésen. Gruia, a nagy Gruia, minden idők legjobb kézilabdázója sírt, mint egy gyerek. Nem tudta elfelejteni, hogy a hatvanadik percben mekkorát hibázott, amikor eldobta a labdát. Átkarolja Oțeleát és együtt sírnak: „Bocsássatok meg fiúk, bocsássatok meg!” Csak ezek a szavak hagyják el az ajkát. De ki gondol ebben a pillanatban arra, hogy hibázott? Harminc góllal járult hozzá a válogatott sikeréhez, s ezzel a 31 gólos szovjet Maximov mögött a második a góllövőlistán.”

Ha alaposan belegondolok, ezt a győzelmet 7-8 ember vívta ki. A kézilabdázás akkori szintjén az alapemberek

végigjátszották a mérkőzést. Gruia, Oțelea, Penu, Kicsid, Gunesch jóformán mind a nyolcvan percet a pályán töltötték. A mai játékosok, tisztelet a kivételnek, rég összerogynának. El is nevezték őket a „Hét mesterlövésznek” az akkor játszott népszerű westernfilm után.

Ebben a csapatban Gruia volt a mi Himalájánk. Én neveztem el így őt a világbajnokság után, és magam sem hittem, hogy ez a mondásom azóta is él, azóta is felemlégetik.

Én csodáltam Moseréket, de nekem Gruia volt mindig a példaképem. Az ő korában nem volt hozzá hasonló játékos. Egyedül képes volt megnyerni egy mérkőzést. Ha kiveszik, oda a siker. Olyan dobótechnikája volt, ami egyedülálló. Helyből fel tudott ugrani, és olyan hirtelen dobott kapura, hogy az ellenfélnek ideje sem volt közbelépni. Abban az időben még nem tenyésztették ki a ma látott góldobó óriásokat. A nagy csapatoknak is egy-két jó átlövőjük volt csupán, később alakult ki az a rendszer, hogy a dobóemberek csak a támadásokban vettek részt, utána visszaültek a kispadra, helyüket védekezésre kiépített játékosok vették át. Tagadhatatlan, hogy az új szabályokkal, két bíróval látványosabb, dinamikusabb a játék, sok gól esik, mint ahogy a világban is minden felgyorsult.

Amit Gruia oly természetességgel megcsinált, a helyből felugrást, a villámgyors kapura dobást, ahhoz nekem két évre volt szükségem. Nála ez veleszületett képesség volt.

Nem mindig a nyers erő a legfontosabb.

Amikor a válogatottal, vagy a Steauával Brassó-Pojánán készültünk, mindig különböző gyakorlatokat végeztünk,

végeztettek velünk, amelyek a kézilabdához kellettek. Száz méteres vágta, 400 méter, felugrások, távoli dobások.

Az egyik, sokak által kedvelt gyakorlat volt, amikor három lépéses nekifutásból el kellett dobni a labdát. Aki ötven métert dobott, az már jó eredménynek számított. Mindenkinék táva maradt a szája, amikor 65 métert értem el!

Az edzők az ötven méteres vonalnál álltak, várták a labdát, amely átzúgott a fejük fölött jó 15 méterrel! Én voltam a legjobb távolsági dobó. Gruia teljesítménye „csak” 52 méter volt, de a dobásai „halálosak”, olyan hirtelen és gyorsan dobott. Amikor átvettem tőle a stafétabotot, én lettem a Steaua és a válogatott gólgyárosa, engem lehetett helyettesíteni, nélkülem még képes volt győzni a csapat, de Gheorghe Gruia-t nem lehetett pótolni. Szomorú, hogy a rendszer, amelynek dicsőséget szerzett, nem becsülte meg kivételes tehetségű játékosát, messze hazájától, Mexikóban kellett 2015 decemberében, 75 évesen meghalnia.

Az évek során sokan megkérdezték, mi volt a román kézilabda sikerének titka: kilenc év alatt négy világ bajnoki cím, a kevésbé fényes érmekről nem szólva. A válasz nem olyan egyszerű: edzőink mindig igyekeztek újítani, meglepni a világot. Megelőztük a többieket. Emlékszem, amikor már a csapat gólembere voltam, olyan felállást dolgoztak ki az edzők, hogy a kilencméteresnél, szabaddobásnál sáncot alakítottak ki előttem, Gațu beállt mellém, én pedig három és fél méterre felemelkedve (testmagasságom plusz a felugrás) kapura dobtam, mindig le a kapus lábához, amit a legnehezebb megfogni.

Ameddig ez nekem ment, addig mindig jól szerepelt a csapat. Az 1974-es vb-n például nyolcszor dobtam kapura, hét gól született belőle, egyet sem dobtam mellé. Egy kapufa volt. Az előttem felállt fal megakadályozta, hogy az ellenfél blokkolni tudjon.

A taktikai utasításokat mindig szigorúan betartottuk. Nem szívesen mondom ki, ne vádoljanak elfogultsággal, de minden játékosnak egyetemi, főiskolai végzettsége volt. Én Bukarestben, a Steauához kerülésem után elvégeztem a Testnevelési Főiskolát (ma Testnevelési Egyetem), Gațu, Samungi, Penu, Gunesch mérnök, Oțelea, Gruia, Popescu, Kicsid, Orbán testnevelő tanári képzettséggel rendelkezett.

Egy olyan közösséget alkottunk, amelyet azóta is szoros barátság fűz össze. Mi, akik Bukarestben lakunk, hetente összejövünk, de Kicsiddel és Orbánnal Skype-on vagy telefonon is tartjuk a kapcsolatot. Az idő múlását persze nem tudjuk megállítani, néhányan, s itt elsősorban Gruíára gondolok, már nincsenek közöttük, s a fiatalok sem ismernek már bennünket. Egy olyan nemzedék voltunk, amely nem az anyagiakért, hanem elkötelezettségből, a sportág iránti szeretetért játszottunk.

Majd elfelejtettem: Ceaușescuval is kezet fogtunk a ki-tüntetések átadásakor.

És nem ez volt az első kézfogásom vele.

Csak úgy mellékesen: a világbajnoki címért az alapemberek tízezer, a többiek, én is, ötezer lej jutalmat kaptunk. Abban az időben ez két átlagfizetésnek felelt meg, egy televíziót lehetett vásárolni belőle.

Én bútorra gyűjtöttem.

1969. december 13-án, mint említettem, beléptem a hadsereg kötelékébe. Uniformist csináltattam magamnak, amit természetesen csak akkor viseltem, ha hivatalos eseményen kellett megjelenem.

Kiképzés? Ugyan.

Azok az idők elmúltak, amikor a legjobb sportolókat is szó szerint bezupázták, mielőtt sportkarrierjüket elkezdték. Sőt, feltételként szabtam meg, hogy kétszobás szolgálati lakást kapjak, Imre bátyámat pedig szintén Bukarestbe helyezték. Ő Kovászna megyében szolgált, mint katonatiszt. Megnősült, jelenleg Cîmpinán él a családjával. Amíg megnősültem, s az ő helyzete is rendeződött, ebben a kétszobás lakásban laktunk.

Mindig segítettem a családomat, mostohatestvéreimet is. A feleségem, Éva megértő volt, támogatott mindenben.

Nem állítom, hogy a fővárosban gyökeresen megváltozott volna az életem. A sok edzés, mérkőzés mellett alig maradt szabadidőm. Ami új volt: a Steauánál az ország legjobb sportolói, olimpiai, világ- és Európa-bajnokok vettek körül, sok híres barátom lett egyszerre.

Nem bántam meg, hogy Nagybányáról a fővárosba szerződtem. Bár a nagybányai kézilabda Lascăr Pană negyedszázados regnálása alatt az ország egyik legerősebb kézilabda központjává nőtte ki magát, a komoly fejlődés lehetőségét a Steauánál találtam meg.

Már az első évben, 1971-ben bajnoki címet nyertünk, amit további 12 elsőség követett, szinte zsinórban. Egyetlen megingásunk volt, 1978-ban, amikor ugyan megnyer-

tük a BEK-et, de kikaptunk Bákóban, és abban az évben elúszott a bajnoki cím.

A párizsi VB után pedig máris újabb nagy kihívás előtt álltunk: az 1972-es müncheni olimpia következett!

A kézilabda népszerűségét, térhódítását jól tükrözi, hogy a kispályás kézilabdát felvették az olimpiai sportágak közé – azóta az atlétika, az úszás mellett az egyik legnépszerűbb – és a sportvezetés az olimpiai bajnoki cím megszerzését tűzte ki célul.

Számomra azonban majdnem idő előtt véget ért az olimpiai álom.

Az olimpiai felkészülést a hegyekben, a Bucegi-ben, a közel 2000 méter magasan fekvő Piatra Arsă-n tartottuk. A teljes olimpiai csapat itt táborozott. Korábban Brassó-Pojána volt a központ, de a növekvő turizmus miatt új színhely mellett döntött a sportvezetés. Csend, friss levegő, távol a civilizációs ártalmaktól; ideális hely a felkészüléshez.

Új év után voltunk, ötödikét mutattak a naptárak, Vízkereszt. Gyönyörű januári idő volt, ropogott lábunk alatt a hó, már túl voltunk a napi edzésen, megittuk a teánkat, amikor Gruia odaszólt nekem:

– Bibi, gyere, menjünk, sízzünk egyet, meglátod milyen jó lesz!

Gondoltam: nagy baj nem lehet.

Ő ment elől, lesiklott, aztán jöttem én. Hadd lássuk azt a fenséges érzést.

Mondanom sem kell, soha életemben nem volt síléc a lábamon. De a kisördög ott munkálkodott bennem valahol.

Nekieredtem. Egy kis bucka következett, és én elterültem, mint egy zsák. A többiek mesélték, hogy amilyen nagy voltam, akkora volt a bukás. Gruia a fejét fogta, a többiek sajnálkoztak, de ami a legszomorúbb volt, nem tudtam lábra állni. A bokám darabokra tört.

Ágyő olimpia!

Három hónapig hordtam a gipszet. Január elején volt a baleset, júniusban álltam talpra először. Nagyon nehezen gyógyult a lábam. Ha az orvosok nem olyan lelkiismeretesek, talán a pályafutásomnak is vége. Augusztus végén volt az olimpia, lemondtam az álmaimról.

A szövetség mégis úgy döntött, hogy kivisznek. Azt hiszem, az edzőinknek is lelkiismeret-furdalása volt, amiért megengedték, hogy egyáltalán sílécet kössünk fel. Ez valóban nagy felelőtlenség volt a részükről. 14 játékost lehetett kivinni (azóta 16-ra emelték a keretet), én is közöttük voltam. Azt mondták, hétméteresek elvégzésére jó leszek. Az a meggyőződése, valójában azért kaptam helyet a keretben, hogy lelkiileg segítsenek rajtam, átvészeljem ezt a nehéz időszakot, s talán még lesz belőlem valaha nagy játékos is.

A gondolat azonban azóta sem hagy nyugodni. Más talán jobban megérdemelte volna. Így egyedül a spanyolok ellen léphettem pályára.

Ha csak a saját szemszögemből nézem, ez nem az én olimpiám volt.

De történetek ennél sokkal szomorúbb dolgok, ami miatt az én helyzetem semmiségnek tűnt.

Az olimpiai kézilabda tornát négy selejtező csoportban bonyolították le. Simán vettük az akadályokat: Románia–

Norvégia 18–14, Románia–Spanyolország 15–12, Románia–NSZK 13–11.

Az első két csapat jutott tovább, a továbbjutók magukkal vitték az egymás elleni eredményeiket. A mi csoportunkba az NSZK mellett a magyarokat és a jugoszlávokat kaptuk.

És ekkor tragikus dolgok történtek az olimpiai faluban.

1972. szeptember 5-én hajnali 4 óra 10 perckor a Fekete szeptember elnevezésű palesztin terrorszervezet az izraeli csapat 11 sportolóját ejtette tűszul. Két sportoló rögtön a tűszejtés során halálosan megsebesült, majd a német hatóságok kudarcba fulladt kiszabadítási akciója során a többi tűsz is életét veszttette, valamint meghalt öt terrorista és egy német rendőr is.

A szervezet nyolc tagja melegítőben átmászott az olimpi-ai falu kerítésén, és behatoltak az izraeli olimpi-ai csapat szállására. A gépfegyverrel felszerelkezett tűszejtőknek nem volt nehéz dolguk, hiszen a sportolók az ajtókat nem is zárták be. A biztonsági intézkedések sokkal lazábbak voltak, mint az 1936-os berlini olimpia idején, ezzel kívánták a németek jelezni, hogy ez egy másik Németország. A terroristák 232, izraeli börtönben lévő palesztin fogoly és néhány terrorista szabadon bocsátását követelték. Az izraeli hatóságok visszautasították a követeléseket. Walther Tröger, az olimpi-ai falu polgármestere, William Daume a Német Olimpi-ai Bizottság elnöke és Hans-Dietrich Genscher akkoriban belügyminiszter, a tűsztár-

gyalások vezetője felajánlották magukat túsznak az izraeli sportolókért cserébe. Miután egyezség nem született, a túszejtők repülõn akartak távozni túszaikkal, de a repülõtéren kitört tûzharcban öt terrorista és valamennyi tûsz életét veszttette. Késõbb a két túlélõ (de el nem ítelt) palesztin túszejtõt, valamint az akció feltételezett kitervelõjét az izraeliek titkos akciója során kivégezték.

A történetekrõl reggel értesültünk, az izraeliek szállása nem volt messze a mieinktõl, így szinte elõttünk zajlottak az események. A televízió élõben közvetített mindent. Anynyira közel voltunk, hogy amikor kiléptünk a szobánkából, ugyanazt láttuk, mint a képernyõn.

Ez azonban a véres valóság volt!

15-20 méter választott el bennünket. Jól láttuk a terroristák vezetõjét, amikor a nyugatnémet belügyminiszterrel tárgyalta, a karjára volt erősítve egy bomba. A támadás kezdetén két izraeli sportolót már megöltek, mindenki tisztában volt vele, hogy nem tréfálnak. Évekkel késõbb, a meggyilkolt izraeli sportolók hozzátartozói mesélték el, hogy szeretteiket kegyetlenül megkínózták a terroristák.

Késõbb Willy Brandt német kancellár ott ment el elõttünk, amikor a túszejtés színhelyét látogatta meg.

Szemtanúként Kijev típusú fényképezõgéppel felvételeket készítettem, de sajnos a képek megsemmisültek, amikor cserélni akartam a filmtekercset. Az elkészült felvételek fényt kaptak.

Senki nem tudta, hogy lesz-e folytatás. Aznap természetesen már semmilyen rendezvényre nem került sor. Aztán Avery Brundage, a NOB elnöke a résztvevő országok vezetőivel folytatott tárgyalása után közölte: a játékoknak folytatódniuk kell!

A biztonsági intézkedéseket rendkívüli módon megszigorították, az olimpiai faluba idegen nem léphetett be, a bennünket szállító buszokon két állig felfegyverzett katoná kísért minket állandóan.

Az olimpia folytatódott. Öt nap maradt még hátra, de a hangulat nyomasztó volt. A magyarok elleni mérkőzés előtt hirtelen kiürítették a termet, mert telefonon valaki közölte: bombát helyeztek el a csarnokban. A bombariadó vaklárma volt, de a hangulat jól tükrözte a kialakult helyzetet.

Ami Münchenben még új volt, a következő két olimpián, Montrealban 1976-ban és Moszkvában 1980-ban már megszokott lett. Állig felfegyverzett őrök, roppant szigorú biztonsági intézkedések, Montrealban állandóan helikopterek köröztek a fejünk fölött. A kanadai városban maga II. Erzsébet királynő, mint a brit nemzetközösség vezetője nyitotta meg a játékokat. Többször meglátogatta a csapatokat, kíséretével bejött az étkezőbe, tette a kötelességét. Nem könnyű az uralkodók helyzete.

De vissza a sporthoz.

A középdöntőben legyőztük a magyarokat, de sajnos, egy góllal kikaptunk a jugoszlávoktól. Így, miután a csoportelsők mérkőzhettek az aranyéremért, nekünk a bronzérem maradt. A sportban van olyan, hogy bizonyos ellenfelek-

kel szemben nem megy a játék. Nekünk a jugoszlávok voltak a „mumusaink”, kétszer annyiszor győztek le minket, mint ahányszor mi őket. Ha a csehszlovákokkal kerülünk össze, talán sokkal boldogabbak lettünk volna.

A négy világbajnoki cím mellé az olimpiai aranyérem sehogy sem jött össze. Sem négy évvel később Montrealban, sem 1980-ban a moszkvai csonka olimpián.

Ilyen a sport.

Azért néha elgondolkoztam azon: ha egészséges vagyok és játszhatok a jugoszlávok ellen, döntősök, s talán olimpiai bajnokok vagyunk.

Pályafutásom során nem volt olyan cím, amit ne szereztünk meg. Az olimpiai arany a kivétel.

Háromszor a világ legjobbja

AZ OLIMPIAI ARANY kimaradt az életemből, de nem panaszkodhatok. A tíz év, amit a Steaua színeiben játszottam, tele volt sikerekkel. A nagybányai évek felejthetetlenek maradtak, de én a jövőmet tartottam szem előtt. Most már biztosan felvettek volna – bárhol! – a gépészmérnöki szakra, de a sport sokkal nagyobb lehetőségeket kínált az ország egyik elit klubjában.

A Steauának 24 szakosztálya volt, valamennyiben élsportolók. Ha jobbra néztem, egy olimpiai aranyérmest, ha balra tekintettem, egy világbajnokot láttam. Abban az időben a szocialista országok katonai és belügyi klubjai, a CSZKA, a Honvéd, a Dinamo stb. a világ élvonalába tartoztak, egy ország legjobbjaikat gyűjtötték össze, foglalták magukba. Itt döbbsentem rá, hogy milyen nagy kegyben részesültem, amikor lakást ígértek! Néhány hónapig ugyan a tisztek házában kellett laknom, mert késtek az átadással, de betartották a szavukat.

Kézilabdában mi verhetetlenek voltunk. Amikor odakerültem, a háromszoros világbajnok Cornel Oțelea lett 30 évesen a csapat főedzője. Olyan társaságba kerültem, ahol Gruia, Gațu, Stockl, Munteanu, Dinca, Popescu játszott, akik a válogatott gerincét is adták. Egy évvel később csatlakozott hozzánk Kicsid Gabi, Orbán Pista, Radu Voina; ők a Bukaresti Universitatea-ban játszottak, mind Test-

nevelési Főiskolát végeztek, már diplomásként öltötték fel a mundért. A technikum befejezése után én is rögtön beiratkoztam a TF-re, tiszti rangot ugyanis csak egyetemi végzettséggel lehetett kapni. Egyetlen kivételt, ha jól emlékszem, Ilie Năstaseval tettek, de később neki is posztgraduális képzésen kellett részt vennie.

Ezzel a gárdával szinte minden évben nyertünk valamit. A bajnokságot 1970 és 1981 között összesen 12 alkalommal nyertük meg, csak egy év maradt ki: 1977-ben hódítottuk el a Bajnokcsapatok Európa Kupáját, de elvesztettük a bajnoki címet. 1974-ben világbajnokok, 1973-ban és 1975-ben főiskolás világbajnokok lettünk a válogatottal, 1976-ban bronz-, 1980-ban pedig ezüstérmet szereztünk az olimpián. Továbbá Román Kupa, Kárpát Kupa, nemzetközi tornagyőzelmek, gólkirályi címek következtek, háromszor a világ legjobb játékosa cím, hetedik hely minden idők legjobb játékosainak rangsorában.

Leltárt is készítettem, hogy semmi ne maradjon ki.

Úgy érzem, megszolgáltam a belém fektetett bizalmat.

A müncheni olimpián én voltam a potyautas, bárkinek nagyobb hasznát vették volna, mégis rám esett a választás. Munkálkodott is bennem a „csakazértis” vágy, hogy bizonyítsak. A lehetőség ott volt: az 1973-as svédországi főiskolás világbajnokság.

Lehet legyinteni, de...

A főiskolás „válogatottakban” valójában, két-három kivétellel a nagyok szerepeltek. A szocializmus bájai közé tartozott, ha kellett, amatőrök voltunk (én IV. kategóriájú vágár!), máskor profik, vagy főiskolások. Ez utóbbi még igaz is volt,

a Steauában játszottam, de közben a Testnevelési Egyetemre jártam néhányadmagammal. A külvilág talán nem értékelte kellően, de színvonalban semmivel sem maradtak el a legjobbaktól ezek a csapatok. A szovjetek például minden gond nélkül kiküldték felnőtt válogatottjukat a főiskolás vb-re.

Gruia a müncheni olimpia után visszavonult a válogatottól, így tőlem várták a gólokat.

Főiskolás világbajnokok lettünk, amit egy gólkirályi címmel fejeztem meg. Két évvel később, hazai pályán ismételtünk, igaz, gólkirály nem lettem, de a nevemet már mindenki kívülről fújta a szakmában.

És következett az 1974-es világbajnokság fő riválisunk, az NDK otthonában! Már érkezésünkkor érezni lehetett a hatalmas feszültséget. A keletnémet sajtó a „most vagy soha” hangulatát tükrözte. A csoportmérkőzéseken nem nagyon szurkolt nekünk senki. Amikor, egy csapnivalóan rossz játék után, kikaptunk a svédektől (ez lett az egyetlen vereségünk), a skandinávok bravúriját vastapssal ünnepezték. Jobb gólaránnyal azért csoportelsők lettünk, s ettől kezdve nem volt megállás a döntőig, ahol az ellenfél, ki más lehetett – az NDK csapata volt!

1974. március 10., Berlin. 4500 fanatikus szurkoló, pattanásig feszült légkör, néhány korabeli tudósítás a „pályán zajló háborúról” írt. Ha négy évvel korábban Párizsban az eredmény alakulása hozta a drámát, ezúttal gigászi csata bontakozott ki a hazai közönség fülsiketítő hangorkánjától kísérvé. A második féldő elején már két góllal vezettek, fő erősségük és reménységük, a kétméteres, száz kilós Kahlert alaposan megkeserítette az életünket. A védeke-

zésben én voltam a fő célpontjuk, egy embert mindig rám állítottak.

Akcióból lehetetlen volt gólt dobnom. Ekkor vettem hasznát annak, hogy a szabaddobásoknál helyből, egy lépésből felugorva, három és fél meter magasból, a társaim alkotta sánc mögül, a kapu alsó sarkát célozzam meg. Nyolcszor dobtam kapura, hétből gól lett, egy lövés a kapufát találta el. Ezek a dobásaim védhetetlennek bizonyultak. Tudták ezt a társaim is, mert sokszor az egész csapat beállt elé, hogy dobni tudjak, míg a kapusunk, Penu a középpályáig jött ki, hogy szükség esetén, segíthessen. A hat mérkőzésen átlagban 7 gólt dobtam, 43 góllal lettem gólkirály! Ezt a teljesítményemet csak Vasile Stîngănak sikerült túlszárnyalnia évekkel később.

A végeredmény: Románia–NDK 14–12!

Ebből hét gólt én szereztem. Megháláltam azt a bizalmat, amit a müncheni olimpiára való kiküldéssel kaptam.

Románia 13 év leforgása alatt negyedszer lett világbajnok.

Tízezer lej volt a jutalmunk fejenként, Ceaușescuval immár másodszor fogtam kezét. Huszonnégy óra leforgása alatt párttaggá „ütöttek” (a Román Kommunista Párt tagja lettem), mert csak így kaphattam meg az egyik legmagasabb kitüntetést, a Munka Érdemrendet, amiről hétköznapi ember normális körülmények között még csak nem is álmodhatott.

A csinnadrattán túl a kitüntetésnek gyakorlati haszna is volt: ötven százalékos adókedvezmény, lakáshoz jutás.

És volt még egy ráadás.

1974-ben engem választottak meg a világ legjobb játékosának, ezután még kétszer, 1976-ban és 1977-ben is én kaptam a kitüntető címet. Szakberkekben a világon mindenütt ismerték a nevem. Ez volt pályafutásom legjobb időszaka. Mindenütt a legnagyobb tisztelettel fogadtak, interjúkat készítettek velem.

Egy alkalommal, 1975-ben a Steauával egy norvég csapattal kerültünk össze a BEK-ben. Az oslói mérkőzés után az egyik norvég játékos, a nevére már nem emlékszem, odajött hozzám, és udvariasan megkért: nem látogatnám-e meg őket, anyja szeretne találkozni velem. Fiatalabb korában kézilabdázott, de most betegsége miatt nem tudott eljönni a mérkőzésre.

Egy gyönyörű házban laktak, nekem palotának tűnt, pazarul berendezve. Összebarátkoztunk. A visszavágó Bukarestben volt, a mérkőzés után törtem a fejem, hová vihetném el szórakozni, amikor azzal a javaslattal állt elő, hogy szívesen meglátogatna, kíváncsi, hogyan él egy kézilabda világsztár Romániában.

– Rendben – mondom –, én egy tízemeletes házban lakom, de szívesen látlak.

Szegény fiú úgy értette, vagy gondolta, hogy egy tízemeletes házam van.

Meglepődött, amikor a kétszobás apartmanba belépett. Amúgy nem volt miért szégyenkeznem, rendes, tiszta, ízléssel berendezett lakásunk volt. Nagyon nehezen tudta megérteni, hogy lakhat egy kétszeres világbajnok két szobában.

Szegény ember nem tudta, nem tudhatta, hogyan élnek az emberek a szocializmusban. Megnyugtattam, hogy

azért mi meg vagyunk elégedve, mint ahogy meg is voltunk. Az aranyéremért kapott tízezer lejből egy televíziót és egy hűtőszekrényt vásároltam magunknak, eljártunk a Tisztek házába, ahol komoly társasági élet folyt, a színészek is szívesen látogattak bennünket, kapcsolatok szövődtek, házasságok kötődtek.

Időnk legnagyobb részét azonban az edzések, felkészülések és mérkőzések tették ki. A bajnokság, a nemzetközi szereplések lekötöttek. Kéthetente jutott egy kis szabadidőnk, amikor hazamehettünk, nehogy elfelejtsük, hogy családunk is van.

A berlini VB után rengeteg meghívást kaptunk, a szakvezetés, tekintettel a hagyományosan jó francia-román kapcsolatokra, a franciák mellett tette le a voksát. Az Indiai-óceánban fekvő Reunion és Mauritius szigeteken, festői környezetben edzőtáboroztunk, maga volt a paradicsom. Ez volt a mi jutalmunk a világbajnoki címért.

Napközben edzettünk, meccseket játszottunk, az estéink szabadok voltak.

A franciák abban az időben még csak tanulták a kézilabdát, sok mindenre megtanítottuk őket. Az ebéd, a vacsora közös volt. A köztudottan borivó franciák asztalán csak úgy sorakoztak a boros flaskák; a mi asztalunkra alig került egy-egy üveg, ami a fél fogunkra sem volt elég. Törtük a fejünket, hogyan juthatnánk mi is egy kis plusz nedűhöz.

Nem emlékszem, melyikük agyából pattant ki az ötlet, de beszélgetés közben egyikünk, azt hiszem Gațu volt, megjegyezte:

– Tudjátok, mi is szeretjük a bort. Ha esténként átpasszoltok nekünk is néhány üveggel, majd a pályán mi is „nagy-lelkűek” leszünk hozzátok. Nem verünk meg nagyon.

Állt az alku, attól kezdve a mi asztalunkon is ott sorakoztak a borosüvegek.

Négy évtized telt el azóta, a franciák ma a világ legjobbjai, a világbajnoki érmek tekintetében is túlszárnyaltak bennünket, a román férfi kézilabdát pedig sehol nem jegyzik.

Rohamosan közeledett a montreali olimpia, de előtte még egy főiskolás világbajnokságot is megnyertünk az új csapattal. Szó volt róla, hogy a megnyitó ünnepségen én viszem a zászlót a román küldöttség élén, hiszen annyira népszerűek voltunk, ráadásul én a 196 centimmet magasan kiemelkedtem a mezőnyből. Végül nem rám esett a választás, amit megértettem és elfogadtam. Amúgy magyarságom miatt hátrányos megkülönböztetés soha nem ért, ha bozgoroztak, mindig megfeleltem nekik. Két gyerekünk van, Diana Éva és István, magyar óvodába jártak, de román iskolában folytatták, mert amikor Dianát be akartuk íratni a magyar iskola első osztályba, szinte nem volt gyerek, a Székelyföldről próbálták meg pótolni a létszámot.

Bukarest valamikor az ország egyik legnagyobb magyar városa volt! Hová tűntek a bukaresti magyarok?

Montrealban a hangulat jó volt a válogatottban, a fiúk bizakodtak a jó szereplésben. Minden okunk megvolt rá. Viszonylag simán jutottunk el a döntőig, ahol a Szovjetunió csapatával kellett mérkőznünk.

Felkészülésünk során többször találkoztunk velük, Moszkvában is, Bukarestben is, 8-10 gólra vertük őket, zsebünkben éreztük az aranyat!

A jó hangulatot csak fokozta, hogy a Forumban, ahol a döntőt rendezték, néhány nappal korábban a Károlyi-házaspár vezette tornászlányok elkápráztatták a világot. Nadia Comăneci első tízes osztályzatával sporttörténelmet írt. Ő lett Montreal királynője, mindenki róla beszélt, az olimpiai faluban, ha megtudták, hogy románok vagyunk, gratuláltak.

A játékok befejezésekor minden résztvevő ajándékot kapott. Mi egy inget kaptunk, sokáig hordtam, a díszdobozra, amiben átadták, nem az volt ráírva, hogy Románia, hanem az, hogy *Nadia team*. A Nadia csapat.

Romániát Nadia Comăneci-csel azonosították.

Nem kertelek tovább: elvesztettük a döntőt, nem lettünk olimpiai bajnokok.

Kicsid Gabi nyilatkozta nemrég az egyik tévéinterjújában: néha még most is felriad, ha arról a döntőről álmodik. Nem csak ő van így velem. Én is. És gondolom, szinte mindenki, aki ott volt akkor a pályán.

Pocsékul játszottunk. Erre nincs más kifejezés.

Az interneten fellelhető a mérkőzés. Egyértelmű, hogy nem ment a játék. Én azokban az években minden meccsen megdobtam a magam 7-8 gólját. A szovjetek elleni döntőben háromszor találtam be az ellenfél kapujába. Felugrásaim, hiába volt a fal előttem, nem sikerültek, a gólok elmaradtak.

Annyi év után tisztább a kép. Számomra a délutáni alvás mindig meghatározó volt. Ma is mindig lefekszem délután. De különösen meghatározó volt a mérkőzések előtt. Pihenten tudtam a maximális formámat nyújtani. Az utolsó szakmai megbeszélés egy kérdéssel kezdődött: Birtalan aludt?

Azon a délutánon nem tudtam elaludni. Nagy jövés-ménés volt a szobában, hiába könyörögtem, kértem a fiúkat, hogy hagyjanak pihenni. Ráadásul a német-lengyel mérkőzés elhúzódott, kétszer kellett hosszabbítani (2×5 és 2×5 percet), emiatt a bemelegítést sem tudtuk időzíteni, de ez a fiúkat nem izgatta, annyira biztosak voltak a győzelemben.

Túltengett az önbizalmuk.

Szerintem az első tíz percben ment el a mérkőzés. A szovjetek négy góllal elhúztak, utána hiába ébredt fel Csipkerózsika álmából a csapat, ez a különbség végig megmaradt. Annyira rosszak nem voltak az oroszok, hogy kiengedjék kezükből a mérkőzést.

Az olimpiai kézilabda döntőben: Szovjetunió–Románia 19–15.

Nagy blama volt ez a román kézilabdának.

Egy álom, az olimpiai arany álma foszlott szét röpke egy óra alatt.

Másodszor.

A román válogatott az előző három évben egyetlen mérkőzést veszített el, azt is akkor, amikor annak már nem volt jelentősége. Ez a kvázi veretlenségi sorozat ért véget Montrealban.

Egy évvel később a BEK-döntőben megalázó vereséget mértünk a válogatottal azonos CSZKA Moszkva csapatára. Visszavágtunk, megnyertük a tornát.

De az nem az olimpiai döntő volt.

Olyan nagy volt a kiábrándultság a vezetőség körében is, hogy a finálé után nem gratuláltak azonnal az ezüstéremhez. Már éjfél volt, amikor a román küldöttséget vezető tábornok végül feljött hozzánk, pezsgőt bontott, gratulált a második helyhez és elnézést kért a mulasztásért.

Azzal, hogy a montreali olimpián is gólkirály lettem, később pedig a világ legjobb játékosának is megválasztottak másodsor, senki nem törődött.

Eközben a szovjetek diadalt ültek, érmeiket, kitüntetéseiket mutogatták nekünk az emeletről. Mert a döntő után mindjárt kis tüntették őket.

Fájó vereség volt ez nekünk, de szerencsére a visszhangja, a tornászlányok kimagasló szereplése miatt, viszonylag hamar elhalt. Az Otopeni repülőtéren a román küldöttséget nagy ovációval fogadták, néhány nappal később pedig a főváros egyetlen sportcsarnokában Ceausescu személyesen tüntette ki az érmeseket. Előzőleg főpróbát tartottunk, s amikor a lépcsőn kellett felmennünk, megbotlottam. Szóltam a szervezőknek, hogy szűk és kicsi a lépcső, de nem törődtek velem. Így történt meg, hogy amikor a kézilabda csapat tagjait szólították, elsőként engem, ismét megbotlottam, elvesztettem az egyensúlyomat, amit hangos derűltség kísért a teremben.

Még itt is kísért a balszerencse!

És legjobb barátaimtól is búcsúznom kellett: Gațu, Kicsid és Gunesch, az aranycsapat három tagja bejelentette visszavonulását a válogatottól.

A montreali olimpiát követően az érmesek itthon autót kaptak, először fordult ez elő. Az aranyérmesek egy Daciát, a második helyezettek egy Skoda S100-asat, a bronzérmesek pedig egy Trabantot kaptak. Így lett nekem is autóm, másképp ki tudja, mikor szereztem volna. Hat év után eladtam pár ezer lejjel drágábban a hivatalos áránál.

Ez volt a szocialista tervgazdálkodás bája. Bárki igényelhetett autót, persze csak szocialista gyártmányt, befizette a teljes összeget, s aztán várt hosszú évekig. A használt autók piacán hozzá lehetett jutni új kocsikhoz is, pár tízezres felárral, de az 5-6 éves autókért is többet adtak a hivatalos áruknál.

A kivált játékosok helyett újak jöttek, tehetségesek voltak, szó se róla, talán az elhivatottságuk maradt el a régi gárdától. Velük vágtam neki az új kihívásoknak, a lehetségesebb Vasile Stînga volt közöttük. A moszkvai olimpiára készültünk. Az ötkarikás mozgalom ege fölött sötét felhők gyülekeztek. A szovjetek afganisztáni agressziója miatt a nyugati országok jelentős része bojkottálta az ötkarikás játékokat.

A kézilabdát kevésbé érintette a bojkott, a legjobbak néhány kivétellel ott voltak. Az aranyérem ezúttal is elúszott. És ismét régi mumusunk, a jugoszlávok tettek róla. A jugoszláv, a szovjet és a román csapatot egy csoportba sorsolták, s ezzel egyértelművé vált, hogy csak egyikük juthat a döntőbe, szerezheti meg a világbajnoki címet.

Déli szomszédaink 23–21-re vertek minket. Csak ismétetni tudom, ellenük minden taktikánk becsődölt. Hogy versenyben maradjunk a csoportelsőségért, le kellett győznünk a szovjeteket. Moszkvában.

Mindenki egyetértett azzal, hogy ez lesz az igazi olimpiai döntő.

Féldőben a szovjetek vezettek 15–9-re.

A szünetben edzőnk, Lascăr Pană nevetve vonult be az öltözőbe. Azt hittük, hogy megbolondult. „Fiúk, mondta, nevetségessé váltunk. A meccset otthon mindenki látja. Csináljunk valamit.”

Ami ezután történt, az maga volt a csoda. 16–10-nél a fiúk megtáltosodtak, 16–16-nál kiegyenlítettünk, a két kapusunk, Munteanu és Ionescu hétmétereseket fogott meg, megfordítottuk az eredményt, 22–19-re nyertünk. A második féldő 13–4 volt a javunkra. Amit emberileg lehetett, mindent, de mindent megtettünk a győzelemért.

Ma is keserű szájjal gondolok vissza a történekekre.

A győzelmünk ugyanis semmit nem ért.

A szovjetek 22–17-re verték a jugoszlávokat. Pontosan annyival, amivel bejuthattak a döntőbe. Bizonyíték nincs rá, de a második féldő közepe táján az addig kiválóan játszó jugoszlávok megtorpantak, mintha feladták volna a küzdelmet. Pedig ha győznek, még ők is esélyesek lehettek volna az első helyre.

Bundáztak?

Nincs rá válasz. Számomra mindenesetre ez lett volna az utolsó esély, hogy az olimpiai aranyat megszerezsem. Így maradt a bronzérem, míg a szovjeteknek meg kellett

elégedniük az ezüsstel. Az óriások csatájából a nevető negyedik, az NDK csapata került ki győztesen, legyőzték a szovjeteket a döntőben!

Négy évvel később, Los Angelesben újabb bronzérmet szereztünk, ezúttal is a jugoszlávok állítottak meg minket. A román férfi kézilabdának ez volt a hattyúdala. 1990-ben a válogatott még kijutott a csehszlovákiai világbajnokságra, egy újabb bronzérem született, azóta jobbára csak a dícső múltra emlékezünk...

Számomra a moszkvai olimpia után érkezett el a búcsú ideje. A vezetőség velem együtt úgy döntött, hogy a jugoszláviai (ma Bosznia-Hercegovina) Dobojban, a Bajnokok tornáján búcsúztatnak, amelyen Európa legjobb klubcsapatai indultak, s ezen hagyományosan a Steaua is mindig részt vett.

Kettőnket búcsúztattak Kicsid Gabival. Mindketten 33 évesek voltunk, 15 éve a pályán.

Szép volt a búcsú. A román lapok szerint azt nyilatkoztam, hogy két napig sírtam utána, ami azért nem volt igaz, de, nem kertelek, nehezemre esett a válás.

A házigazdák a torna után Kicsid Gabival együtt egy nagy áruházba vittek el bennünket azzal, hogy válaszsunk valami emléket magunknak az ő kontójukra. Épp akkor költöztünk a háromszobás lakásunkba. Egy gyönyörű csilláron akadt meg a szemem.

– Ez tetszik! – jegyeztem meg, de túl magasnak találtam az árát, ezért egy olcsóbbat választottam. Amikor a csomagot otthon kibontottam, a gyönyörű szép, drága csillárt pillantottam meg!

Azóta is hálával gondolok a doboji rendezőkre, akiknek minden pénzt megért, hogy örömet szerezzenek nekünk.

A karrierem ezzel még nem ért véget, de a „nagy menetelésnek” vége lett.

A válogatottban 232 hivatalos meccset játszottam, ahol himnuszt nem játszottak, azt nem számítják bele. 996 gólt dobtam, de ha az ifi és utánpótlás mérkőzéseket is beleszámítom, 1100 körüli eredmény jön ki. Tizenkét alkalommal voltam országos bajnok, háromszor a világ legjobb játékosa, a Nemzetközi Kézilabda Szövetség, az IHF kimutatása alapján minden idők hetedik legjobb kézilabdázója.

És az egyetlen román kézilabdázó, aki nagy világversenyen – olimpián, vb-n – öt érmet szerzett. Hármát olimpián, kettőt világ bajnokságon.

Igaz, az olimpiai aranyérem nem jött össze.

A hab a tortán.

Ez a hab hiányzik az ünnepi tortánkról.

Magyarok a válogatott élén

A KÉZILABDÁBÓL NEM LEHETETT MEGGAZDAGODNI Romániában. Még egy kétszeres világbajnoknak sem.

Én még a szerencsésebbek közé tartoztam, mert már a pályám elején lakást kaptam, Gațu, Gruia és a többiek előtt. A bajnokság megnyerése normális, természetes dolognak számított, nem járt érte pénz, vagy ha igen, egy plusz havi bér. A hadsereg tisztjei voltunk, fizetést kaptunk. Ha külföldön játszottunk, hivatalosan járt nekünk aapidíj, amit bárki más megkapott, ha hivatalos külföldi útra küldték. Ez kezdetben napi 4, majd 8-10 dollárra nőtt. Arra volt elég, hogy vehessünk magunknak, a családukunknak valamit. Egy dezodort, egy márkás szappant, amit itthon nem lehetett kapni.

Ha valaki a feketepiacon próbált meg valutát vásárolni, egyrészt az nagyon drága volt, másrészt sokat kockáztatott. Ha márkát, dollárt találtak nála, a hadseregből is kirúgták.

De így volt a labdarúgás kivételével a többi sportágban is. Olimpikonok, világbajnok sportolók nyomorogtak, mert pályájuk végén semmiféle szakma, diploma nem volt a kezükben. Ezért vezették be a rendszerváltás után az Életjáradékot a számukra, ami valamit könnyített a helyzetükön.

Ínséges idők voltak, az üres üzletek előtt sorok kígyóztak, miközben a televízió lecsökkentett idejű műsorában Ceaușescut dicsőítették.

Kiszolgáltatottak voltunk.

A szegénységben egyenlőek.

A kommunista Románia eszményképe...

1977-ben, a montreali olimpia után az Amerikai Kézilabda Szövetség elnöke, egy dúsgazdag német származású üzletember saját költségén meghívott bennünket, a válogatottat, egy bemutató sorozatra. Az amerikaiak legendás buszjáratával, a Greyhound-dal bejártuk az Egyesült Államok keleti partvidékét, New Yorktól, Washingtonon, Philadelphián át egészen Floridáig. Mérkőzéseket játszottunk a hazaiak válogatottjával, és persze megmutattak nekünk minden nevezetességet. Szállást, teljes ellátást biztosítottak, de egy vasat nem adtak. Igazi amerikai mentalitás.

Ekkor történt meg velem az az eset, amit azóta sem felejték.

New Yorkban felvittek bennünket a Szabadság-szobor tetejére, ahonnan gyönyörű kilátás nyílt a városra. A kilátón körös-körül távcsövek sorakoztak. Egy dollárért bárki használhatta.

Nekem nemhogy dollárom, de egy centem sem volt.

Vágyakozva néztem, amint mások szemügyre veszik Manhattan nevezetes épületeit.

Arcomra is kiülhetett a bennem dúló lelki tusa, mert az amerikai csapat magyar származású kapusa odajött hozzám:

– Pityukám, szeretnél te is belekukkantani?

Választ se várva, bedobott négy 25 centest.

Akkor, ott tanultam meg, hogy milyen nagy értéke lehet EGY dollárnak.

Kétszer voltunk így az Egyesült Államokban. Másodszor Kubából jövet, ahol, ha jól emlékszem, a baráti hadseregek tornáján vettünk részt, amelyet megnyertünk. Kubából Kanadán keresztül érkeztünk Amerikába, s ez már hivatalos útnak számított, mert járt érteapidíj. Próbáltuk a kézilabdát népszerűsíteni, bizisten nem rajtunk múlt, hogy ez nem sikerült.

A tengerentúlon négy olyan sportág van, amely szent ténnek számít: a kosárlabda, a jégkorong, a baseball és az amerikai foci. Erre polip módjára egy olyan üzleti-gazdasági rendszer épül rá, amely más sportágakat nem enged szóhoz jutni. Talán a futballnak sikerült mostanában a kitörés.

Az egyetlen ország a Szovjetunió volt, ahol nem éreztük sóhernek magunkat. Mert ők még nagyobb nyomorúságban éltek. Mindent megvettek, amit lehetett. Még a cipőmet is majdnem levették a lábamról, amit Németországban vásároltam magamnak. Nagytermetű lévén, 46-os lábbal otthon nem igen kaptam a méretemnek megfelelő cuccokat, így külföldi útjaim során szereztem be őket. És nem is nagyon volt mit vásárolni. Porszívót azt igen. Annyi porszívót hoztam az oroszoktól, hogy mind a három szobára jutott egy. Ekkor már háromszobás lakásban laktunk!

Egyszer, tényleg csak egyszer, én is megpróbáltam jó üzletet csinálni.

Egy akkor nagyon divatos, úgynevezett Alain Delon kabátot adtam el Tbiliszi-ben. Hétszáz rubelt kaptam érte. Ennyi pénzt egy átlag szovjet ember egyszerre nem látott!

Két 4-4 grammos aranyláncot vettem belőle. Egyet a feleségemnek, egyet a kislányomnak. Nem lett volna nehéz

eldugni, kis helyen elfért. A szovjet vámos azonban megtalálta. Jegyzőkönyv, kihallgatás. A lényeg: a két láncot elvették. Később hivatalos levelet kaptam a hatóságoktól, amelyben közölték, hogy a megengedettnél nagyobb érték volt nálam, amit a beutazáskor nem jelentettem be, így elkobozták.

Utoljára 1989-ben szembesültem a szovjet-orosz valósággal, már mint edző, amikor a Steaua csapatával BEK-döntőt játszottunk a Dinamo Minszk együttesével. Bukarestben hat góllal vertük őket. Ilie Ceaușescu, a diktátor testvére, aki a hadseregen belül a sportért felelt, mindent megígért, ha megnyerjük a kupát. Különrepülőt bocsátott a rendelkezésünkre, a játékosok magukkal vihatták a feleségeiket, barátnőiket. Nem tudom, mi volt neki fontosabb: a kupa vagy a szovjetek legyőzése.

Tizennégy góllal vertek meg bennünket.

Lemostak a pályáról.

Az ünneplés, a dáridó elmaradt, rossz hangulatban ültünk be a különbuszba, amely a repülőtérre vitt minket. Amikor kifordultunk a kapun, nem messze volt a megálló, s látjuk, a BEK-győztes Minszk játékosai, akikről azt hittük, hogy már pezsgőben fürdenek a siker után, ott álltak a megállóban, a helyi buszra várva. Megsajnáltam őket.

Ilyen világ volt.

A nyolcvanas évek elején jártunk, a hogyan tovább foglalkoztatott.

A fizetésem megvolt, tiszt voltam, kineveztek a Steaua második csapatához edzőnek; a második vonalban szereplő szebeni csapat vetette ki ránk, visszavonult játékosokra

a hálóját: Kicsid Gabira, Stockl-ra és rám. Mindnyájunknak volt állása: Kicsid Gabit a hadsereg brassói klubjának, az ASA-nak alelnökévé nevezték ki, neki való állás volt, a Cenk alatti városban a téli sportok domináltak, ő pedig kiváló szízó volt (nem úgy, mint én).

A Szebeni Independența, amelyet egy hadifelszereléseket gyártó vállalat szponzorált, jó anyagi helyzetben volt, és célul tűzte ki az első osztályba kerülést. Játékosokat keresett és talált.

Ez volt az ingázásom korszaka.

Pénteken vonatra vagy repülőre ültem, vasárnap játszottam, hétfőn pedig visszajöttem Bukarestbe, ahol a Steaua második csapatát kellett edzenem.

A szebeni csapattal egy év után feljutottunk az élvonalba, sőt az élmezőnyben végeztünk. A Steaua ellen mi hármian, persze, soha nem léptünk pályára. Ezer lejt kaptunk mérkőzésenként, amire nagy szükségünk volt. Az élelmet különböző forrásokból beszereztük, segíteni tudtuk a csatládunkat, de amit kaptunk, ki is kellett fizetni!

Harminchat éves voltam, még mindig másodedző, amikor visszahívtak játszani a Steaua csapatába!

Még mindig befértem a keretbe, dobigáltam a gólokat. „Nézzétek az öreget, még mindig bírja!” – nem egy ilyen megjegyzést hallottam a hátam mögött. A csapatban a román történelemben jól ismert vezérhez, a dák Burebistához hasonlítottak a korom miatt.

Ez csak egy volt a beceneveim közül.

Otthon Pityunak, Pityukámnak szólítottak, Nagybánynán Dudára kereszteltek, de Dudusnak is hívtak. Duda

egy csehszlovák kézilabdás volt, aki hozzám hasonlóan ontotta a gólokat. Az eljegyzési gyűrűmbe is a Duda nevet vésték! A Steauánál, Bukarestben mindmáig Bibi-nek ismernek. Néha dadogok, úgy mutatkoztam be, hogy: Bi-Birtalan. Így lettem Bibi. Orbán Pisti és Kicsid Gabi Zsigának nevez. Egy alkalommal, amikor Magyarországon játszottunk, gyakran játszották nekünk a Hopp, te Zsiga! című nótát. A román játékosok nagyon élvezték, mi pedig jókat szórakoztunk rajta. Egymás között így lettem Zsiga. Ha telefonon keresnek, és nem ismerem fel a hívó félt, a megszólításomból mindjárt tudom: zsibói, nagybányai, vagy bukaresti...

Mondanom sem kell, a két éves ráadás során két bajnoki címet szereztünk, így meglett a tucat a Steauával. Elérkezett az ideje annak, hogy – sok más társamhoz hasonlóan – én is külföldre szerződjek, szerény anyagi helyzetemen javítsak.

Egy kérdést fel kell tennem magamnak. Ami talán e sorok olvasójában is felmerülhetett. Miért nem maradtam külföldön, ahol sokkal jobban megfizettek volna?

Lett volna alkalmam rá!

1971-ben, a pályám elején jártam, 23 éves voltam, a Steauával BEK-döntőt játszottunk a német Gummersbach csapatával. Kikaptunk, búslakodva ültünk az asztalnál, amikor egy roppant csinos huszoneves lány jött oda hozzám, s udvariassen arra kért, hogy találkozzam a német klub elnökével, aki beszélni szeretne velem. A társaim azt hitték, hogy a kislány randizni akar, és máris irigyelni kezdtek.

Engedélyt kértem Cornel Oțeleától, az edzőmtől, akinek persze semmi ellenvetése nem volt. A Gummersbach száz-ezer márkát (!) ígért, ha hozzájuk szerződöm.

Egy kis gondolkodási időt kértem. Számot vetettem a lehetőségekkel. Hadnagy voltam, menyasszonyom rám vár, szüleim, testvérem, aki maga is a hadseregben szolgál, közelebbi-távolabbi rokonaim. Sokan szenvedtek volna miattam, ha disszidálok.

Nemet mondtam. A Gummersbach edzője, öt-tíz év után is, amikor újra meg újra találkoztunk, felrótta nekem:

– Látod, Stefan, mennyivel jobban jártál volna, ha nálunk maradsz.

Néhányszor előfordult, hogy eszembe jutottak a szavai, különösen, amikor a boldogulás reményében megpróbáltam külföldre szerződni.

Az intő példa azonban Gruia pályafutásának szomorú vége volt. A müncheni olimpia után végleg visszavonult a válogatottól, a tiszti rangjáról is lemondott, mert Németországba szeretett volna szerződni. Minden engedélyt megkapott, a németek mindent előkészítettek fogadására. Hétfőn kellett volna utaznia, szombaton a klub épületében még egy szép búcsúestet tartottunk.

Kézfogás, ölelés, könnyes búcsú.

Aztán hétfőn hiába ment az útleveléért, elutasították. Minden indok nélkül. A világ legjobb játékosát!

Nem tudom, hogy heverte ki. A hetvenes évektől kezdve a román élsportolók sokasága disszidált. A legnagyobb pontfont kétségkívül Károlyi Bélától kapta a Ceaușescu birodalom. A kézilabdázók közül Ivanescu, Redl, Moser, Costache

maradt kinn. A hatalom félt egy újabb blamáztól, ezért fondorlatos módon megakadályozta Gruia távozását.

Gruia jóval később, 1981-ben kapott egy újabb lehetőséget, amikor a mexikói elnök testvére, a hadügyminiszter Romániába látogatott, és segítséget kért a mexikói sport fellendítésére. Tíz sportág szakvezetőjét küldték ki két évre, köztük volt ő is.

Két év után nem jött vissza. Disszidált. Másodszor bűnhődött, amikor feleségét, majd a kislányát csak hosszas huzavona után engedték ki. A feleségét annak a reményében engedték utána, hogy hazahozza a férjét. Reménytelen vállalkozás volt. Ő sem jött vissza, kislányukat egy évvel később engedték ki a szüleikhez. Gruia sporttanárként dolgozott az egyik egyetemen, csak jóval a rendszerváltozás után látogatott haza. Gațu, aki akkor vezető beosztásban volt, fizette az útját. 2014-ben járt utoljára itthon.

A világ legjobb kézilabdázója számkivetettként fejezte be az életét.

Engem 1984-ben a Grasshoppers Zürich csapata keresett meg, ajánlott szerződést. Elena Ceaușescunak kellett aláírnia a kérvényemet, minden hivatalos kiküldetés, a nagykövetek kinevezése is, az ő kezén ment keresztül, bár rokona, Emil Bobu volt a személyzeti ügyek felelőse.

Odáig azonban hosszú volt az út. A feletteseim, feletteseink aggályoskodtak, féltek, hogy kint maradok. Hiába bizonygattam, hogy a családom itthon marad, de ha nagyon akartam volna, kérhetném az áttelepülésemet Magyarországra anyám révén, aki ottani születésű, ott él. Az érvek azonban nem hatottak. Pedig fűt-fát megmozgattam. Ma-

gyarországi barátaim, akiket a kézilabda révén ismertem meg, állandóan hívtak, gyere, segítünk neked, jó dolgod lesz, mindenben segítünk.

A román sajtóban a rendszerváltás után az egyik interjumat kissé félremagyarázták, amikor, állítólag azt mondtam: a magyar köztársasági elnök is hívott. Ez annyiban volt igaz, hogy Schmitt Pál, aki később Magyarország köztársasági elnöke lett, szintén biztatott, de akkor még álmában sem gondolta, hogy valaha az első számú közjogi méltóság lesz.

A nehezebb utat választottam. Kilincseltem.

Többek között Ion Coman védelmi miniszterhez fordultam. A munkahelyén nem értem el, a lakásán kerestem fel, de a szolgálatos tiszt, egy százados, közölte:

– Ezredes úr, a tábornok elvtársat nem lehet zavarni.

Mondtam, akkor megvárom, amíg kijön.

Amint meglátott, azonnal átölelt. Mindig segített, ha tudott.

A következő szint Ștefan Andrei külügyminiszter volt, a Ceaușescu család másik rokona. A diktátor a feleségével, mint nyáron mindig, a tengerparton fekvő neptuni nyaralójában tartózkodott. Ide mentünk Ștefan Andrei-el. Biztonsági ellenőrzés? Sehol semmi. Akadálytalanul jutottunk el Elena dolgozószobájáig! Velünk volt Ion Cernăianu, az egykori kiváló labdarúgó, aki Egyiptomba szeretett volna szerződni.

Mindhárman beléptünk az irodájába. Egy jó hangos „ke-zicsókolommal.”

Semmi jó napot!

Megálltunk a bejáratnál, Elena úgy 15 méterre tőlünk, az íróasztala mögött ült. Fel sem nézett.

Ştefan Andrei odament, valamit súgott a fülébe, az aszszony bólintott, A miniszter elköszönt és intett nekünk, hogy mehetünk.

Újabb hangos „kezicsókolom” és már kinn voltunk.

– Minden rendben van, engedélyezni fogja – mondta nekünk, s ezzel elváltunk.

A folytatás?

Az engedélyt novemberben kaptuk meg, nem hiszem, hogy ebben bármiféle szándékosság volt, mert a nagykövetek akkreditációi is ekkor érkeztek meg, jöllehet ők már néhány hónapja állomáshelyükön tartózkodtak.

A Grasshoppers azonban már lemondott rólam. Szeptemberre vártak, akkor kezdődött a bajnokság, a svájci lapok tele voltak a várható érkezésemmel. Aztán a lufi kipukkant. Én pedig még egy idényt játszottam itthon a csapatommal.

1985-ben újabb lehetőségem nyílt, hogy külföldre menjek.

Az olasz Follonica csapata keresett edző-játékost. Cristian Gaţu három évig dolgozott itt, ő ajánlott be. Nem volt olyan rangos szerződés, mint a Grasshoppers lett volna, a csapat a második vonalban szerepelt, de nagyon lelkesek voltak. Okulván a kútba esett svájci útból, Valentin Ceauşescuhoz, a diktátor nagyobb fiához fordultam segítségért, aki a Steaua focicsapatának volt a menedzsere. Mintha nem egy tőről fakadtak volna! Rendkívül segítőkésznek bizonyult, napokon belül kezemben volt az engedély. Turista vízumot

kaptam, háromhavonta haza kellett utaznom a megújításért, de megérte.

Csodálatos hónapokat töltöttem ebben a toszkánai tengerparti kisvárosban, mindössze száz kilométerre délre Firenzétől. Mások kemény pénzeket adnak, hogy Toszkána csodálatos tájaiban gyönyörködjenek, engem pedig fizettek, hogy itt legyek. Tíz dolláros napidíjat adtak, s minden-
nel elláttak.

Heti három edzést tartottunk, egy-egy mérkőzésen húsz gólt is dobtam, a hátamon vittem a csapatot. Egy év után bejutottunk az első osztályba. Az utolsó, a feljutásról döntő mérkőzés előtt megbeszélésre hívott a klub vezetője, és arra kért, hogy NE NYERJÜNK, mert nem lesz pénzük egy első osztályos együttes fenntartására.

Megdöbbsentem.

– Dottore – feleltem, Itáliában mindenki doktor, ezt a rangkórságot csak itt és Magyarországon tapasztaltam –, ha ezt akkor mondja, amikor ide jöttem, nem fogadtam volna el az állást.

Összehívtam a játékosokat, és megkérdeztem tőlük: győzni szeretnétek?

– Igen – felelték kórusban.

Megnyertük a mérkőzést. Aznap 34 gólt dobtam! Ők számolták össze. Teljesítményem a lapok címlapjára került, az olasz kézilabda történetébe is feljegyezték.

A Dottorénak különben igaza lett. Az első osztályban nem állták meg a helyüket, kiestek, a csapat feloszlott. Lehet, hogy valóban veszítenünk kellett volna. De minket úgy tanítottak, hogy mindig a győzelemért kell pályára lépni.

Ezúttal talán nem kellett volna?

1986. Újra itthon.

Az utánpótlás válogatottat edzettem és másodedző voltam a Steauánál. Három év után én lettem a vezetőedző a klubnál 1993-ig. Időközben Lo Bello, az olasz szövetség elnöke megkeresett: nem vállalnám-e el az olasz válogatott irányítását. Ez komoly kihívás lett volna számomra, de Lo Bello váratlanul meghalt, utódjának pedig más elképzelése volt. Ez a lehetőség is kútba esett.

Itthon azonban zajlott az élet. 1993-ban Radu Voina távozásával én lettem a román kézilabda válogatott vezetőedzője, helyettesem Orbán Pisti volt.

Két magyar a román kézilabda válogatott élén.

Bizony volt, akinek ez nem tetszett. De nem is tartott sokáig. 1994-ben részt vettünk az első Európa-bajnokságon, Lisszabonban, aztán én is lemondtam, mert Katarból megkerestek, és én igent mondtam.

Zavaros idők voltak ezek Romániában. Pár évvel korábban kitört a forradalom. Hivatalosan legalábbis így nevezik az 1989-es decemberi eseményeket. A temesvári tüntetésekről, Tőkés László református tiszteletes eltávolításáról a sajtó mélyen hallgatott, de az egész ország a Szabad Európa Rádiót hallgatta, így mindenki mindent tudott. Gyerek voltam még, de élénken él bennem az a kép, amikor 1956-ban a szüleink ugyanígy a SZER-t hallgatták.

Ha nincs Temesvár, a bukaresti eseményekre is később kerül sor.

Bennünket december 17-én behívtak a Steaua székházába. Mindenki ott volt, mind a 24 szakosztály sportolói. A

televíziót néztük, a rádiót hallgattuk, rémhírek keringtek. Hivatásos tisztek voltunk papíron, de a valóságban fegyvert is alig láttunk. Időnként kivittek minket kötelező lövészetre, de többnyire ezt is elblicceltük.

A kapunál őrséget állítottak fel, s amikor lövések dördültek, nem mi estünk pánikba, hanem az aktív állományhoz tartozók. Mi a szobákban ültünk és kártyáztunk.

Január közepén engedtek haza, kinn egy új világ fogadott.

A mi sorsunk is bizonytalanná vált. Petre Roman, az első miniszterelnök a katonai klubok azonnali felszámolását rendelte el, ez elsősorban a Steauára és a Dinamóra vonatkozott. – Nem engedhető meg, hogy egyes klubok előnyt élvezzenek másokkal szemben – érvelt. Felvetése jogos volt, de megvalósításához nem voltak meg a jogi feltételek. Nyugati mintára szerette volna átalakítani a román élsportot, de ehhez törvényeket kellett alkotni. Nem akarok belebonyolódni a részletekbe, hogy valóban megszüntetni vagy csak demilitarizálni kívánták a hadsereg és a belügy költségvetéséből finanszírozott csapatokat, a lényeg maradt: a mai napig sem tisztázott egyértelműen a Steaua és a Dinamo jogi helyzete.

A Steaua futballcsapatát a kezdeti bizonytalanság után, egy Gigi Becali nevű vállalkozó vette át; az egykori juhászból lett klubvezér mindmáig megosztja a társadalmat. Sokan lenézik, sőt utálják, a szurkolók nagyobb része azonban szereti, pedig a börtönt is megjárta, perek indultak ellene. Most, több mint negyedszázaddal a rendszerváltás után a Steaua visszakövetelte magának a nevet, saját csa-

pata van a negyedosztályban, a nemzetközi hírű focicsapat FCSB néven szerepel.

A különböző szakosztályok, így a kézilabda finanszírozását is magánemberek vették át. A saját bőrömön is éreznem kellett ennek a változásnak minden átkát.

Ezért örültem, amikor a katari ajánlatot kaptam. Négy évre elszakadtam a hazai valóságtól, végre learathattam sok évi munkám gyümölcsét.

Allah Akbar!

KATARBAN 1995 és 1999 között edzősködtem. Ez volt edzői pályafutásom hattyúdala. Orbán Pistivel még 1994-ben levevényeltük a Portugália több városában megrendezett első Európa-bajnokságot, ahol a román válogatott a 11. helyet szerezte meg (ez volt az utolsó előtti Eb-szereplésünk!), ami mindent elmond a sportág akkori hazai színvonaláról. Pistit a hadsereg marosvásárhelyi klubjához nevezték ki, én pedig lemondtam a vezetőedzői állásomról.

Egy évvel korábban ugyanis ajánlatot kaptam a katari szövetségtől. A két ország válogatottja Rómában barátságos mérkőzést játszott. A bosnyák Abbász Arsztlanagics volt a katariak edzője, akit hosszú évek óta ismertem. Egykor a jugoszláv válogatott kapusa volt, az egyik legjobb a világon, sokszor játszottunk egymással ellen, neki kellett védenie az én lövéseimet. Pályájának alakulása jól tükrözi a véres balkáni háború állomásait. Jugoszláv, majd horvát színekben szerepelt, de bosnyák hősként vonult nyugdíjba, ott lakik Banja Luka mellett, életéről könyvet írt.

Hány ártatlan embernek kellett meghalnia, hogy a Balkánon kialakuljon a jelenlegi status quo...

Beszélgettünk, főleg ő mesélt, ő élte át a háború borzalmait. Elmondta, hogy elfáradt, nem újítja meg a szerződését a katariakkal, majd váratlanul nekem szögezte a kérdést:

– Stefan, nem akarsz az utódom lenni? Világbajnok vagy, a világ legjobb játékosa voltál, ők csak ilyen szakembereket szerződtetnek.

Hetekkel később telefonáltak Katarból. Majd többször is.

Nem akaródzott elmennem, aztán ismét megkerestek, némi pénzt is adtak.

A lisszaboni EB-re eljött a katari szövetség elnöke is, hogy beszéljünk. Miután nem léptem az ügyben, azt hit-ték, hogy keveslem a felajánlott összeget. Végül elvi meg-állapodást kötöttünk. Nekem, jó katona voltam, egyeztet-nem kellett a klubbal.

Cornel Oțelea volt az elnök, semmi akadályt nem gördí-tett a szerződéselem elé: jól szolgáltál, megérdemled.

Le kellett mondanom az ezredesi rangomról, és a válo-gatott vezetéséről is. Ez júniusban történt, a katariakkal abban egyeztünk meg, hogy szeptemberben lépek mun-kába.

Teltek-múltak a hetek, hónapok.

Semmi.

Nekem sürgőssé vált a dolog. Állás nélkül voltam, fele-séggel, két gyerekkel. Az autóm is el kellett adnom, hogy a megélhetésünket biztosítsam. Majd minden héten telefo-náltam.

– Bukra, azaz holnap, a jövő héten, a hónap végén – vála-szolták. Ez volt az első arab szó, amit megtanultam.

Később, már katari tartózkodásom idején, rájöttem, hogy fölösleges sürgetni őket. Más világ, más kultúra. Tartsuk tisztelőben egymást.

Barátaim bátorítottak, segíteni próbáltak.

Varga István, a Debreceni Dózsa elnöke felajánlotta, hogy szerződtet vezetőedzőnek a csapatához.

A magyarokkal, főleg válogatott játékosokkal nagyon jó kapcsolatot alakítottam ki az évek folyamán. Mindig ott voltak a világ nyolc legjobb együttese között, a moszkvai olimpián velük játszottunk a bronzéremért. Bartalis, Fenyő, Adorján, Kovács Péter – néhányan, akiket kapásból fel tudok sorolni. A hetvenes években mi voltunk a jobbak, ők viszont ma is ott vannak az élbolyban, míg a román férfi kézilabda az emlékeiből él. Később, a régi idők emlékére old boys meccseket is rendeztünk mindkét országban kölcsönösségi alapon. Meggyőződéseim, hogy a román-magyar kapcsolatok kézilabdában példamutatóak.

Varga Pistával még játékos korunkban kötöttünk szoros barátságot. Lehet, hogy elfogult vagyok, de szerintem ő volt a legjobb magyar kézilabdázó, aki a világválogatottban is helyet kapott. Nem felugrásból, hanem helyből, elhajolva dobott kapura. Olyan erős lövései voltak, hogy féltünk, óvtuk magunkat, amikor kapura zúdította a labdát. Élt-halt a sportágért, később Németországba szerződött, ahol közel tíz évig játszott, kiváló kapcsolatokat épített ki. A Nemzetközi Kézilabda Szövetség, az EHF megfigyelőjeként gyakran járt Bukarestben, de másutt is összefutottunk, hiszen abban az időben megfigyelő voltam én is. A cívis városban ő volt a „debreceni király.” Nagyon szerették, az interneten olvastam a vele készült egyik beszélgetést, amelyben meghatottan beszélt az emberek felé áradó szeretetéről. Neki köszönhetően lett Debrecen a második legkedvesebb városom, mintha hazajártam volna!

A rendszerváltás után a politika örvényébe került, indult a választásokon, de csak a harmadik helyet szerezte meg, ami, gondolom, törést okozott neki, de megmaradt ugyanannak az embernek. Nemrég halt meg, a temetésén nem lehettem ott, mert én is kórházi kezelésen voltam. Egy igaz barátot vesztettem el.

Amikor megtudta, hogy májátültetésre várok, telefonált, bátorított:

– Ne hagyd magad Pityukám, minden rendben lesz. Meg fogsz gyógyulni!

Nem hagyott cserben akkor sem, amikor megtudta, hogy késik a kataris szerződése. Máris jött az ajánlat: „Gyere hozzánk, kinevezlek vezetőedzőnek!”

A csapatnak már volt edzője, távol állt tőlem, hogy bárkinek is elvegyem az állását. Akkor technikai igazgatói posztot ajánlott fel. Végül meghívott hozzá, töltsék nála néhány napot.

A néhány napból egy németországi kiruccanás lett, nem várt következményekkel...

Kocsiba ültünk és meg sem álltunk a fia lakásáig, aki ott élt abban a városban, ahol ő is kézilabdázott. Elmentünk egy mérkőzésre, majd együtt vacsoráztunk a helyi klub elnökével. Tudott már rólam – Pisti titokban tárgyalt vele telefonon – és szerződést ajánlott a szezon végéig edzőnek. A pénz ugyanannyi lett volna, mint Katarban. Igaz, csak néhány hónapra szólt, de mentőöv számomra!

Abban egyeztünk meg, hogy hétfőn hivatalos sajtótájékoztatót jelentik be a nagy hírt.

– Látod Pityukám, téged mindenki ismer a világon. Sínen vagy!

– Rendben – feleltem –, de engedd meg, hogy felhívjam a feleségem, közöljem vele is a hírt.

Éva már tűkön ült: – Gyere minél gyorsabban haza, megjött a repülőjegyed Katarba. Várnak!

Kutyaszorítóba kerültem. De megoldottuk. Katart választottam, mert az 2+2 év opcióval járt, míg a német ajánlat csak néhány hónapra. Igaz, addig számos más lehetőség is kínálkozhatott volna.

A járt utat a járatlanért ne hagyd el.

A németek megértették a helyzetemet, barátságban váltunk el. Azóta is őszinte hálával gondolok a legjobb barátomra, aki ha kellett buzdított, ha kellett önzetlenül segített, amikor sötét felhők gyülekeztek a fejem fölött.

Katarban 45 fokos meleg fogadott. A helyiek szerint. Nekik megszokott volt, nem foglalkoztak azzal, hogy a napon 50 fölé is kúszhat a hőmérő higanyszála. Márpedig a nap mindig sütött! Mindenütt légkondi működött, a teremben, ahol az edzések, mérkőzések voltak, otthon a lakásban, a klímát így meg lehetett szokni.

Hamar megtapasztaltam, hogy fontos ember vagyok.

A válogatott edzőjének szerződtettek, ám ez nem csak a felnőtt csapatot, hanem valamennyi válogatottat, az ifjúságit, az utánpótlást is jelentette. Föltétlen tisztelet járt nekem. Amíg nem jelentem meg a teremben, állt az élet. Ahogy megjelentem, mindenki rám figyelt. Csak akkor kezdődhetett a mérkőzés, ha én intettem. Ez a föltétlen tisztelet megadása az arab kultúrában gyökerezik. Az

emír teljhatalmú úr, döntését nem lehet megkérdőjelezni. Nyolc csapat szerepelt a bajnokságban, be kell vallanom, szervezés szempontjából lett volna mit tanulni az európaiaknak.

Valahol én is emírnek érezhettem magam a saját szintemen. A fentről kapott utasításokat azonban nekem is maradéktalanul végre kellett hajtanom. Egyszer próbáltam meg a szövetségben magyarázatot kérni, ez náluk az olimpiai bizottság volt, vállvonogatás volt a válasz: a sejk, az emír így határozott.

Katarban hatalmas földgázkészletek vannak, ez a gazdagság mindent meghatároz. Az emír és családja rendelkezik a hatalmas nemzeti vagyon fölött. Ottlétemkor egymillió ember élt az országban, ebből azonban csak 150-200 ezer volt a katari, a többiek vendégmunkások a környező vagy a távoli, főleg ázsiai országokból.

A szociális juttatások, a támogatások rendkívül kiterjedtek. Kölcsönt bárki kaphat. Egy azt megelőzően történt esetet meséltek nekem: az egyik katari édesanyján bonyolult szemműtétet kellett elvégezni egy londoni kórházban. Az asszony azonnal megkapta a pár ezer dolláros kölcsönt; mások lakásépítéshez, vállalkozáshoz folyamodtak támogatásért. Szinte mindenkinek volt így tartozása, úgy is mondhatnánk, mindenki el volt adósodva az állam felé.

Ám jött az emír születésnapja, amit nagy pompával ünnepeltek. Ilyenkor kérni lehetett tőle az adósság elengedését, amit teljesített. És ezt mindenki tudta. Úgy értelmettem: ez volt a módja annak, hogy az emberek is részesüljenek a nemzeti vagyonból.

Nagyon korrektek voltak a külföldi munkavállalókkal szemben is. A fizetésemnek minden hónap első napján 10 órakor a bankszámlámon kellett lennie. Ott volt. A négy év alatt minden alkalommal.

Az én munkám általában délután ötkor kezdődött és késő estig tartott. Délelőtt az olimpiai bizottságban ültünk, adminisztrációs munkát végeztünk, megbeszéltük a ten-nivalókat. Ha külföldre utaztunk a válogatottal, mindig volt velem egy ember, aki az ügyeket intézte, nekem csak aláírnom kellett. Nagy felelősség nehezedett a vállamra, de egyszer sem volt konfliktusom emiatt.

Első ténykedésem egy németországi edzőtáborozással kezdődött, majd mindjárt következett az arab országok mini világbajnoksága, az Öböl-torna, Dohában, amelyen Bahrein, Kuvait, Egyiptom, Szaúd-Arábia, az Egyesült Emírségek vettek még részt. Megnyertük a tornát.

Ezután a junior világbajnokság következett Argentínában. Az Öböl-tornán is fiatal csapattal vettünk részt, a játékosok nem voltak magasak, de roppant fürgék és ügyesek, így meg tudtuk lepni több ellenfelünket. 21 év volt a korhatár, én nem esküszöm meg, hogy ezt a katarsi vezetés szigorúan betartotta, de azt hiszem, másoknál is néha bő lehetett a cipő.

Ezen a vb-n vezették be azt az új szabályt, hogy a kapott gól után akkor is indítani lehetett a középkezdésnél, ha az ellenfél játékosai még nem értek vissza a saját térfelükre. Ez a szabály a fürgé játékosaimnak kedvezett a lassú csapatokkal szemben. A svédek így sikerült megvernünk. Az oroszoktól persze kikaptunk, ők meg is nyerték a vi-

lágbajnokságot, de a román gárdát, saját országomét megvertük...

Pedig őszintén nem akartam!

Samungi Valentin, egykori csapattársam volt a csapat vezetője, ma is rendszeresen összejövünk a többiekkel együtt, felidézve a régi szép időket. Eszem ágában sem volt legyőzni őket. Még haza is telefonáltam, mondtam a feleségemnek: ezt nem tudom megtenni.

A mérkőzésen végig vezettünk, még néhány perc volt hátra, három góllal vezettünk. Akkor lehívtam a legjobb játékosaimat, és fiatalokat küldtem be helyettük. Tíz másodperccel a vége előtt a román csapat kiegyenlített. 2×5 perces hosszabbítás következett.

Samungi akkor odajött hozzám: – Bibi, értettem a jelzést, hálás vagyok érte, de játsszatok becsületesen!

Becsületesen játszottunk, és hat góllal győztünk.

Továbbjutottunk, összekerültünk az oroszokkal. Egy régi ellenfél, Makszimovics volt az edzőjük. Sokszor játszottunk egymás ellen. Barátnak tartottam. Azt mondtam neki a mérkőzés előtt: „Ide figyelj, ne szórjatok meg sok góllal.”

Hát jól megverték.

Ennyit a barátságról.

A 13. helyen végeztünk, ami jó eredménynek számított.

A következő évben, 1996-ban, mi rendeztük a Világkupát. Ezen az egyes földrészek legjobb válogatottai vettek részt. Meghívtuk erre az elnököket is. A katar emír, aki a kézilabda szerelmese volt, népszerűsíteni akarta országát, alighanem már ekkor tervbe vette, hogy világbajnokságot is rendeznek.

Ezután az Ázsia-bajnokság következett, ahol csak Szahú-Arábia és Dél-Korea vert meg minket. A térség egyik kézilabda nagyhatalmának számítottunk már. Hangsúlyoznom kell: akkor valamennyi játékosunk katarai származású volt!

A második évem vége felé közeledtünk, amikor az olimpiai bizottság elnöke szólt, hogy beszélni szeretne velem. Kávéval vagy mentateával kínált, nem emlékszem pontosan, majd közölte velem: a munkámmal nagyon elégedettek, további két éves szerződést ajánlanak, ez opcióként szerepelt az eredeti kontraktusban, de azt kéri tőlem, hogy ne mint a válogatottak edzője, hanem a katarai kézilabda főfelügyelője legyek. Ahogy fogalmazott: supervisor. Az ő felfogásukban ez azt jelentette, hogy nekem kellett az edzők munkáját felügyelnem, utasításokat adnom.

Érdekes helyzet volt, de már érkezésem első napjaiban megtanultam, hogy soha ne mondjak ellent. Ha észrevételük volt, mindig azt válaszoltam, persze, meglátjuk, megoldjuk.

Yes. Igen. Ez volt a bűvös szó.

A dolgok azonban kezdtek elfajulni, amikor már ők kezdték engem tanácsokkal ellátni, a kézilabdára tanítani!

Ezt nem volt könnyű elviselnem. Ezen kívül minden rendben volt. Stílusosan fogalmazva: oké volt. A szervezés jobb volt, mint Európában, a pénzemet rendszeren megkaptam, szigorúan tartották magukat a megállapodásunkhoz. A feleségem háromhavonta meglátogatott, a gyerekek Dohában nyaraltak, azt hiszen, évekig maradhattam volna még, ha akarok.

De más világ volt, bevallom, csak úgy bírtam ki, hogy több, ott dolgozó magyar edzővel társultunk, estéinket közösen tartottuk, minden nap valamelyikünk vállalata a házigazda szerepét. Én voltam a pizzafelelős.

Egy alkalommal új magyar edző érkezett egy játékos kíséretében. Azonnal bemutatták nekem. El is láttam jó tanácsokkal. Ha jön a főnök, soha ne ellenkezz, mondd azt, hogy oké, megbeszéljük.

Csapata első mérkőzésén döntetlent játszottak.

Másnap odajön hozzám:

– Pisti, kirúgtak! A játékosomat is. Hiába próbáltam érvelni.

Mit felelhettem?

– Megmondtam neked: ne ellenkezz, hagyj rájuk mindent. Itt nem a szépségre megy a játék. Gólt kell dobni. Ha húsz gólt dobsz, és mondjuk 25-öt kapsz, nem szól senki semmit, mert sok gólt dobtál, bár kikaptál.

Négy év után a legnagyobb barátságban váltam el a kataraktól. Űriemberek voltak velem, a repülőtéren ünnepélyesen búcsúztattak. Az egymás iránti kölcsönös tisztelet, megértés volt a titka ennek a gyümölcsöző együttműködésnek.

Azóta sok minden történt a katarai kézilabdában. Külföldi játékosokat, világsztárokat honosítottak. A Nemzetközi Kézilabda Szövetség (EHF) elnöke egy volt egyiptomi játékos lett, aki olyan szabályt fogadtatott el, hogy az a játékos, aki két vagy három évig nem szerepel hazája nemzeti csapatában, bármelyik válogatottban helyet kaphat, ha honosítják.

A katariak dollárszázazrekért játékosokat szerződtettek, honosítottak, elérték, hogy világbajnokságot rendezhessenek, s bár csak ezüstérmes lett a válogatott, a játékosok egymillió dollárt kaptak a második helyért.

Én 1995-ben 4000 dollárral a legjobban fizetett nem futballedző voltam.

Változnak az idők.

Négy év után újra itthon. A román kézilabda, ezen belül a Steaua háza táján szinte semmi nem változott. A sportban a maffiamódszerek uralkodtak el. Amikor Katarból visszajöttem, Cristian Gațu volt a kézilabda szövetség elnöke, Vasile Stîngă a szövetségi kapitány. Gațu azonnal felajánlotta, hogy kinevez a válogatott élére, de olyan kevés pénzt ígértek, hogy az még üzemanyagra sem volt elég.

Már nem tartoztam a hadsereg kötelékébe, fizetést nem kaptam, korkedvezményes nyugdíjba nem mehettem, állásra volt szükségem! Megváltozott a világ körülöttem, a fiatalokat már nem érdekelte a múlt, több mint negyedszázad telt el nagy sikereink óta. Az utcán hébe-hóba még felismertek, de senki nem szólított meg azzal, hogy munkát ígér.

Végül házon belül oldottuk meg a kérdést.

Vasile Stîngă üzletet ajánlott: nézd, Bibi, téged kinevezünk a Steaua vezetőedzőjének, én pedig a csapat szponzora leszek.

Stîngă évekig Spanyolországban, Valencia mellett edzősködött, ahol betársult az egyik barátja szerencsejáték bizniszébe. Hazajött, majd itthon is megszervezte a rendkívül jól jövedelmező, Euro Bingo névre keresztelt vállalkozását.

Az *Antena 1* csatornán futott a műsor óriási nézettséggel, minden adást úgy konferáltak be, hogy egymillió dollárt lehet nyerni, közben szípkázó revüműsorral kápráztatták a nézőket. Szó szerint kiénekeltek az emberek zsebéből a pénzt. A busás haszonból nemcsak a készítőik, de a televízió is jócskán profitált. Három-négy évig tartott a high life, aztán egyik napról a másikra a közvetítések megszűntek, az Euro Bingo csillaga alábbhagyott, bár néhány városban ma is fut. És hozza a pénzt, ha kevesebbet is.

Több mint egy évig Stînga fizetett engem, szponzorálta a csapatot is. Sőt a Steaua régi játékosait is segítette: Akinek nem volt állása, vagy nehéz helyzetbe került, mind nála dolgozott. Neki is érdeke volt, hogy megbízható emberekkel, barátokkal vegye körül magát, mégis meghajlok nemmes gesztusa előtt.

A Steaua minden gondját-baját, anyagi terheit ő sem cipelhette sokáig a saját hátán, várható volt, hogy előbb-utóbb valamilyen megoldást találni kell. Én is szerettem volna visszakerülni a hadseregbe, visszaszerezni ezredesi rangomat. 53 éves voltam, tisztként 55 évesen nyugdíjaztak volna. A minisztériumban altatták a kérvényemet. Aztán amikor új védelmi miniszter kerül a tárca élére, első intézkedései között jóváhagyta, hogy visszavegyenek az állományba.

Sőt, alaposan leteremtette azokat, akik korábban elutasítottak.

Óriási szerencsém volt. Több szempontból is.

Megszabadultam attól az embertől, aki közel 17 évig a Steaua klub szponzora és egyben elnöke lett. Gheorghe

Cazacunak hívták, Mizilből jött, ahol nehézfegyvereket gyártottak, a harmincas éveiben járt, nem tudni, honnan szerezte a vagyonát, nem is kérdezte senki, nekem Traian Băsescu, a volt román elnök szavai jutnak eszembe róla, amikor egyszer, már leköszönt a hivatalából, azt nyilatkozta: maffiaállamban élünk. Ő mondta...

Regnálása első két évében Cazacu csak a szponzori feladatokat látta el, de aztán megvilágosodott, és két év után úgy érezte, nála senki nem ért jobban a sporthoz. Vasile Stîngă tette meg vezetőedzőnek, de állandóan beleszólt a munkájába. Stîngă megelégedte: miután 2006-ban megnyerte a legrangosabb tornának számító Challenge kupát, lelépett. Vagy kirúgták. Cazacu legalábbis az egyik mérkőzés végén jelentette be, hogy Radu Voina jön a helyére. Őt is kirúgták később, akárcsak az őt követő Berbece-t.

Ay ő idejében meredeken nőtt a játékosok fizetése. Eleinte 300-400 volt az átlag, ma már 2500-3000 dollár. Két ezren alul egy valamire való játékos nem ül le a kispadra. Miközben a labdát sem tudja rendesen megfogni. Ha egészséges lennék, ma is beállhatnék a játékba 10-15 percre. Hatvan év felett...

A végén ő is beadta a kulcsot, de előtte pert indított a klub ellen, mondván négymilliót fektetett a kézilabda csapátába. A pert elvesztette, de bizonyára hallunk még róla.

Nekem Cazacuval nem sok dolgom akadt. Én megszakításokkal: előbb 1987-től 1994-ig voltam a Steaua segéd-, illetve 1991-től 1994-ig a vezetőedzője, majd a katarai szerződése után újabb három évig, 1999 és 2002 között. Cazacu csak ezután került a csapathoz, amikor én már a klub ké-

zilabda szakosztályát, majd az adminisztrációs bizottságát elnököltem. Engem nem ő fizetett, így a munkámba sem szólhatott bele. Ahol lehetett, keresztbe tettem neki, mert a sporthoz nem nagyon értett.

Számomra sokkal fontosabb volt, ha egyáltalán annak lehet nevezni, hogy visszavettek a seregbe.

Az orvosi vizsgálatok során ugyanis kiderült, hogy súlyos beteg vagyok.

Allah Ahbar!

Isten segíts!

A halál torkában

ÉLETEMBEN EGYSZER voltam beteg. A sérüléseket nem számítom, azok együtt járnak a sporttal.

14 éves koromban nagyon rosszul éreztem magam, lázas lettem, egyedül, a saját lábamon bementem a zsibói városi kórházba. Megvizsgáltak, s máris műtőasztalra tettek, mélyalvásban operáltak. Ez péntek reggel történt, vasárnap este ébredtem fel. Az orvos a fejét csóválta:

– Őriási szerencséd volt. Az utolsó pillanatban műtöttünk, tiszta gennyes volt a vakbeled, ha kifakad, egy lyukas garast nem adtam volna az életedért.

Azóta, kisebb átmeneti megfázásokon, és a sportolásból adódó hat lábtörésen kívül más szervi bajom nem volt. Jó géneket örököltem. Évtizedekkel később hálát is adtam ezért.

Aradról jöttünk haza, ahol bajnokit játszottunk. Az engedélyt már megkaptam, ismét állományba vettek, össze kellett állítanom az ehhez szükséges dossziét, aminek egyik sarkalatos pontja az orvosi vizsgálatok elvégzése volt: labor, ultrahang stb. Hívtak az irodába. A gondterhelt arcokról semmi jót nem olvastam le.

– Birtalan úr, – az elvtárs a rendszerváltással eltűnt a szókincsünkből, – maga nagyon beteg. Hepatitis C vírussal fertőzött, előrehaladott stádiumban.

Hétköznapi nyelven ezt cirózisnak hívják.

Éreztem, hogy a lábam alatt megindul a talaj.

– Lehetetlen! Semmi bajom, jól érzem magam – ez volt az első reakcióm.

Aztán újra elvégezték a vizsgálatokat. Bizottság elé kerültem. Az eredmény ugyanaz lett. Le voltam taglózva. Az orvos szavai ott csengtek a fülemben:

– Birtalan úr, ha élni akar, mától fogja vissza magát. Pihenjen sokat, sétáljon, diétázzon, ügyeljen arra, hogy ne fázom meg, kerülje a tömeget...

A Steaua vezetőedzője voltam, egy Cazacu nevű ember a szponzorom.

Mit mondhatnék?

Cornel Oțelea volt a klub elnöke, ők valószínűleg korábban eldöntötték, mi legyen, mert amikor behívott, kész tényekkel fogadott:

– Bibi, te leszel a Steaua kézilabda szakosztályának az elnöke, a programodat te állítod össze, mindig a saját érdekeidet helyezd előtérbe.

Úriemberek voltak. Cazacutól megszabadultam, aki a csapat szponzora volt, a játékosokat, az edzőt ő fizette, engem viszont a klub. Két éves regnálása után már kibíratatlanná vált, mindenkinél mindent jobban tudott, kedve szerint váltogatta az edzőket. Sokan Gigi Becalihoz hasonlították. Néha az újságírók engem is provokáltak, mondjak már valamit, de én soha nem álltam kötélnek.

Nekem már nem tudott ártani.

Délelőttönként fél tíz körül mentem be a klubhoz, sokat pihentem, mégis mindent időben elintéztem.

Addig a hepatitis C vírusról én sem tudtam többet, mint az átlagember. Világszerte elterjedt betegségről van szó, Kelet-Európában különösen elterjedt, a májat támadja meg, krónikus májgyulladást, súlyosabb esetben cirózist okoz. Európában a májátültetések egyharmada cirózis miatt történik. A betegség legfontosabb terjedési módja az intravénás tűhasználat. Főleg a drogosok körében terjed, akik egymás fecskendőit használják, bár az utóbbi időben, az egyszer használatos fecskendők elterjedésével, a fertőzés veszélye csökkent.

Európában becslések szerint ötmillió fertőzött beteg él, Romániában egyes források szerint 640 ezer ember fertőzött. Pontos adatot nehéz mondani, mert a betegség sokáig tünetmentes.

Mitől fertőződhettem meg?

Feltehetőleg egy fogorvosi kezelés során. A vírus 58 fokon pusztul el, ha nincs megfelelő sterilizálás, könnyen átkerül egyik betegről a másikra.

2001-ben, amikor a betegséget diagnosztizálták, az interferon volt az egyetlen gyógyszer, egy fehérje, amit adtak heti három alkalommal. Segíti a daganatos sejtek pusztulását. Nálam a kezdeti kezelések hatástalanok voltak. A környezetem, mindenki segíteni próbált.

Ekkor eszembe jutott egy nagyvárad belgyógyász, akinél húsz évvel korábban jártam az egyik klubtársam, egy ökölvívó miatt, aki ebben a betegségben szenvedett. Gyógyteákat készített különböző májbetegségekben szenvedők számára.

Dr. Élthes Lászlónak hívták, Kolozsváron végezte el az orvosit, és abban az időben az volt a szokás, hogy falura helyezik ki a fiatal diplomásokat, ahol öt évig kötelesek dolgozni. 1981-ben a Bihar megyei Vércsorogra került, ahol sétái során észrevette, hogy az egyik háznál kapirgáló tyúkok sokkal kövérebbek, fejlettebbek, egészségesebbek, mint a környék baromfiállománya, amelyet a mai madár-influenzához hasonló vész tizedelt. Néhány beteg állatot felboncolt, a májuk roncsolódott.

Ezután jobban szemügyre vette a szomszéd egészséges tyúkjait, s hamar rájött, hogy az ottani növényzet az „oka” ennek. A többi háznál ezt a „gaszt” nem találta. Kísérletezni kezdett, teakeveréket készített a növényből, a beteg tyúkok meggyógyultak!

Vajon az emberekre is hatásos lehet? – tette fel a kérdést.

Az eredmény: hónapok múlva az egész országból özönlöttek az emberek, kilométeres sorok alakultak ki a rendelője előtt, kannával szállították az időközben Elcohep-re keresztelt gyógyteájukat. Egy Ploiești-i betegük 200 literes kazánt készített számukra, hogy kielégítsék az igényeket. Később már pasztillákban is forgalmazni kezdték, hogy a rászorultaknak ne kelljen messzire utazniuk.

A belgyógyász híre a fővárosba is eljutott. Adrian Păunescu, aki akkor a milliós példányszámban megjelenő *Flacăra* című lap főszerkesztője volt, nevéhez fűződnek a híres-hírhedt „Cenaclu Flacăra” estek is, manipulálni tudta a közvéleményt, terjedelmes interjút készített vele.

A nyolcvanas évek elején mentünk el mi is cirózisban szenvedő klubbársammal hozzá. Kilométeres sor kígyózott

a rendelője előtt! Lehetetlen volt bekerülni hozzá. Păunescuhoz fordultunk segítségért. Nem mesélem el, milyen körülményes úton jutottunk el Dr. Élthes nagyváradi otthonába.

Ő jutott eszembe, amikor a hepatitis C vírust diagnosztizálták nálam.

Meglátogattam. A rendszerváltozás után, bár sarlatának is kikiáltották, állásából elbocsátották, nimbusza töretlen maradt.

– Birtalan úr, hagyja abba az interferon szedését, csak roncsolja a máját. Használja a teámat, – bocsátott el.

Több mint öt évig ittam a teáját. 2006-ban látogattam el utoljára hozzá.

– A teámnak semmi hatása nincs a betegségére. Én már nem tudok segíteni magán.

Szörnyű volt hallani. De becsületes volt. Egy meghasonlott ember, mert a szakma igazán soha nem ismerte el eredményeit. Élete alkonyán még a képzőművészeti szakot is elvégezte. Nemrég halt meg, alig néhány héttel azután, hogy bejelentette: végleg visszavonul.

Ki tudja, mi lesz, mi lett az Elcohep sorsa.

Járni kezdtem a kórházakat. A colentinai klinikán, a vizsgálatok végén megszületett a verdikt: májtranszplantációra lesz szükség. Nincs más megoldás.

Cristian Gațu, aki ekkor a kézilabda szövetség elnöke volt, magával vitt a Fundeni kórházba, ahol ismerte a leghíresebb román orvost, Irinel Popescut. Itt egy külön transzplantációs osztályt hoztak létre, amely már 15 éve működött sikeresen. Popescu professzor ennek a vezetője.

„Cristian Gațu hozta el hozzám, azt mondta, hogy a kistestvére, világhírű sportoló. Megvizsgáltam, az egyetlen dolog, ami aggodalomra adhatott okot, hogy a hepatitis C vírus, az átültetés után is a beteg vérében marad, tovább rombol, ez egy újabb transzplantációt tehet szükségessé. Szerencsére ma már olyan gyógyszerek léteznek, amelyek a vírust gyengítik. A 90-es évek elején az Egyesült Államokban tanultam, ott végeztem az első májátültetéseket, azóta ez szinte rutinná vált számomra. Évente 40-50 átültetést végzünk itt a csapattal, az egyetlen gond, hogy nincs elég donor. Sokkal több ember életét menthetnénk meg.” (Irinel Popescu)

SÍZEN VOLTAM, felkerültem a várólistára. Itt azonban nem az számított, hogy hányadik vagy a sorban, hanem az, hogy a donor májával kompatibilis-e a szervezetem.

Időközben a kínai kormány, a közelgő pekingi olimpiai játékok kapcsán felhívást tett közzé, mely szerint vállalják olimpiai és világbajnok beteg sportolók kezelését, beleértve a transzplantációt is. Hármasban, Gațuval és a professzorral elmentünk a kínai követségre, néhány hét múlva meg is kaptuk a kedvező választ: a kínai állam vállalja a műtétet Pekingben!

Akkor már nagyon rosszul voltam, minden nap számított. És akkor megszólalt a telefon.

Jól emlékszem arra a napra, 2008. június 4. volt, amikor délben felhívtak, hogy találtak egy donort, akinek a mája

kompatibilis. A biztonság kedvéért ilyenkor több beteget is behívnak, mert a kivétel után néhány órán belül el kell végezni az átültetést. Ha mégsem kompatibilis a máj, jöhet a következő beteg. Szerencsém volt, mert minden egyezett. A donorról csak annyit tudok, hogy egy erdélyi fiatalember, aki autóbalesetben hunyt el. Mindig hálával gondolok rá, hogy halálában is segíteni tudott másokon. De a kínaiaknak is hálás vagyok: visszaadták a reményt.

14 órán át tartott a műtét. Az orvosi szakirodalom szerint a májátültetések a legbonyolultabbak, mert számos szálát kell összekötni; a szívműtétek egyszerűbbek. Szerdán műtöttek, péntek reggel ébresztettek fel. Semmim nem fájt, este már felkeltem, sétáltam egy keveset. Néhány napot töltöttem az intenzíven, egy hét után hazajöttem.

Külföldi barátaim, ismerőseim, akik értesültek a műtétről, egyszerűen nem hitték el, hogy Bukarestben román orvosok végezték el. A román egészségügyet lehet bírálni, de ismerjük el azt is, ami jó benne.

A román sajtó mindjárt felkapta a hírt, terjedelmes tudósítások születtek, meghívtak a televízióba, ahol nekem szegezték a kérdést: – Birtalan úr, nem részesítették előnyben azért, mert ismert sportoló, világbajnok?

Nagyon nehéz kivédeni az ilyen vádakát.

Az orvosok, akik velem voltak, megmagyarázták a helyzetet. Szerencsém volt, hogy kompatibilis májat találtak számomra.

Lehet, sokak kételyeit így sem oszlatták el. Az én lelkiismeretem azonban tiszta, nem kértem kivételes bánásmódot.

Sportolói karrierem inkább abban segített, hogy viszonylag könnyen átvészeltém a műtétet, erős szervezetem segített a gyors felépülésben. Gyógyszereket persze szednem kellett. Felvilágosítottak, hogy a hepatitis C vírus továbbra is ott van a szervezetemben, rombolja az új májamat, ezt a folyamatot fékezni kell.

Eleinte naponta 65 (!) gyógyszert kellett szednem, olyanokat, amelyek egymás ellen dolgoznak. Az immungyengítők arra jók, hogy a máj befogadását elősegítsék, másrészt a vírus ellen is harcolni kellett. Azóta sokat javult a helyzet, tíz a napi adagom, kontrollra is csak negyedévenként kell járnom, az orvosok szerint rövidesen már csak évente.

Néhány évvel ezelőtt pittsburgi tudósok egy olyan gyógyszert kísérleteztek ki, amely megöli a vírust. A licencet tízmilliárd (!) dollárért adták el egy német cégnek. Hosszú évek munkája nyomán született meg az eredmény, amely hatalmas pénzeket emésztett fel. Ezt a pénzt vissza kellett szerezni, és tartalékot is képezni kellett. A rákgyógyszerek, nem véletlenül, a legdrágábbak közé tartoznak a világon.

A gyógyszer egyszeri adagja, amely hat hónapra szól, három évvel ezelőtt még 150 ezer euróba került!

Ma fele annyit, 71 ezer eurót kell fizetni érte.

Nem tudom, melyik kelet-európai ország társadalombiztosítása fedezi az ilyen árakból eredő költségeket.

Én egy évvel ezelőtt jutottam hozzá a gyógyszerhez.

A fundeni kórház transzplantációs osztálya ugyanis olyan kéréssel fordult a pittsburgi kutatókhoz, hogy kísér-

leti jelleggel, egy világbajnok sportolóról van szó, küldjenek ingyen gyógyszert.

Teljesítették.

Portugália egymillió adagot vásárolt, így sikerült 22 ezer euróra „letornászni” az árakat. Minden remény megvan arra, hogy újabb országok belépésével tovább lehet faragni a még mindig horribilis összegből. A hivatalos statisztikák szerint Európában ötmillió ember fertőzött hepatitis C vírussal, de ennél jóval magasabb a betegek valós száma. Sokan egyszerűen nem tudják, hogy fertőzöttek, és mire kitudódik, már csak a transzplantáció a megoldás. Ez pedig a legtöbbször hosszú várólistát jelent.

Az idő pedig nem a betegeknek dolgozik.

Egy évtizeddel ezelőtt még csak nem is álmodtam arról, hogy majd egyszer, a saját bőrömon tapasztalva, a májtranszplantáció szakértője leszek! Rengeteg szakirodalmat olvastam, mert érdekelt a téma, interjúkra, konferenciákra hívtak, ahol az én szerény angoltudásommal, neves orvosokkal, professzorokkal kommunikáltam; gyakran eljárok várólistás betegek közé, akik aggódva kérdezősködnék. Bátorítom őket. Valamit továbbadok abból, amit én is kaptam. Megválasztottak a Román Májtranszplantáltak Szövetsége alelnökének is. Ebben a minőségemben hivatalos helyeken is érvényesíthettem az érdekeinket.

És nem is akárhogyan.

A gyógyszer hatóanyagának licencét a csehek is megvásárolták, és ezt forgalmazzák külföldön is, az eredeti gyógyszer árának kétharmadáért. A tapasztalatok azon-

ban azt mutatták, hogy hatása, a csehek által szállított komponensekkel, jóval kisebb. Meg kellett győznünk az egészségügyi hatóságokat, hogy a drágább, de jobb, a németek gyártotta gyógyszert vásároljuk meg.

Az aszpirin legjobb alapanyagát mi állítjuk elő a világon, ezt szinte senki nem tudja. Amit a németek vásárolnak meg tőlünk, ők csomagolják. A Bayer aszpirin ezért a legjobb a világon.

Birtalan István a májátültetések szakértője.

Lehet mosolyogni rajta.

Ha már így alakult az életem, boldog vagyok, hogy másokkal is megoszthatom a tapasztalataimat egy olyan területen, ahol nagyon nagy szükség van felvilágosító munkára.

Kilenc éve műtöttek, nem voltam mindig fitt, de jól érzem magam a bőrömben. Nem iszom, nem cigarettázom, legfeljebb egy híg fröccsöt ha megiszom, egészségesen élek.

Az ember másképp áll az élethez, ha a halál torkából tér vissza.

Volt egyszer egy kézilabda

A RENDSZERVÁLTÁST KÖVETŐEN elvesztettünk húszezer játékos. Amikor ezt a kijelentést tettem az elmúlt években több alkalommal is, szakmai fórumokon, a televízióban, sokan megdöbbentek. Nem értették. Hogy vesztettünk el? Külföldre mentek, netán meghaltak?

Megmagyaráztam.

1990 előtt huszonötezer kézilabdást jegyeztünk, akik szervezett formában, valamilyen szinten, valahol játszottak. Számuk ma ötezerre csökkent, s ebben a gyerekbajnokságoktól az élvonalban szereplőkig mindenki benne van. Innen a különbség. Húszezerrel kevesebben kézilabdáznak ma, mint jó negyedszázaddal ezelőtt. A sportág tömegalapja megszűnt. Aligha véletlen, hogy a rendszerváltás után olimpián vagy világbajnokságon érem közelébe sem kerültünk.

Az élvonalban 200-200 női és férfi játékos szerepel; ami elgondolkodtató, hogy ezek egyharmada, de talán több is, külföldi, akik elég kétes színvonalat képviselnek. Azok jönnek hozzánk, akik saját országukban, Németországban, Franciaországban, az északi államokban nem fértek be egy élvonalbeli csapatba. Nálunk nem egy csapat van, ahol a keret kétharmada idegenlégiós. Amikor én szakosztályelnök voltam, három játékosban szabták meg a külföldiek számát. Ma nincs limit.

Ha kevesebben is, de nálunk is vannak tehetséges fiatalok. Ők azonban nem tudnak fejlődni, mert az edzők nem vállalják a kockázatot, nem teszik be a csapatba őket, inkább a rutinos külföldiekre szavaznak. Meg lehet érteni: eredményt követelnek tőlük. Létérdekük, hogy felmutassanak valamit. A teljesítményt megkövetelik, miközben az alapok hiányoznak.

Tornatermek, csarnokok épültek, lépések történtek a sport megreformálására. 1996 és 2000 között, az Adrian Năstase kormányával kötött megállapodás alapján, a tervbe vett négyszázból, 380 olyan csarnok épült, ahol kézilabdázni lehet, szűken, mert hosszúságuk épphogy eléri a negyven métert, egy kézilabda pálya méretét, a kapuknak már alig jut hely. Cristian Gațu, aki a szövetség elnöke volt, csak néhány polgármestert tudott meggyőzni, hogy három méterrel (!) nagyobb csarnokot építsenek, olyan éves költségvetést írtak elő a számukra.

Romániában, szponzorok hiányában, megyei, helyi szinten a polgármesteri hivatalok, az önkormányzatok támogatják anyagilag az élsportot. Lehetőségeik behatároltak: ha megnézzük az ország sporttérképét, jól látni, hogy a városi klubok túlsúlyban vannak. Ezeket mind helyi pénzből finanszírozzák. Miután a források szűkeek, marad a korrupció. Megyei vezetők, polgármesterek kerültek börtönbe, mert meg nem engedett eszközökkel próbálták a sportot támogatni.

Így került börtönbe a nagybányai polgármester is. Azóta mind a női, mind a férfi kézilabdacsapat eltűnt az élvonalból.

És ez a helyzet a szponzorokkal. A Steaua kiváló példa erre. Szponzorok jönnek-mennek, mert nincs egy olyan sporttörvény, amely megfelelő keretet biztosítana a klubok biztonságos működéséhez.

Amikor 2004-ben Călin Popescu Tăriceanu lett a miniszterelnök, Gaţunak – aki bizonyos követeléseket fogalmazott meg – azt mondta: a sport nincs a kormány tíz legfontosabb célkitűzése között! Ez a hozzáállás éveken át megmaradt. Az iskolai, egyetemi sport elsorvadt, az edzőket nem fizették rendesen, miközben tanítványaik egy része márkás cuccokban járt, autóval közlekedett, ők épp-hogy megéltek.

Komplex sportlétesítmények alig épültek, azokat használták, amelyek még a szocializmus éveiben készültek. Bukarestben ma is az egyetlen, nemzetközi rendezvényekre is alkalmas csarnok, a múlt század hetvenes éveiben épült, 5300 néző befogadására alkalmas Polivalenta terem. Azt hiszem, mi vagyunk az egyetlen főváros, amelynek nincs legalább egy tízezer férőhelyes létesítménye, ahol a sport mellett kulturális rendezvényeket is tartani lehet. A külföldi művészek, énekesek a szomorú emlékeket idéző Sala Palatului-ban lépnek fel ma is.

A kézilabda szövetség székhelye a szebb időket megért Floreasca komplexumban van, ahol az egyetlen még működő létesítmény az uszoda. A sportcsarnok, ahol a hetvenes-nyolcvanas években az izzó hangulatú Kárpát Kupa küzdelmeit rendezték, az összeomlás szélén áll, ugyan műemléknek nyilvánították, de állagának megőrzésére semmit nem fordítottak.

Hat évvel ezelőtt sok kilincselés után elértük, hogy pályázzunk kézilabda világbajnokság rendezésére. Azzal érveltünk, hogy a négyszeres világbajnok Románia megérdemelné, hogy világversenynek a házigazdája legyen. Szép tervek készültek, be is adtuk a pályázatunkat.

A horvátok nyertek. Igaz, szoros küzdelemben.

De miért?

Ők a kész létesítményeket mutatták be, míg mi a csilivili terveinket.

A román tornasport (egykori?) rangjára való tekintettel megkaptuk az idei tornász világbajnokság rendezési jogát. Kolozsváron rendezték meg, a kosárlabda kontinensviadalhoz hasonlóan, ahol az ország legszebb, hétezer főt befogadó, minden igényt kielégítő sportcsarnokát építették fel a városi focipálya mellé.

Bukarest kicsinek bizonyult egy ilyen rendezvényre.

A szocializmus éveiben épült sportlétesítményeink virágkorukat élik, mert újak nem épültek melléjük. Engem már Ceaușescu-bérencnek is neveztek, mert többször kijelentettem: vegyük át a múltból azt, ami jó volt. Mert nem minden volt rossz!

Ceaușescu nagy hangsúlyt fektetett a sportra, mert a legkönnyebben és a legolcsóbban (!) itt lehetett kitűnni a világban. Nadia és a tornászlányok, a férfi kézilabdázók emelték Románia nemzetközi presztízsét. A montreali olimpia rólunk szólt.

Politikusaink hozzáértését „dicséri”, hogy akadtak olyanok, akik a Daciada újraélesztését javasolták. Ez a nagy „népi tömegmozgalom” a legnagyobb blöff volt azokban

az időkben. Tízezrek sportoltak – papíron; lehet, sokakat az tévesztett meg, hogy a diktátort, az 1970-es évek elején Kínában tett látogatása során lenyűgözték a stadionokban tartott, több tízezrek részvétellel megtartott sportbemutatók, amelyeket később otthon is alkalmazott. Hírük az országhatáron túlra eljutott, afrikai országok képviselői jöttek hozzánk, hogy tanulják! Nem tudták, inkább Kínába kellett volna menniük, az „őshazába”...

Sportra soha nem volt elég pénz, ezért egy 1967-ben megalkotott sporttörvényt próbálunk meg átalakítani, toldozni-foltozni, a korrupció mindent átsző, az eredmény a csúfos bukás.

Románia a riói olimpián, a játékok történetében a második leggyengébb szereplését érte el, botrányokkal fűszerezve. Az öt sovány érem (ebből egy arany) mellett nagy port kavart a sportolók felszerelésének ügye. A melegítők, mezek szakadtak, fakultak, pedig a Kappa nevű márkás cégtől vásárolták őket.

Nagy bukás, kínos égés volt.

Az olimpia után hatvan román sportoló, volt olimpiai és világ bajnokok beadvánnyal fordultak az újonnan alakult kormányhoz, hogy dolgozzanak ki egy új sporttörvényt, növeljék a sport anyagi támogatását, s épüljön végre Bukarestben egy nemzetközi mércével mérhető sportcsarnok.

Călin Popescu Tăriceanu, aki tíz évvel korábban még elkergette Gațu-t, most, mint a Szenátus elnöke, segítséget ígért.

Hogy mire lesz ez elég? Ki tudja...

Mert szemléletváltásra is szükség lenne. A probléma összetett. Lehet vitatkozni az edzés módszerekről, a képzés-

ről, a fiatalok hozzáállásáról; a kézilabdához visszatérve, próbálkozások vannak az ország néhány városában. Segesváron, Brassóban ifjúsági központokat hoztunk létre, ahol a tehetséges fiatalokat neveljük, akik a klubok ellenállása miatt nehezen jutnak játéklehetőséghez.

Így nehezen hozzuk be a lemaradásunkat.

A kézilabda sokat fejlődött, atlétikusabbá, gyorsabbá, látványosabbá, sokoldalúbbá vált. Úgy fogalmaznék: egy nagy csapatban ma hét Gruia játszik.

2014-ben Băsescu román elnök fogadást adott a Cotroceni Palotában a negyven évvel korábban világbajnokságot nyert csapat tagjainak tiszteletére. Csak úgy osztogatták a kitüntetések.

Én semmit nem kaptam a csoportos gratulációkon kívül.

Băsescu, akinek éles szeme volt, felfigyelt, hogy én kitüntetés nélkül maradtam.

– Hát te miért nem kaptál semmit?! – fordult oda hozzám meglepetten.

– Mert én már negyven éve megkaptam a Sportérdemrend legmagasabb fokozatát. Ennél kisebbet már nem kaphatok.

A többiek ugyanis a Sportérdemérem második és harmadik fokozatát kapták

– Akkor Neked a Románia csillaga jár! – jelentette ki, de ez túl nagy megtiszteltetés lett volna „csak” egy sportolónak.

Akárhogy is: a múltat ünnepeltük.

A román férfi kézilabda mai helyzetét a magyar futballhoz hasonlítanám. A sivár jelenben a dicső múltról regélünk. Ők az aranycsapatról, mi a négy világbajnoki címről.

Egyre kevesebben emlékeznek már ránk.

Két éve, mi, ennek a fogyatkozó aranycsapatnak a tagjai, úgy döntöttünk, minden héten egyszer összejövünk, megbeszélni egymás és az ország dolgait. Néhányan már nincsenek közöttünk, rájuk is emlékezünk, és múltat idézünk.

Volt egyszer egy csapat.

A mi kézilabda aranycsapatunk.

NÉVJEGY

BIRTALAN ISTVÁN (ȘTEFAN)

1948. szeptember 25. Zilah, Szilágy megye.

Végzettsége: Testnevelési egyetem, nyugalmazott ezredes.

Sportág: kézilabda

Pályafutása játékosként

Zsibói Rapid CFR 1964–1956

Nagybányai Minerul 1967–1970

Bukaresti Steaua 1970–1981

Szebeni Independența-Carpați Mîrsa 1981–1983

Bukaresti Steaua 1983–1985

Follonica (Olaszország) 1985–1986

Edzői karrier

Bukaresti Steaua 1986–1994

Román válogatott 1993–1994

Katari válogatott 1995–1999

Bukaresti Steaua 1999–2002

Steaua kézilabda szakosztály-elnök 2002–2008

Eredményei játékosként

Világ bajnok, román válogatott 1970, 1974

Olimpiai ezüstérmes, román válogatott 1976,
Montreal

Olimpiai bronzérmes, román válogatott, 1972 München,
1980 Moszkva

BEK-győztes Steaua csapatával 1977

Román bajnok a Steaua csapatával, tizenkét alkalom:
1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1979, 1980, 1981,
1984, 1985

Román Kupagyőztes a Steaua csapatával 1981, 1985

Főiskolai világ bajnok, román válogatott 1973, 1975

Világ bajnokság, gólkirály, román válogatott 1974
(43 góllal)

Olimpia, gólkirály, román válogatott 1976 (34 góllal)

A világ legjobb játékosa, három alkalommal: 1974, 1976,
1977

Az év román sportolója, három alkalommal: 1974, 1976,
1977

Érdemes sportmesteri cím adományozása: 1974

Válogatott mérkőzések száma: 232

Eredményessége a válogatott színeiben: 996 gól

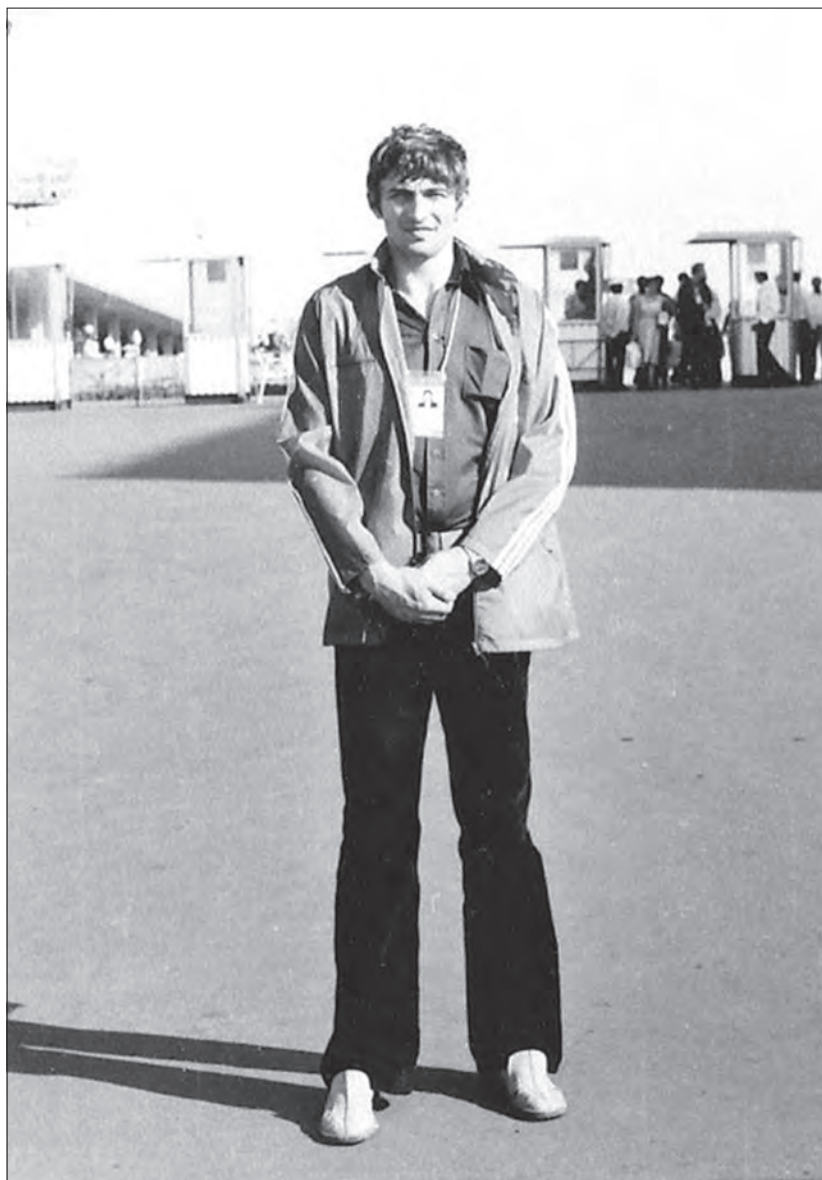
Eredményei edzőként

Román bajnokság a Steaua csapatával hat alkalommal:
1987, 1988, 1989, 1990, 2000, 2001

Román Kupagyőzelem a Steaua csapatával 1990, 2000, 2001

Apámmal, mostohaanyámmal, a kis Sándorral és Imre bátyámmal

A trapézos Birtalan

A nagybányai csapattal 1968-ban

Akcióban egy nemzetközi klubmeccsen

Három és fél méter magasról dobtam a gólokat

A bajnok Steauával (az álló sor jobb szélén)

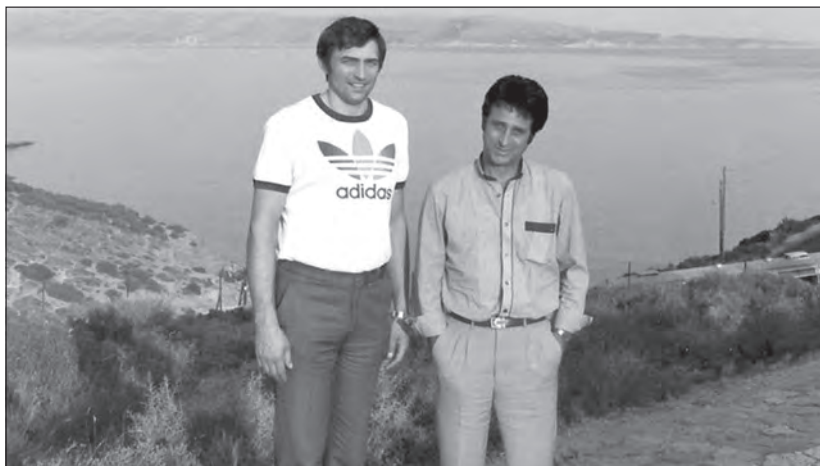
Autogram egy német kislánynak

Az 1977-es amerikai turnén

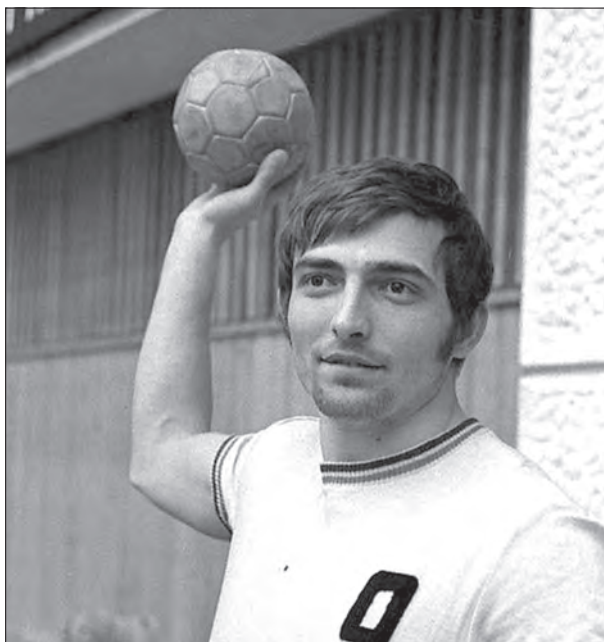
Kézfogás Ceaușescuval. Első dobásra leverte a képét

Gaťuval Spanyolországban

A világhírt
hozó mozdulat

Gaçu és Pena
a világbajnoki
serleggel
1974-ben

Apa és fia gyerekek körében a Birtalan István Sportklubban

Kicsid Gábor a fia társaságában 2017-ben

Orbán István

Egy kettétört karrier

HÉT ÉVEN ÁT volt a Steaua első számú kapusa, két világbajnoki cím részese, főiskolai világbajnok, mégsem volt istenigazából a sors kegyeltje. Pedig talán annyira senki nem akart úgy megfelelni az elvárásoknak, mint ő. Munkabírása legendás volt, a válogatottban mégis megmaradt harmadiknak. A harmadik kapusnak.

Amikor pedig ott állt álmai kapujában, egy lidérces lábtorés véget vetett játékos karrierjének.

Orbán István, a székely kapuslegenda.

A legszékelyebb városban, Székelyudvarhelyen születtem, ha megkérdezték, hol születtél? – akkor mindjárt rávágták: te góbé vagy. Lehet, hogy a csíkiak, gyergyóiak méltatlankodnak, hogy a „leg” jelzőt használom szülővárosomra, de az elmúlt évtizedek viharaiban mi maradtunk meg a legegységesebbeknek a Keleti-Kárpátok oldalában.

Udvarhely, mert mi csak így hívjuk, sportszerető város volt mindig. Nem termelt ki világbajnokokat, de időnként hallatott magáról. Éppen a kézilabdában. Hokiban nem tudtuk felvenni a versenyt a csíkiakkal, mert ott hidegebb volt, a jégkorong „nemzeti sportnak” számított, a városvezetés is támogatta őket, hogy országos, sőt nemzetközi szinten érvényesülni tudjanak. A román válogatott gerincét ők adták.

Nálunk a kézilabda hódított. Tornateremben is lehetett játszani, s ahogy tavaszodott, ki lehetett menni a szabadba, pálya minden iskola udvarán volt, minden iskolának volt csapata. Én is úgy 8-9 éves koromban fogtam először labdát a kezembe, elég nagy voltam ahhoz, hogy egy kézzel is tartani tudjam. A bátyám, aki jóval idősebb volt nálam, még nagypályás volt, ami a kispálya térhódításával hamar kiment a divatból.

Nagyon jó tanárunk volt, úgy belénk verte a játék alapjait, úgy kellett „fújnunk”, mint matekórán az egyszeregyet.

A sporttal egyszerűen nem tudtam betelni. Télen síeltem, korcsolyáztam, a hokival is próbálkoztam, vékonyka legény létemre birkóztam, egész fiatalon a biliárd szerelmese lettem. A mai napig a legkedvesebb szórakozásom. A sportmániám odáig fajult, hogy napi két edzésen is részt vettem, más-más sportágban!

A szervezetem nem bírta az iramot. 11 évesen sárgaságban megbetegedtem, és hosszú időre búcsút kellett mondanom a fizikai erő kifejtésnek. A többiek jóval előbbre voltak. Szabó Dénes, a sportiskola tanára csóválta a fejét, hogy mitévő legyen. Egy jó kapusa épp hiányzott, így betett a kapuba.

Nyert!

A sorsom eldőlt. Kapus lettem.

Pontos térérzésem, jó reflexeim voltak. Amikor gyerekként grundfociztunk, sokszor álltam a kapuban, nem volt idegen számomra a helyzet. Talán nekem is részem volt abban, hogy 1966-ban a sportiskolák országos bajnokságán a harmadik helyet szereztük meg. Jól teljesítettem, mert

felfigyeltek rám, meghívtak az ifjúsági válogatottba, harmadik kapusnak.

Ez a hármas szám végigkísért játékos karrierem során. Hol szerencsét, hol balszerencsét hozott.

Az ifiknél jobbra kispadon ültem. Lehet, hogy ez hozott szerencsét, mert együtt készültünk az utánpótlás válogatottal. Abban az időben a hosszas, véget nem érő edzőtáborozások voltak divatban.

Egy ilyen alkalommal a svájci junior és utánpótlás válogatott látogatott el hozzánk, tapasztalatcserére. Miután a junioroknál harmadik kapusként nem értem be a keretbe, átadtak az utánpótlásnak, ahol Eugen Trofin volt az edző, aki később is egyengette az utamat.

Annnyira jól teljesítettem, hogy ott tartottak, sőt 19 évesen már behívtak a nagyválogatottba. Ekkor már a Testnevelési Főiskolára jártam, és a Bukaresti Universitatea csapatában kézilabdáztam Kicsid Gabival együtt, aki a legjobb barátom lett az évek során. Mindig egy szobában aludtunk, megosztottuk bánatunkat, örömeinket.

Az egyetem elvégzése után a Bukaresti Dinamóval egyezkedtem, de miután Kicsid Gabi a Steauához igazolt, én is bezupáztam. Később csapódott hozzánk Birtalan Pisti, mi lettünk a három bozgor, no, de tegyem hozzá azt is, ha bozgoroztak is időnként, a csapaton belül teljes volt az egység, román, magyar, szász, igazi barátok voltunk!

Az a közösség, az a csapat annyi év után is, a hetven közeleiben, vagy túl a hetvenen, ma is időnként összejön, telefonon hívjuk egymást.

Ilyen is volt a Ceaușescu időkben...

Tudom, sokan csóválták a fejüket, amikor azt állítottam: magyarként soha nem éreztem, hogy hátrányosan megkülönböztettek volna.

A csapaton belül soha.

Én voltam a Steaua első számú kapusa, a hat év alatt hat bajnoki címet nyertünk, két világbajnoki, és két főiskolás világbajnoki cím birtokosa vagyok. Tagja voltam egy olyan csapatnak és egy olyan válogatottnak, amely a hetvenes években legendás hírnévre tett szert.

Ha mégis érzek némi csalódottságot, ez azért van, mert ma is úgy érzem, nem voltak olyan támogatóim, akik döntési helyzetekben kiálltak volna mellettem.

A válogatottban!

Cornel Penu volt az első számú kapusa Romániának. Négy évvel idősebb nálam. Roppant népszerű játékos, az idősebbek talán még emlékeznek rá. Tehetségéhez nem férhet kétség, a Dinamóban játszott, edzője, Oprea Vlase, a válogatott kapusedzője is volt egyben. Emberileg teljesen érthető, hogy bízott benne, hiszen ismerte képességeit, erényeit, hibáit. Ha ő lesérült, Alexandru Dinca lépett előbbre, én maradtam a harmadik kapusnak. Rendszerint hétmétereseknél tettek be, öt percekét védhettem, így igazán nem volt bizonyítási lehetőségem.

Emlékszem, a svédekkel játszottunk barátságos mérkőzést, az északiak négy góllal vezettek. Ekkor engem küldtek be a kapuba. Kivédtem egy hétméterest, egy gólra feljöttünk, ám ekkor lecseréltek. Elvesztettük a mérkőzést. Amikor könnyeimmel küszködve, a találkozó után meg-

kérdeztem, miért nem maradhattam a kapuban, a válasz az volt: Penu jobb kapus nálad!

Lehet, hogy igaza volt, de azon a mérkőzésen én voltam a jobb!

A kivételt a főiskolás világbajnokságok, a Kárpát Kupa, nemzetközi mérkőzések jelentették, ahol bőven kaptam lehetőséget a bizonyításra. Éltem vele! Kivettem a részemet a sikerekből. A Kárpát Kupa kivételével ezeket a mérkőzéseket a nagyközönség azonban nem láthatta...

Játékos pályafutásom során egyszer éreztem úgy, hogy egyedül állok a világgal szemben. Olyan Nemecek Ernőként Áts Feriékkel szemben.

Az 1972-es müncheni olimpia előtt kihirdették a keretet, útra készen álltunk, az indulás előtt tíz nappal került sor az utolsó eligazításra.

Engem kihagytak a keretből. Meg is indokolták.

Nem felejttem el.

– Egy fiatal játékosnak túl sok két boldogság egy héten – hangzott az indoklás. Ugyanis nem sokkal korábban ikerfiaim születtek, valóban nagyon boldog voltam, de ettől a magyarázattól lemerevedtem.

És éreztem, hogy nagyon, nagyon egyedül vagyok.

A képlet roppant egyszerű volt. Egy 34 éves kapust vittek ki az olimpiára, akit még a kispadra sem ültettek. Valaki, valakik úgy döntöttek, hogy megérdemel egy kiküldetést. Kit hagyhattak volna itthon?

A kis nemeceket. Engem.

Neveket nem említek, vádaskodni nem akarok, mert akik így döntöttek, már nincsenek az élők között.

Négy évvel később, a montreali olimpián sérült voltam, izomszakadásom volt. Gondolom, kivittek volna, ha egészséges vagyok.

Amikor Penu visszavonult, én lettem az első számú kapus. Már így utaztam ki a lengyelországi Tarnowban megrendezett főiskolás világbajnokságra. Ezek a tornák kis VB-nek is beillettek, hiszen a nagyválogatottak gerincét adó játékosok vettek részt rajta. Azt hiszem, nemzetközi szinten elfogadott volt, hogy nem csak egyetemisták, főiskolások alkották a csapatokat. Jó formában voltam, lelkileg is helyrerázódtam, bizakodva tekintetem előre.

És akkor egyszerre minden álom szertefoszlott.

A lengyelek ellen játszottunk, vezettünk. Néhány perc volt még hátra, amikor egy lengyel akció során, a beugró játékos labdáját kiütöttem, ám egy másik lengyel fiú, lehetett úgy száz kilós, megpróbálta beöklözni a labdát, és teljes erővel a lábszáramra esett.

Dupla, szilánkos lábszártörés.

Azonnal a helyi kórházba szállítottak, egy olyan részlegen helyeztek el, ahol levágott kezeket, lábakat láttam, ami sokkolt engem. Meg akartak operálni, lehet, hogy jobb lett volna, de orvosunk úgy döntött, hogy hazaszállítanak és otthon végzik el a beavatkozást.

Három nap telt el így, egy varsói intermezzóval, amíg végül a bukaresti katonai kórházban kezelésbe vettek, de csak öt nappal a baleset után műtöttek meg. Addig vérrögök alakultak ki a törött zónában, a lábam elfertőződött.

Hatszor műtöttek, hat hónapig feküdtem gipszben, amikor levették a kötést, megállt a vér az ereimben.

Olyanok voltak a lábaim, mint egy sétatápca.

Egy hét alatt megőszültem.

Három évig a kórházakat jártam.

Aztán új életet kellett kezdenem. 28 éves voltam. Játékosként soha többé nem léphettem pályára.

Maradt az edzői karrier.

1980-ban a Steaua gyerek-junior, majd az utánpótlás csapatát edzettem, és kapusedző lettem a nagycsapatnál, közben egy évet a hadsereg együttesénél is dolgoztam Buzăuban, mielőtt Marosvásárhelyre helyeztek, hogy az ASA Electromureș csapatát segítsem; fel is jutottunk az élvonalba. Az együtteshez ma is szoros szálak fűznek, bár kézilabdával már nemigen foglalkozom.

Ezután öt évig, 1990 és 1995 között a román válogatott kapusedzője lettem; személyes sikeremnek tartom, hogy az egyik neveltem, Alexandru Buligan a csehországi VB-n elnyerte a torna legjobb kapusa címet.

Mellesleg ekkor nyert utoljára érmet, bronzérmet román férfi válogatott.

Nyugdíjazásom után a Ceglédi Kézilabda Klub kért meg, hogy kapus-, majd pályaedzőként segítsem őket: sikerült visszatornásznunk magunkat az NB I-be. Ceglédhez azért is kötődtem, mert bátyám időközben áttelepült Magyarországra és ott lakott.

A ceglédiek után Kovács Péter, aki akkor szövetségi kapitány volt, arra kért, segítsék megmenteni az orosházi női

csapatot a kieséstől. Az utolsó helyen álltak, amikor oda-kerültem, végül a hetedik helyen végeztünk.

Számítottak rám a továbbiakban is, de tüdőembóliát kaptam, s mire kikezeltek, az orosházi csapatot felszámolták.

A folytatás: kapusedző a segesvári kézilabda központban, majd kapusedző szülővárosomban, Székelyudvarhelyen.

2012-ben végleg búcsút mondtam a sportnak. Elég volt.

Nem panaszkodni akarok, de úgy érzem, nem a napos oldal jutott nekem pályám során. Nekem minden eredményért kétszer jobban meg kellett küzdenem, mint másoknak, akik szerencsésebbek voltak nálam.

Játékosként csak a magam erejére támaszkodhattam, védtelen voltam a felsőbb vezetés döntéseivel szemben. Nekem a társaimmal soha semmi bajom nem volt, egy család voltunk, ők vétlenek az engem ért hátrányos döntések miatt.

Azt is meg kellett érnem, hogy kiretusáltak az 1970-ben VB aranyat nyert csapatképből. Önhibámon kívül.

Az történt, hogy Gheorghe Gruia a nyolcvanas évek elején mexikói kiküldetéséből nem tért vissza, hazaárulónak bélyegezték meg, és alakját a válogatott és a Steaua minden közös fotójából kiretusálták. Ez a franciaországi VB-győztes csapat csoportképén engem is érintett, mert ott guggoltam előtte, és őt csak úgy tudták kiretusálni, ha engem is eltüntetnek.

Hamar túltettem magam rajta, mert a rendszerváltás után előkerültek az eredeti felvételek.

Máig fájó seb maradt viszont, hogy nem küldtek ki a müncheni olimpiára.

A balszerencse játszott közre abban, hogy játékoskarrierem kettétört. Edzőként jobban megbecsültek.

De itt is a munka keményebb fele jutott nekem. Kieséstől kellett megmentenem csapatokat, másokat bejuttatni az élvonalba, miközben reméltem, egyszer majd nagy csapatokat edzhetek, talán bajnoki címet ünnepelek.

Nekem ez jutott.

Most, idős koromra igyekszem bepótolni, amit játékosként, edzőként elmulasztottam. Egyik hobbim a főzés, a konyhában otthon vagyok! Nyáron a pecázás, a horgászás a kedvenc időtöltésem, télen a biliárd. Sokan azt gondolják, nálam ez olyan tisztai huncutság. De én már gyerekkoromban biliárdoztam! Bátyám munkahelyén, a gyűlésteremben volt felállítva egy asztal, ott szerettem bele ebbe a tisztai „huncutságba”.

A kézilabda?

Eljárok az öregfiúk találkozókra, telefonálunk egymásnak, jól esik a múltra emlékezni.

Ilyenkor ismét a pályán érzem magam, lélekben valamennyien megfiatalodunk.

NÉVJEGY

ORBÁN ISTVÁN

1949. március 4., Székelyudvarhely

Sportág: kézilabda, kapus

Pályafutása játékosként

1967–1971 Bukaresti Universitatea

1971–1977 Steaua

Válogatott mérkőzéseinek száma: 130

Edzői karrier

1980–1982 Steaua junior csapata

1982–1984 Steaua utánpótlás csapata

1984–1985 ASA Buzău

1985–1986 Román válogatott, kapusedző

1986–1996 ASA Electromures, Marosvásárhely

1990–1995 Román válogatott, kapusedző

1996–2001 Ceglédi Kézilabda Klub (Magyarország)

2001–2002 Orosháza (Magyarország)

2004–2008 Olimpiai utánpótlás keret, Segesvár, kapusedző

2008–2011 Székelyudvarhelyi KC, kapusedző

Kicsid Gábor

A konok székel

IMECSFALVÁN, Háromszéken láttam meg a napvilágot 1948. április 2-án. Sorsom alakulása már születésem pillanatában elrendeltetett. Apám hivatásos tiszt volt, Budapesten végezte el a Királyi Tiszti Akadémiát, nem sokkal a bécsi döntés után Háromszékre helyezték levanteoktatónak. Tudom, sokan felkapják a fejüket erre, a levantemozgalom körül máig vannak viták, de a katonai pálya családjunkban hagyomány volt, nagyapám az osztrák–magyar hadsereg tisztje volt, s felmenőim között mások is voltak, akik ezt a pályát választották. Apám is úgy érezte, hogy hivatást, szolgálatot teljesít ezzel.

Kik voltak a levanték?

Aki kicsit is ismeri a magyar történelmet, tudja, miről van szó. Trianon után a nagyhatalmak csupán 35 ezer fős hadsereget engedélyeztek Magyarországnak, szigorú korlátokat vezettek be, ezután hozták létre a trianoni Magyarországon a fiatalok fizikai felkészítésébe burkolt előkatonai képzését, hazafias nevelését szolgáló mozgalmat, amelyet az 1930-as évek végén törvényben rögzítettek, és 21 éves korig minden fiúgyermek számára kötelezővé tettek. Én kisgyermek koromban megtanultam, apámtól hallottuk, a „Szebb jövőt!”-köszöntést. Nem volt ildomos ezt később sem hangoztatni, igyekeztünk is hamar elfelejteni.

Aztán, amikor fordult a katonai helyzet, apám orosz hadifogságba került, ám góbé esze nem hagyta cserben. A tábor-

ból két nap múlva sikerült megszöknie egy egyszerű trükkal. A gyűjtőtáborban vegyes közeg volt: gyerekes anyák, egyedülálló nők és férfiak, akiket különböző ígéretekkel sikerült a táborba csábítani.

Az apám kikémlelte, hogy egy őrnagyi rangban szolgáló orosz nő is volt az örök között. Megbeszélte egy kisgyerekes anyával, hogy próbáljanak együtt kiszökni. Apám a kisgyerekek hátát egy kicsit „férfiasan” megveregette, mire az bömbölni kezdett: így mentek oda az őrnagyhoz: „engedjen ki bennünket a patikába, mert a gyerek beteg, szüksége van orvosságra.”

Milyen a női szív, akár őrnagyi egyenruhában is?

Bólintott, apámék nem sokkal később már hetedhét határon túl jártak.

Egy hétig tartott a hazafele út szekéren, álruhában bujkálva. De megúsza a deportálást. Tiszti karrierje ezzel véget is ért. Évekkel később együtt látogattuk meg azt a kisgyerekes családot.

Apámnak Észak-Erdély visszacsatolását követően civil foglalkozás után kellett néznie. A román hatóságoktól még megkapta katonakönyvét, amelyben elismerték tiszti rangját, utána felcsapott gazdálkodónak. Imecsfalván földet vett, és egy virágzó gazdaságot hozott létre. Arról álmodott, hogy fiai – hárman voltunk testvérek – megkezdett művét folytatni fogják.

Sportosan szólva: ez nem jött be. Kommunista világ kezdődött.

Én az államosítás évében születtem, s bár apám néhány hektár földjét megtarthatta, kuláklistára került, kemé-

nyen megsarcolták, korlátozásokat vezettek be; a kulák gyerekek például nem járhattak gimnáziumba.

Ezért mondtam: sorsom alakulása már születésem pillanatában elrendeltetett.

Apám, hogy ne maradjunk „műveletlenek”, a brassói Áprily Lajos Líceumba iratott be minket. Még hozzá úgy, hogy Imecsfalva az akkor még létező Magyar Autonóm Tartományhoz tartozott, Brassó más régió volt, ahol nem tudtak apám kulák „származásáról”, ott tanulhattunk. Apám rendszeresen bejárt a Cenk alatti városba, hozta az árut, amit megtermelt, eladta a piacon, majd kifizette a bentlakásunkat, illetve a kvártélyt, mert egy frissen hozott törvény értelmében egy családból csak egy gyerek volt jogosult a kollégiumi ellátásra. Mi pedig hárman voltunk testvérek.

Az Áprily ma is létezik, sok gyerekkel. A hiedelemmel ellentétben Brassóban még ma is sok a magyar. A városnak négy katolikus, három református, két evangélikus és egy unitárius temploma van. A vasárnapi istentiszteleteken tele vannak magyarokkal!

Aztán utolért bennünket is a kollektivizálás. Velünk, a fiával próbálták meg zsarolni apánkat. Az iskolában tudták, hogy hovávalósiak vagyunk, az osztályfőnökömet, aki a fizika tanárom volt, küldték ki Imecsfalvára, hogy meggyőzze apámat a belépésről. Megfenyegették: ha nem adja be a derekát, kirúgnak minket az iskolából.

Épp otthon voltam. Apám engem is behívott a szobába, előtte jelentette ki: „Ha belépek a szövetkezetbe, a gyerekeimnek nem lesz mit enniük. Tudja mit – rúgják ki – ha a gyerekeim nem is lesznek okosak, de legalább egészségesek.”

Amikor visszamentem Brassóba, az osztályfőnököm megkérdezte: belépett apád a kollektívbe? Hát persze, hogy igent mondtam.

– Akkor rendben van – mondta, ezzel az ügy le volt zárva. Soha senki többé nem kérdezett semmit, igaz, apám sem úszta meg végül a kollektivizálást, csak a háztájija maradt meg.

Így kerültünk-maradtunk Brassóban. Ez lett az én szerencsém is. Másképp soha nem lett volna belőlem válogatott kézilabdázó.

Brassóban egy idős néni konyhájában laktam éveken át. A televíziót csak hírből ismertük, egy rádió jelentette a külvilággal való kapcsolatot. A házzal szemben egy kis katolikus templom állt, iskolába menet-jövet mindig elhaladtam mellette. Anélkül, hogy bárki erre kötelezett volna, vasárnaponként járni kezdtem a misékre.

Valami különleges vonzalmat éreztem, hogy belépjek a templom kapuján. Vallásos családban nevelkedtünk, a rokonok felmenői között pap is volt. Apám szigorú ember volt, amikor ministrálnunk kellett, s nem tudtuk a szöveget – akkor még latinul zajlottak szertartások – jókora nyaklevest kent le nekünk. A templomba járás nekem természetes volt. Később, amikor felkerültem Bukarestbe, a nagy ünnepeken mindig elmentem a misére, majd Brassóba visszatérve a vasárnapjaim mindig egyformán zajlottak: délelőtti mise, majd ebéd. A feleségem és anyósom az evangélikusokhoz járt, náluk később kezdődött az istentisztelet, mindig bevártam őket, együtt mentünk haza. Mi voltunk a szent család.

Azóta is a vasárnap számomra a délelőtti misével kezdődik.

Ám a hétvégi délutánjaim szabadok voltak. Mit csinálhat egy iskolás fiú a szabadidejében?

A sport mindig is vonzott. Apánk számára, – a leventeoktató szólt belőle – a fizikai felkészítés alapkövetelmény volt. Nem vallottunk szégyent. Mindhárman élsportolók lettünk, testnevelési főiskolát végeztünk. Bátyám öt évvel volt idősebb, kiválóan tornászott, öcsém Románia második legjobb magasugrója volt, 217 centit ugrott, ami az ötvenes-hatvanas években kimagasló eredmények számított. Balázs Jolán tanította.

Én a labda bűvöletében éltem.

Hétvégén az iskola tornaterme zárva volt, titokban a kulcsról másolatot csináltattam, bevallom, ez nem volt keresztényi cselekedet, és egyik társammal sötétedésig labdáztunk, kapura dobtunk, kosaraztunk.

Brassó, a szászok egyik fellegvára volt, még nem kezdődött el tömeges kitelepedésük, a kézilabda népszerű volt a körökben, nem véletlenül játszott oly sok szász játékos a román válogatottban. Emlékszem, én második Moser szerettem volna lenni!

Az iskolának is volt csapata, engem, mint megtermett legényt, a tornatanárom kapuba állított. Hiába próbáltam ellenkezni: „kapus leszel, megmondtam!” Így kerültem be a sportiskola csapatába, ahová a város iskoláinak legjobb sportolói kerültek. Ha valami jó volt abban a rendszerben, a sport volt az! Ezt a rendszert meg kellett volna tartani...

Egy szerencsés véletlen folytán kilencedikes koromban kikerültem a kapuból. Kevés volt a mezőnyjátékos, kényszerűségből változtatni kellett az összeállításon, beállós lettem, s attól kezdve már alapembernek számítottam!

Utolsó éves középiskolás voltam, amikor a brassói sportiskola csapatával bronzérmesek lettünk az országos bajnokságon.

Felfigyeltek rám.

Temesváron akartam felvételizni az állatorvosi egyetemre. Apámnak ez volt a nagy álma! A kicsi háztájiból gyönyörű gazdaságot épített fel, szavakkal nem lehetett elmondani. Ő volt a legboldogabb, amikor közöltem a szándékomat. A Bega-parti város is a román kézilabda egyik központjának számított.

A temesvári „álomból” azonban semmi nem lett.

Az igazsághoz tartozik, hogy mielőtt a temesváriakkal tárgyaltam volna, megkerestek a Bukaresti Dinamótól. Tiszti rangot ígértek, egyetemet. Aláírtam. Közben kiderült, hogy kiskatonaként kezdhettem volna.

Hogy akkor mit gondoltam, nem mondom el.

Eugen Trofin, az ismert edző, aki szintén kiszemelt magának, egy beszélgetésünk során közölte:

– Nem mégis te sehová. Bukarestbe kell jönnöd, ott felvételizel az állatorvosira.

– Én nem tudok román nyelven felvételizni – akadémuskodtam.

– Ne törődj vele. Elintézzük!

Így felvételizhettem magyarul Bukarestben. Felvettek.

A Bukaresti Universitatea csapatába kerültem, beválogattak az ifjúsági keretbe, és 1967-ben megnyertük a junior világbajnokságot.

Amikor hazajöttünk, hidegzuhanyként ért a hír, hogy a hiányzások miatt kirúgtak az állatorvosi egyetemről!

Hogyan mondjam el ezt az apámnak?

Főtt is a fejem emiatt!

Időközben kiderült, adminisztrációs hiba történt, a kézilabda szövetség nem küldte el a kikérő lapomat. Visszavettek, de ismételnem kellett az évet, s egyben közölték: nem hiányozhatok, rendszeresen kell az órákra járnom.

A gyakorlatban ez azt jelentette volna, hogy fel kell hagynom az élsporttal.

19 éves voltam, világbajnok, belekóstoltam a jóba.

Abbahagyni? Na, ne!

Eugen Trofin ösztönzésére átnyergeltem a Testnevelési Főiskolára.

Apám értetlenkedett:

– Ne butáskodj, fiam, mit szaladgálsz annyit a pályán? Adok én pénzt neked, hogy megélj, és becsületes szakmát válassz!

Aztán beletörődött. Később belátta, hogy jól döntöttem.

1971-ig játszottam a Bukaresti U csapatában.

19 évesen a román válogatott tagja lettem. Egy csapatban játszhattam Cornel Oțeleával, aki nyolc évvel volt idősebb nálam, Gheorghe Gruiával sokáig egy szobában laktunk. A román kézilabda akkori sikereinek záloga az volt, hogy egy olyan, soknemzetiségű közösség kovácsolódott össze,

amely mind a mai napig egy nagy családot alkot, összetart. Sajnos, vérszenes fogyatkozunk...

Társaim soha nem éreztették velem, hogy magyar vagyok, bár bozgorozásban nem volt hiány. Részükről ez nem volt bántó, sokkal inkább azoktól, akik körülvettek, vezettek bennünket. Orbán Istvánt például nem vitték ki a csapattal az 1972-es müncheni olimpiára, ami életre szóló lelki sérülést okozott neki. Egy roppant ambíciós, tehetséges játékos volt. Négy évig laktunk egy fedél alatt, ő is az Universitateában játszott. Karrierje akkor tört ketté, amikor végre úgy tűnt, rámosolyog a szerencse: 1977-ben a főiskolás világbajnokságon olyan súlyos lábtörést szenvedett, hogy abba kellett hagynia a játékot.

Penu és Orbán. Melyikük volt a jobb?

Penu abban az időben a világ egyik legjobb kapusa volt. Azon kevesek egyike, akik a Dinamóból és nem a Steaua keretéből kerültek a válogatottba. Nem lehetett gólt dobni neki. Kétszer nyertünk világbajnokságot, amit részben (vagy teljes egészében?) neki köszönhattunk.

Orbán Pistinek viszont nem adták meg az esélyt, hogy bizonyítson. Ioan-Kunst Ghermanescu volt abban az időben a román kézilabda mindenható ura. Nem voltunk a kedvencei. Tagja a nemzetközi szövetségnek, kiváló szakember, de sok emberi, jellembeli hibával. A müncheni olimpia után, ahol bronzérmesek lettünk, vezetőedzőként azzal védekezett, ő nem hibázott, naplót vezetett, ebben nyomon követhető, hogy a felkészülés a protokoll szerint zajlott le.

Két évvel később, a megnyert berlini világbajnokság után, akkor már nem ő volt a szövetségi edző, besárolt minket:

„szégyelltem magam, hogy román vagyok, olyan durván játszott a csapat.” Adrian Păunescu, Ceaușescu udvari költője, majd az 1989-es fordulat utáni években a nemzet csalóganya, egyszerűen kikergette főszerkesztői szobájából.

Birtalan Istvánt, akit a románok csak Bibi-nek becézték, mi hárman, Orbán Pistivel pedig csak Zsigának szólítottuk egymást, a válogatott edzésein ismertem meg. Bődületes erejű dobása volt, csak az irányzékkal volt baja. A kapu helyett Románia címerét találta el. Eltelt egy kis idő, amíg megtanulta irányítani a lövéseit. Attól kezdve nyolc dobásából hét gól lett, egy labda a kapufán csattant. Az 1970-es párizsi VB-n inkább a kispadon ült, 1972-ben, Münchenben, sérülése miatt néhány percet játszott, de attól kezdve, Gruia visszavonulásával, a csapat vezéregyénisége lett, húzta maga után a többieket. Ha kialudta magát, – a délutáni alvás nála alapkövetelmény volt – számolatlanul dobta a gólokat. Gólkirály lett, háromszor is elnyerte a világ legjobb játékosa címet.

Amikor bekerült a csapatba, nekem át kellett alakítanom az egész játéktílusomat, de ez végül a hasznomra vált: minden poszton bevethető lettem.

Az 1970-es párizsi világbajnokságon végig a pályán voltam. Óriási élmény volt számomra a francia közönség buzdítása. Egyemberként szurkoltak nekünk.

A csoportmérkőzések nem a legjobb előjellel kezdődtek. Kikaptunk az NSZK válogatottjától. Máig nem tudom eldönteni, hogy ez tudatos volt-e? Tény, hogy másodikká lettünk a csoportunkban, de ezzel a folytatásban az északi ágot kaptuk, elkerültük az orosz, jugoszláv, NDK-beli és lengyel válogatottat! A balti országokat mindig könnyen

vertük, könnyen jutottunk a döntőbe, ahol hatalmas, drámai küzdelemben győztük le a keletnémeteket.

A későbbiek folyamán mi lettünk a mumusaik. Ahányszor csak összekerültünk, mindig megvertük őket. A legfájóbb az 1974-es berlini vereségük lehetett, amikor saját közönségük előtt szenvedtek vereséget.

Persze nekünk is megvolt a magunk keresztje. A jugoszlávok.

A jugoszlávokra az 1972-es müncheni olimpia előtt senki nem figyelt. Különböző felállásokkal kísérleteztek, mindig ugyanazzal a hat alapemberrel, senki nem értette, hogy ez mire jó.

Aztán megmutatták. Egy szuper csapatot hoztak össze, amelyet nem lehetett megverni. Más nem érdemelte volna meg az aranyérmet. Úgy gondolom, az a szerb dominancia, ami a világ férfi kézilabda sportjában ma uralkodik, a hetvenes években kezdődött.

A müncheni bronzérmet ezért én nem tartom rossz eredménynek, Ghermanescu, aki azzal védekezett, hogy a felkészülést az előírt protokoll szerint vezette, lemondott edzői beosztásáról, Nicolae Nedeffel és Oprea Vlaséval vágtunk neki az 1974-es berlini VB-nek, ahol ismét az NDK gárdájával vívtunk nagy csatát a döntőben. Ezen a világbajnokságon keveset játszottam a támadásban, Licuval együtt a védelemben hárult nagyobb szerep ránk. De a büntetők elvégzésében számítottak rám.

Néhány perccel a befejezés előtt 12-12 volt a mérkőzés állása, amikor hétméterest ítélték nekünk! Mindenki tudta, érezte, hogy most nem lehet hibázni.

A társaim szó szerint igyekeztek a másik háta mögé bújni. Se Gunesch, se Birtalan nem jelentkezett a dobás elvégzésére.

A büntetőknél általában elosztottuk egymás között a kapusokat. Birtalan például a magyar Bartalis Bélának, a német Schmidtnek nem tudott gólt dobni. Bartalis kivédte a szemét! Én viszont jól ismertem a német, a jugoszláv kapust.

Nekem kellett elvégeznem a büntetőt.

Amíg a kispadtól a hetes vonaláig haladtam, az agyamon, mint a villám cikázott végig a gondolat: Űristen, mi lesz, ha kihagyom!

Ha kihagyom, én leszek a bűnbak, a román újságírók, s a közvélemény is engem fog hibáztatni, ha nem nyerünk. Ráadásul Kicsidnek hívnak. Eszembe jutott az is, hogy az indulás előtt néhány nappal a párt Központi Bizottságának egyik illusztris tagja megfenyegette az csapatot: ha nem nyerjük meg az aranyérmet, Ceaușescu elvtárs visszafizeteti velünk azt az anyagi támogatást, amit kaptunk.

Ha bedobom, azt természetesnek fogják venni.

Bedobtam.

A világ legtermészetesebb dolga volt. Aztán dobtunk még egy gólt és 14–12-re győztük, negyedszer lettünk világ-bajnokok. Penu és Birtalan voltak a VB legjobbjai.

Mi lett volna, ha kihagyom...? Borítsunk fátylat a múltra.

A párizsi torna megnyeréséért 10 ezer, a berliniéért 15 ezer lej jutalmat kaptunk. Csak a történeti hűség kedvéért: a Steaua focicsapata legjobbjainak a havi fizetése akkor 25 ezer lej volt, prémiumok nélkül.

A sport apró igazságtalanságai.

1976, Montreal. Minden kétséget kizáróan ez Nadia Comăneci olimpiája volt. De tőlünk is aranyat vártak!

Oprea Vlase, aki a válogatott irányításában korábban marginális szerepet kapott, úgy érezte, elérkezett az ő ideje, megcsillogtathatja képességeit, saját játéktílusát megpróbálta a válogatottra erőltetni. Munkáját azzal kezdte, hogy két játékost a saját csapatából, a Dinamóból betett a kezdő keretbe.

A szovjetekkel játszottuk a döntőt, komoly tétmérkőzésen soha nem vertek meg minket, mindenki elkönnyvelte, sajnos mi is, a biztos győzelmünket. Az első tíz percben a szovjetek 3-4 góllal elhúztak, ekkor döbrentünk rá, hogy itt baj lesz, de már késő volt.

Vlase helyettem Grabovskit küldte pályára a kezdő csapatba, amivel kivívta saját játékosának, Penunak az éktelen haragját, aki odament hozzá, és követelte, hogy állítsanak be. A szünetben ott is hagyott bennünket, és csak a második félidőre jött ki.

Az eredmény: Birtalan árnyéka volt önmagának, Penu gyengén védett, elúszott az aranyérem!

Mindannyiunk nagy álma.

A világbajnokságokon, nemzetközi tornákon minden érmünk megvolt. Az olimpiai címen kívül.

A román küldöttség vezetői nem is jöttek gratulálni az ezüstéremhez, csak késő este jelentek meg néhányan közülük, hogy pezsgőt bontsanak velünk. Mindenki kudarcént érte meg az olimpiai ezüstöt!

A sikeresen szerepelt román sportolókat a Ceaușescu házaspár fogadta a szokásos ceremóniával. Elena a tornászlanynyokat köszöntötte, a Kondukátor odajött hozzánk, és azt

kérdezte: „Hogy tudtak megverni benneteket az oroszok?” Nagyon gyűlölte őket, a kisebbik fiával, Nicuval együtt.

Ma is sokszor felötlenek bennem az akkori képek, álmomból felriadok, nem tudok napirendre térni fölötte. És nem csak én vagyok ezzel így...

A montreali olimpiai szereplésért először osztogattak személygépkocsit az érmeseknek. Az olimpiai bajnokok Daciát, az ezüstérmesek Skoda 100-ast, a harmadik helyezettnek Trabantot kaptak. Öröm volt az örömben, hogy a Skodát sokkal jobb áron el lehetett adni a Daciánál, sokan éltünk is ezzel a lehetőséggel.

Montreal után a szakvezetés úgy döntött, masszív fiatalítást hajt végre. Öregnek tartottak bennünket. Válaszként Gațu, Gunesch, Licu és én bejelentettük visszavonulásunkat a válogatottól. Közbejött azonban egy esemény, a szocialista országok hadseregeinek szpartakiádja, amelyen a Steauának kellett volna részt vennie, de a vezetőség úgy döntött, a válogatottat küldi ki.

Cornel Oțelea volt akkor már az edző, ő hívott vissza a keretbe, így még egy kubai kiruccanás és egy újabb világvérseny, az 1978-as dániai VB kijutott nekem. Nem dicsek szem vele: hetedik lettünk Dániában.

Ekkor került a csapatba Vasile Stîngă, a román kézilabdázás nagy reménysége, akit mindjárt csapatkapitánynak neveztek ki. Túl fiatal volt még, nagy volt még rá a kapitányi cipő. Vert seregként tértünk haza, Ghermanescu ekkor hazaárulózott le bennünket.

Ez már túl sok volt. Végleg levettem a válogatott mezt. Birtalan még folytatta, részt vett a moszkvai csonka olim-

pián, ahol ő – a világbajnokságok egykori gólkirálya – a legjobb védőnek bizonyult! És egy újabb bronzéremmel tért haza.

A Steauában még végigjátszottam az 1980/81-es idényt, majd századosi rangban a hadsereg brassói sportklubjának, az ASA-nak a parancsnokhelyettesévé neveztek ki. Keserű szájjal távoztam a fővárosból: azzal húztam le még egy évet a Steaua csapatában, hogy megígérték, őrnaggyá léptetnek elő. Amikor azonban Cornel Oțeleát, aki akkor már a klub elnöke volt, emlékeztettem ígéretére, csak ötlöt-hatolt.

Soha nem volt kenyerem a hajbókolás, a megalázkodás, a talpnyalás. Csak egyenlő bánásmódot szerettem volna, megalkuvások nélkül. 1972-ben nősültem, mi nem jártunk össze a többiekkel, nem buliztunk, nem haverkodtunk. Talán ez is közrejátszott abban, hogy mások könnyebben boldogultak.

Birtalanék már őrnagyok vagy alezredek voltak, amikor én századosként Brassóba kerültem hivatásos állományba, és végig kellett járnom az előrelépés minden fokát, vizsgát kellett tennem az ezredesi fokozatért. A rendszerváltozásig voltam helyettes, a forradalom után úgy gondolták, magyar is lehet parancsnok.

Tíz éven át töltöttem be ezt a funkciót, büszke vagyok arra, hogy létesítmények egész sorát valósítottam meg, de eljött az idő, amikor azt mondtam: elég volt!

2000-ben vonultam nyugállományba. Túl sok volt már a „rovásomon”. Nagylelkűen, vagy inkább ostobán lemondtam a prémium-fizetéséről, hogy mások kaphassanak,

pedig beleszámolták a nyugdíjba, lemondtam a funkcióval járó parancsnoki pótlékról. A forradalom után viszszaaptuk a földjeinket, viszonylag jó módban éltünk. Az imecsfalvi birtokot hosszas huzavona után eladtuk, a pénzt testvériesen elosztottuk. Úgy éreztem, megleszünk a jutalmak és pótlékok nélkül is.

Tudom, hiba volt.

Apám gyakran megjelenik álmaimban, az imecsfalvi birtokon, de soha nem lép be a házba, talán így akarja jelezni, hogy nem ért egyet a birtok eladásával.

A birtok helyett egy csodálatos családi házat építettem, hogy legyen a gyermekeimnek. A fiam, aki korábban ejtőernyősként szolgált, kilépett a hadseregből, Bukarestben vállalkozó. Fiatalon ő is kézilabdázott, az utánpótlás bajnokságban a brassói csapattal bajnoki címet szerzett, a katonaság miatt hagyta abba. Nemrég nősült, és máris örömhírt közölt: nagyapa leszek. A lányom Kanadában él, fogtechnikai labort működtet, őt még segítenem kell. A feleségem tíz éve nincs közöttünk.

Ha visszagondolok a megtett útra, elégedett lehetek. Nekem mindig dolgoznom kellett, nem lehettem finnyás, de ha Chicidnek írták a nevem, kikértem magamnak. Talán külföldön jobban boldogultam volna, ám apám mindig azt mondta, ez a hazád, itt kell helytállnod. Ennél szebb hely nincs a világon.

Megfogadtam a tanítását. Igyekeztem helytállni.

NÉVJEGY

KICSID GÁBOR IMRE

1948. április 2. Imecsfalva, Kovászna megye

Végzettsége: Testnevelési Egyetem, nyugalmazott ezredes

Sportága: kézilabda.

Pályafutása játékosként

Brassói Sportiskola 1960–1966

Bukaresti Universitatea 1966–1971

Bukaresti Steaua 1971–1981

Szebeni Independenta-Carpati Mirsa 1981–1983

Eredményei játékosként

Világbajnok, román válogatott 1970, 1974

Olimpiai ezüstérmes, román válogatott 1976, Montreal

Olimpiai bronzérmes, román válogatott, 1972, München

Aranyérem, román válogatott, Főiskolás világbajnokság, 1975

Aranyérem, román válogatott, Utánpótlás VB, 1967

BEK-győztes a Steaua csapatával, 1977

Bronzérem, Sportiskolák országos bajnoksága 1966

1971–1981, kilenc bajnoki cím a Steaua csapatával.

Kitüntetések

Sportmesteri cím

Munka érdemrend I. és II. fokozat

Sportérdemrend II. és III. fokozat

Cristian Gaçu titkai

Ő VOLT AZ ARANYCSAPAT ZSONGLŐRE, szíve-lelke, aki játékos karrierje után magas funkciókat töltött be a Steaua klubnál. Minden kulisszatitkot ismert, hiszen ott volt a tűz közelében, részese „történelmi” változásoknak. A leghitelesebb személy, aki véleményt mondhat erdélyi magyar kollégáiról, akikhez életre szóló barátság fűzi. Birtalan Istvánnal ma is, a hetven közelében együtt járják az országot, mindenütt ott vannak, ahol a kézilabdázást népszerűsíteni kell. Egy ilyen alkalommal, Nagyváradban, ahová barátjával, Bibivel érkezett, készségesen vállalta, hogy elmondja: ő hogy látta kollégáit, hogyan élte meg az „aranyozott” éveket.

A hatvanas évek végét tapostuk, a pontos dátumra nem emlékszem. Bukarest egyetlen sportszarnokában, a Floreascában edzést tartottunk a válogatottal. Niculae Nedeff edző egy magas, langaléta, kissé félszeg, vagy inkább féllénk fiút hozott magával. Nem foglalkoztunk különösebben vele, még nem kezdődött el a napi program. Kapura dobáltunk, amikor rá került a sor, kíváncsian lestük, hogy mi következik.

Furcsán fogta meg a labdát, szinte eltűnt a tenyerében, s vállból, teljes erővel kapura dobott. Pontosabban a kapu irányába, mert a labda jóval fölé szállt.

De bődületes lövés volt.

Pont telibe találta Románia címerét a kapu mögötti falon, a lövés erejétől majdnem le is esett a kifüggesztett molinóval együtt.

Még Gruianak sem volt ilyen erős lövése!

Naná, hogy mindenki odafigyelt.

– Hogy hívnak? – kérdeztük, miközben titokban jókat kuncogtunk, hogy megingott az ország címere.

Bi-Birtalan Ștefan – válaszolta, kissé dadogva.

Hátba veregettük, tréfálkoztunk, hogy szétveri a berendezést, leveri Ceaușescu fotóját.

Dadogó bemutatkozása szülte a becenevét: Bibi.

Így hívtuk mi, így szólították később a Steaua klubnál is, mindenki így ismerte meg. Szeretetreméltó fiú volt, mindenki hamar elfogadta. Emlékezetes bemutatkozását sokat emlegettük, időközben persze sokat javult az irányzéka, félelmetes pontossággal dobott kapura.

Különösen közel kerültem hozzá, hiszen sokat dolgoztunk együtt. Én töltöttem őt labdákkal, ő dobta a gólokat. Gruia kiválása után a csapat vezéregyenysége lett, ha neki ment a játék, a csapat, a válogatott is jól szerepelt.

Közel ötven éve jóban-rosszban együtt vagyunk. Jól kiégyeztettük egymást. Bár más kultúrából jöttünk, más mentalitással, vérmérséklettel, valahol rokonlelkek voltunk.

Néhány évvel én vagyok az idősebb, de végül is egy korosztály vagyunk, pályánk is hasonlóan alakult. Talán én kezdtem korábban kézilabdázni, de akárcsak ő, kitérő után.

Imádtam a futballt, emlékszem, amikor a Steaua a Bajnokcsapatok Európa Kupájában (a Bajnokok Ligája elődje) a világhírű Internationale csapatával mérkőzött Bukarestben, óra közben, titokban kiugrottan az ablakon, hogy láthassam a meccset. 2–0-ra nyertünk, boldog voltam, és azt sem bántam, hogy büntetésből kopaszra nyírtak.

A kézilabdáról akkor még csak hírből hallottam.

A véletlen vagy inkább a sors, végül oda terelt.

Tél volt, az iskolában szünet, így a közeli terembe vetődtem, ahol a sportiskolások edzettek. Épp fociztak. Én is beálltam közéjük. Így ment ez négy napon át. Az ötödiken megjelent a mester, az edző, Spier Francisc, mi csak Feri bácsinak szólítottuk, aki két csapatra osztotta a fiúkat, és kézilabdáznunk kellett. Az eredmény: 12 gólt dobtam, Feri bácsi, aki eleinte fekete báránnyként, betolakodóként tekintett rám, meglepődött.

A játék új volt nekem, de egyre jobban tetszett. Ma is hálaival gondolok rá. Neki köszönhetően a pályám 180 fokok fordulatot vett. Emberségével, szakmai tudásával egy olyan örökséget adott át, amely egész életemen át kísért.

A fiatal tehetségekre két csapat, a Steaua és a Dinamo akarta rátenni a kezét. Aligha nevezném véletlennek, hogy mindkettőnket, sőt Kicsidet is, a Dinamo kereste meg először, de nem voltak igazán szimpatikusak. Amikor a klub parancsnoka berendelt – abban az időben ez így ment –, udvariasan kezdte, de amikor látta, hogy vonakodok aláírni, kijelentette: addig nem hagyom el az irodáját, amíg nem írok alá. Szerencsém volt, hogy ismertem az egyik őrtálló katonát, aki kiengedett.

Még aznap jelentkeztem a Steauánál!

Nem sokkal később Bibi, majd Stöckl, Orbán és Kicsid is csatlakozott hozzánk, ezzel ki is alakult az a csapat, amely hosszú éveken át meghatározta a román kézilabda irányát, megalapozta a válogatott sikereit.

Amikor odakerültem, Gruia, Oțelea már sztárok voltak, ők voltak a mérce, a többiek szinte észrevétlenül nőttek fel melléjük. Egy olyan gárda verődött össze, amely napjainkig egy nagy családot alkot, összetart. Talán nem véletlen, hogy magánéletünk rendezett volt, nem voltak válások, a nyugodt családi háttér nélkül – határozottan állítom – nem lettünk volna olyan sikeresek!

Birtalan a szemünk előtt nőtte ki magát világsztárrá. Az 1974-es berlini világbajnokságon igazi csodagyerekként mutatkozott be!

Hiába volt tagja az 1970-es VB-n és a müncheni olimpián részt vett válogatottnak, előbb a rutin hiánya, majd sérülése gátolta meg abban, hogy igazi képességeit megcsillogtassa.

Berlinben ő lett a sztár. Gólkirály lett, megválasztották a világ legjobb játékosának.

A sikerek azonban soha nem kápráztatták el. Megmaradt ugyanannak a szerény, korrekt és kedves fiúnak, ahogy megismertük. Mondtuk is: amilyen nagy, amilyen magas, olyan nagy szíve van. Nem voltak sztárallűrjei, ha az utcán megállították, mindig szívesen adott autogramot.

A román sport igazi nagykövete volt a világban!

Mellette Kicsid Gabiról is szót kell ejtenem. Róla igazságtalanul keveset írtak, többet érdemelt volna! A Steaua

és a válogatott talán legsokoldalúbb játékosa volt, minden poszton kimagasló teljesítményt nyújtott.

Soha nem fogom elfelejteni önfeláldozását, nemes gesztusát, amikor zokszó nélkül elfogadta, hogy átadja balszélő posztját az új jövevénynek, Birtalannak, miután mindketten jobbkezesek voltak. Játéka a kívülálló számára lehet, hogy nem volt olyan látványos, de minden kétséget kizáróan a román kézilabda legnagyobb sztárjai közé tartozott.

Orbán Pisti?

Igazi tehetség volt, de hihetetlenül balszerencsés. Akkor tűnt fel, amikor a Steaua és a válogatott kapuját Penu és Moldovan védte. Érdemtelenül szorult háttérbe, amikor kihagyták az olimpiai csapatból. Aztán mikor övé lett volna a kapu, súlyos lábtörése kettétörte a pályáját.

Sikereket, kudarcokat éltünk át együtt.

A sikerekről sokat írtak, a kudarcokat igyekeztek elfelejteni.

Elidőznék az 1976-os montreali olimpiai szereplésünk-nél. Az ezüstéremnél, amelyet, miért tagadjam, mindnyájan kudarcként éltünk át. Ez volt az utolsó jó alkalom, hogy a négy világbajnoki cím mellé az olimpiai aranyat is megszerezzük.

Az elvesztett döntőnek kötetnyi irodalma van. Túl magabiztosak voltunk, Penu összeveszett a válogatott edzőjével, Eugen Trofinnal, árnyéka volt önmagának, Birtalan kialvatlanságát okolta gyenge teljesítményéért. És így tovább.

Részigazságok.

Annyi év után, higgadtan elemezve a történeteket, ki kell mondanom: szakvezetésünk óriási hibát követett el. 1975

decembere és az 1976. július 28-án Montrealban lejátszott olimpiai döntő közötti időben nyolc alkalommal (!) mérkőztünk meg a szovjet csapattal. Olyan körülmények között, hogy már jóval az olimpia előtt a szakmában mindenki biztosra vette, hogy román-szovjet döntőre lesz kilátás Montrealban.

A szovjeteket szinte mindig megvertük, a szakvezetés is, mi játékosok is bíztunk az újabb győzelemben.

Mégis meglepődtünk, amikor másfél hónappal a játékok kezdete előtt Ioan Kunst Ghermanescu, akinek szakmai tudását egy pillanatig sem kérdőjeleztem meg, – a román kézilabda alapjait ő rakta le, akkor éppen a Sporthivatal főtítkára volt – Marin Dragnea tábornok jelenlétében közölte velünk:

– A szovjet szövetséggel ápolt jó kapcsolataink jegyében, kérésükre, három mérkőzést játszunk a szovjet válogatottnal még Montreal előtt!

Keresztet vetettem, azt hittem, nem hallok jól. Roland Gunesch-sel és Ghița Licuval összenéztünk, majd szót kértem.

– Nea Dzsoni, mit tudnánk mi tőlük még ellesni, amikor mindent tudunk róluk. Ők viszont elleshetik a hónapok óta begyakorolt taktikánkat.

Megnyugtatósomra csak annyit mondott: zárt kapuk előtt játszunk velük, csak az érintettek lesznek jelen.

Hát ez az!

Lejátszottuk a három mérkőzést, úgy megvertük őket, hogy nem köszönték meg. De az a 20-30 néző, ki filmfelvétel, ki tollal a kezében figyelt minket, tanulmányo-

zott bennünket. Hozzátenném még, hogy Ghermanescu a Sportfőiskola tanára is volt, oktatófilmeket készített diákjaival a legjobb játékosaink felkészüléséről, amelyet széles körben bemutatott, többek között a Nemzetközi Kézilabda Szövetség kongresszusain is. Így dob Gruia, így játszik Gațu, Birtalan.

Egyszóval kijátszottuk a kártyáinkat!

Az eredmény?

A szovjetek a döntőre teljesen megváltoztatták az általunk ismert taktikájukat. Mi arra építettünk, hogy két átlövőnket, Birtalant és Kicsidet próbálják meg semlegesíteni; ezzel szemben, nem kis meglepetésemre, velem szemben emberfogásra rendezkedtek be, a védekezésben pedig három nagy, kétméteres gorillát állítottak be: Ampilogovot (203 cm), Kusnyirjukot (202 cm) és Csernyisovot (202 cm)! Bibi hiába ugrott fel három és fél méterre, egy fallal találta szembe magát. Hát ezért játszott rosszul.

Birtalan 32 góllal ugyan gólkirály lett, de a döntőben csak három gólt dobott, s csak egyet akcióból!

Otthon a szurkolók, mintha megéreztek volna, hogy mi történhetett, nagy ünnepléssel fogadtak, még Ceaușescu is gratulált, bár a szovjetek iránti érzéseit mindenki ismerte.

Egy évvel később revansot vettünk a szovjeteken, amikor a BEK-döntőben 21–20-ra megvertük a válogatottal szinte azonos CSZKA Moszkva csapatát, de azért ez nem kárpótolt bennünket az elvesztett olimpiai aranyért...

A válogatottat megfiatalították, de 1978-ig még játszottam a Steauában. Aztán Gruia és Oțlea után én is visszavonultam.

Búcsúmérkőzés, köszönet?

Ugyan. Ez a Steauánál nem volt divat, később sem lett az, mert Birtalan és Kicsid is hasonlóan járt: egyik napról a másikra hagyták abba, pezsgőbontás nélkül.

Engem a Steaua klub titkárává akartak kinevezni, amikor a Banco di Roma olasz csapatához hívtak. Az ottlétem rövid életűnek bizonyult, mert a csapat nem sokkal később feloszlott, engem azonban hamarosan visszahívtak Itáliába, hároméves szerződéssel egy kisvárosi klub, a Follonica együtteséhez. A csapat képességeiről annyit: nekem is játszanom kellett, hogy meglegyen a minimális létszám: 27 gólt dobtam az első mérkőzésen!

A környezet, a barátságos fogadtatás és nem utolsósorban az anyagiak miatt nagyon jól éreztem magam. Jó barátja lettem Silvio Berlusconié. Amikor a szerződéselem lejárt, Birtalant ajánlottam utódomnak.

Ő sem bánta meg.

A Steauánál jelentkeztem ismét szolgálatra. Cornel Țealea volt ekkor az elnöke a klubnak, s ő a vízisportok irányításával és felügyeletével bízott meg.

Borítsunk fátylat erre az időszakra.

Amikor végre a klub titkára lettem, a nemzetközi kapcsolatok részlegének irányítása is rám szakadt. Pénz nélkül, de felsőbb utasításra, olyan bűvészmutatványokat kellett megoldanom, mint a Steaua futballcsapatának és a játékosok feleségeinek az 1986-os sevillai döntőn megfelelő szállás biztosítása, ezer belépő román szurkolóknak – hitelbe. Ez idő alatt megértem én sok mindent, vissza is sírtam a boldog kézilabdás éveket...

1989 januárjában neveztek ki a Steaua klub alelnök-évé és a labdarúgó szakosztály elnökének. Aztán közbejött az 1989-es forradalom, a Ceaușescu házaspár kivégzése. Társaimmal, ha úgy tetszik bajtársaimmal a klub székházában jöttünk ismét össze, vártuk, hogy mit hoz a jövő.

Nem tartozik szigorúan a román kézilabda történetéhez, de úgy érzem, néhány velem kapcsolatos dolgot el kell mondanom a későbbiek megértéséhez.

1989 után új világ kezdődött, s bár minden porcikám tiltakozott, hogy politikai szerepet vállaljak, a sportügyi államtitkári kinevezést mégis elfogadtam. Úgy gondoltam, szigorúan szakmai szempontok alapján is lehet egy ország sportját irányítani.

Dőre álmok.

Új kormány jött, velem pedig közölték, maradásomat egy feltételhez kötik: lépjek be a Szociáldemokrata Pártba.

Így lettem a Katonai Testnevelési Akadémia dékánja négy évig.

1997-ben a Steaua klub parancsnokává neveztek ki.

Eszem ágában sem volt klubbársam, Cornel Oțelea örökébe lépni. A parancsot azonban nem vitatni, hanem teljesíteni kell. Az az egy vigasztalt, hogy ismét együtt dolgozhattam a régi csapattársakkal, Gorannal, Marinescuval, Radu Voinával.

De egy nagyon nehéz feladat is várt rám. Rendezni kellett a Steaua labdarúgó csapatának státuszát. Nem sokkal a forradalom után szurkolók tüntettek a Steaua és a Dinamo felszámolása mellett, a kiváltságos klubok meg-

szüntetéséért. Tárt kapukat döngettek, mert ez irányban már megszületett, az UEFA előírásai alapján, a szövetség döntése.

Azt szerettük volna elérni, hogy a klubtól független futballcsapatot hozzunk létre, privatizálásáról hallani sem akart senki. Így hoztuk tető alá az FC Steaua nonprofit klubot. Hogy mi lett ennek a sorsa, az már nem tőlem függött, de a köztudatba úgy ment át, hogy a későbbi privatizációját én vittem keresztül.

Az én feladatom az volt, hogy az új klub működését beindítsam. Két nappal az alakuló ülés előtt, Jenei Imivel és a feleségeinkkel közös baráti vacsorán vettünk részt, amelyen a legapróbb részletekig megbeszéltük az új klub működési elveit. Felajánlottam Iminek, hogy legyen a nonprofit klub elnöke, jelölését támogatni fogom a megalakuló vezetőségben. Jenei habozás nélkül igent mondott, és ezzel már csak a formaságok maradtak hátra.

Másnap reggel azonban váratlanul felhívott Mircea Sandu, a labdarúgó szövetség elnöke, és közölte, beszélni szeretne velem. Nem sokkal korábban választották újra az elnöki székbe. Gondoltam, terveiről kíván beszélni. Amikor beléptem, meglepetten láttam, hogy ott ül a szobában Imi, földre süttött szemmel.

Azonnal rájöttem, hogy miről van szó!

Mircea Sandu arra kért, hagyjam Jeneit a szövetségnek dolgozni, mert ott van rá szükség. Nem akartam elhinni, de Imi bevallotta, anyagi megfontolásból a szövetség ajánlatát fogadta el. Az új, nonprofit klubnál – mint mondta – nem lenne nyugodt öregkora!

Szó szerint leblokkoltam. Régi jó barátok voltunk, és nálánál megfelelőbb embert nem tudtam volna a futballcsapat élén elképzelni.

Így esett végül a választás Viorel Păunescura, aki a Steaua lelkes híve volt.

Ami a klubbal a későbbiek során történt, már nem az én hatáskörömbe tartozott...

2003-ban végleg visszatértem a kézilabdához. A régi pályatársak kerestek meg, és kértek fel, hogy legyek újra a kézilabda szövetség elnöke. 18 évig töltöttem be ezt a tisztséget, 2014-ig, majd az utókor eldönti, milyen sikerrel.

A kézilabda életem meghatározója maradt. Szerencsésnek tartom magam, hogy a román kézilabdázás aranykorát megélhettem, olyan társakkal, akikkel mindmáig egy nagy családot alkotunk.

Amikor Birtalan egészségi állapota válságosra fordult, minden követ megmozgattunk, hogy segítsünk rajta. Kilenc éve műtötték, azóta új májjal él. Boldog vagyok, hogy segíthettem ebben. „Kistestvéremként” mutattam be, és nem volt ebben semmi túlzás: évtizedeken át együtt sírtunk és együtt nevettünk.

Ma is gyakran együtt veszünk részt fiataloknak szóló rendezvényeken, kerekasztal-megbeszéléseken, jó látni, érezni, hogy nem felejtettek el.

Igaz, ami velünk történt, amit mi átéltünk, az immár az utánunk jövő nemzedékeknek egyre inkább csak statisztika.

Történelem.

Jó tudni, hogy ezt a történelmet mi írtuk.

CRISTIAN GAȚU 1945. szeptember 30., Bukarest. Kétszeres világbajnok (1970, 1974), kétszeres olimpiai érmes (ezüstérem, 1976 Montreal, bronzérmes 1972 München), 1974-ben megkapta a legtechnikásabb játékos címet, tagja volt 1974-ben és 1975-ben a világválogatottnak, 12 alkalommal nyert bajnokságot a Steaua csapatával. 188 alkalommal szerepelt a válogatottban, 225 gólt dobott.

Miklós Magda

Udvarhely kézis nagyasszonya

A HETVENES ÉVEK KÖZEPÉN lehetett, hogy a román bajnokság élvonalában szereplő Székelyudvarhelyi Voința női kézilabda csapata Bukarestben, a Floreasca csarnokban (azóta műemléknek nyilvánított, elhanyagolt épület) játszott bajnokit valamelyik fővárosi csapattal. A roppant lelkes udvarhelyi lányok látványos játékkal a maguk javára fordították az eredményt, és megtörtént a csoda: a közönség átállt az ő oldalukra! Két játékos emelkedett ki abból a csapatból: Magyarai Mária és a hetvenes évek legeredményesebb női romániai kézilabdázója, Miklós Magda. Ő ma Székelyudvarhely kézilabdás „Nagyasszonya”: fia, Ilyés Ferenc 13 éven át volt a magyar válogatott tagja, lánya, Ilyés Annamária Németországban edző.

Elsős gimnazista lehettem, amikor Tamás Ignác felfedezett. Nálunk a városban a kézilabda volt a legnépszerűbb sportág, több, szakosított testnevelő tanár foglalkozott a fiatalokkal. Sportos alkatú fiatal lány voltam, atletizáltam, a 200 és 400 méteres síkfutásban verhetetlen voltam; utólag magam is csodálkozom, hogy a sprintszámokban voltam eredményes. A tartományi bajnokságon rendszeresen szerepeltem, egyszer eljutottam az országos döntőig is.

Ott aztán rájöttem, hogy nem én vagyok a világ legjobb vágtázója.

Nem okozott ez nálam mélységes csalódást, nem olyan fából faragtak. A székely ember nem ábrándozik, hanem a földön jár. Én szinte szó szerint így gondoltam, mert a mezőgazdasági líceum reál szakára iratkoztam be, könyvelőnek készültem. Mondanom sem kell, soha nem lett belőlem könyvvizsgáló, pedig oklevelem is van róla!

Itt figyelt fel rám Tamás Ignác, betett az iskola csapatába. Sportiskolába nem jártam, bár nálunk is létezett olyan. Dobtam a gólokat hétszámra, egyből betettek a Voința csapatába, amely akkor még a tartományi bajnokságban szerepelt. 15 éves voltam! Igaz, két évig cserejátékos voltam, aztán alapember lettem.

Időközben leérettségiztem. A családban mindenki belátta, hogy könyvelő már nem lesz belőlem, ezért közös egyetértéssel Bukarestben elvégeztem a kézilabdaedzői szakot, így visszavonulásom után edzőként és testnevelő tanárként dolgoztam.

A Székelyudvarhelyi Voințăban 17 évig játszottam, nálam többet csak az azóta is legjobb barátnőm, Magyarai Mária szerepelt a csapatban, ő szülés után még visszatért játszani.

Különleges képződmény voltunk mi a román kézilabdában. Csupa helybéli lány szerepelt a csapatban, a városból a legjobbak, salakpályán játszottunk, akkor ez megszokott volt. A téli felkészülésünket gyakran úgy oldottuk meg, hogy olyan helyekre, városokba mentünk előkészületi mérkőzésekre, ahol teremben is edzhettünk.

Szabó Dénes – mi csak Dénkó bácsinak hívtuk – volt a legtovább az edzőnk, a legjobb eredményeket is vele értük el. Nagyon szerettük, mert jó pedagógus volt, tudott bánni a lányokkal. Külföldre is eljutottunk: a szocialista országok szövetkezeti csapatai számára évenként hagyományos nemzetközi tornát rendeztek, így világot is láthattunk.

Így történt meg, hogy miközben 1976-ban bronzérmesek lettünk a bajnokságban, a következő évben kiestünk, mert sokan visszavonultak, az újak pedig nem tudták helyettesíteni őket. Aztán újra felküzdöttük magunkat az élvonalba, csak akkor estünk ki újra, amikor 1980-ban abbahagytam a játékot, mert a kislányommal, Annamáriával voltam várandós. Másfél év múlva megszületett Fecó is, így végleg felhagytam a játékkal.

De térjünk vissza az időben.

1966-ban behívtak a román válogatottba. A nagycsapatba. Ismét kihagytam egy ranglétrát.

A Voința-ba is úgy kerültem be, hogy előtte sehol másutt nem játszottam, a Tamás Ignáctól kapott útravalóval vittek el.

17 évesen a nagyválogatottban...

Egy jugoszláviai tornán vettünk részt, életem első nagy megmérettetése volt, fel sem fogtam, hogy ez milyen fontos dolognak számított akkor!

Azt hiszem, a sport történetében kevés olyan eset volt, hogy egy játékos egyenesen a felnőtt válogatottban debütál, és csak azt követően szerepel az ifjúságiak között is.

Nos, velem ez történt!

A jugoszláviai tornát követő évben, 1967-ben már az ifjúsági válogatott tagjaként vettem részt a hollandiai ifi VB-n. Utána még megesett néhányszor, hogy mindkét válogatottban szerepeltem.

A beilleszkedés a nagycsapatba nem volt nehéz. Hatan voltunk magyarok! Soós Rózsi, Buzás Mária, Nagy Irén...

Néhány név, ami hirtelen eszembe jut.

Edzőnk akkor Spier Francisc volt, egy szász származású szakember, aki magyarul is tudott, magánbeszélgetéseink során magyarul is kommunikált velünk. Mi, magyar lányok egymás között magyarul beszélünk, ezt lenyelték nekünk a többiek. A többiekkel sem volt bajom. Csendes természetű voltam, tudtam románul, de ha nem kérdeztek, nem nagyon szólaltam meg.

Azt már nem nézték jó szemmel, ha a magyar válogatott tagjaival szorosabb kapcsolatot akartunk kialakítani. Nem vették jó néven, ha beszélünk velük. Ez azért nem akadályozott meg abban, hogy barátságok szövődjenek: nagyon sok közös rendezvényen vettünk részt, a Kárpát kupán, a zágrábi, brandenburgi tornán; a női kézilabda élvonala vett részt ezeken, persze, hogy ismertük egymást.

Négy világbajnokságon és egy olimpián vettem részt. A legjobb eredményt az 1973. évi jugoszláviai VB-n értük el, másodikok lettünk. A döntőben a jugoszlávok 16–11-re vertek minket; jobbak voltak, én hat góllal járultam hozzá a csapat sikeréhez.

A legjobb saját eredményemet az 1975-ös kijevi VB-n értem el. A válogatott csak negyedik lett, de 24 góllal én lettem a világbajnokság gólkirálya, az All Star csapatba is

beválogattak. A szovjeteket 17–13-ra győztük le, én 13 gólt dobtam. Kis túlzással: az én találataimmal győztük le a dicső Szovjetuniót.

Saját otthonukban. Kijevben!

Emlékezetes maradt számomra az 1976-os montreali olimpia is, ahol a magyarokkal mérkőztünk a bronzéremért. Hatalmas meccset vívtunk, de 20–15-re kaptunk. Összesen 14 gólt dobtam, ötöt a magyarok ellen. A magyar női kézilabda mindig jó volt, sokkal több érmet szereztek a világversenyeken. Olyan nagy játékosaik voltak, mint Sterbinszky, Csíkné, a kapus Bujdosó Ágota, nem volt szégyen kikapni tőlük!

Az olimpia azonban így is óriási élmény volt. Igaz, hogy fegyveres katonák őriztek bennünket (a müncheni terrortámadás után megváltozott a világ), de a hangulat, a világ legjobbjával való találkozás feledhetetlen maradt számomra.

Az 1978-as VB-n már én voltam a válogatott csapatkapitánya, és az is maradtam visszavonulásomig, 1980-ig. Nem volt csinnadratta, amikor abbahagytam, egyszerűen eltűntem a színről. Nem olyan idők voltak, amikor látványos búcsúztatásokat rendeztek. Mégis hálásak voltunk a sportnak, hogy kijuthattunk külföldre, világot láthattunk, nem járt ez pénzzel, mint ma, de bennünket az élmény, a szabadság érzése kárpótolt.

Ami késik, nem múlik.

Valakiknek, feltehetőleg a szakszövetségnek, 32 évvel később eszébe jutott, hogy tán mégis el kéne búcsúztatni néhányunkat.

Engem 2011-ben, 32 évvel visszavonulásom után, Turnu Severinben búcsúztattak egy tornán.

Azt hiszem, ilyen sem igen volt a sport történetében.

De akkor olyan időket éltünk.

Amikor visszavonultam, már férjnél voltam, a férjem a megyei bajnokságban szereplő helyi csapatban futballozott. Már házasságunk elején két gyerekünk született. A sport természetesen továbbra is az életünk része maradt. Kézilabda szakos testnevelő tanárként dolgoztam tovább, az én „bűnöm”, hogy a gyerekeim a nyomdokaimba léptek.

Ők vitték tovább a kézilabdát!

A Voința egykori játékosaiból természetesen mások is csapódtak hozzánk. Öreglányok csapatot hoztunk létre, külföldön is gyakran játszottunk.

Nyugdíjasként már nem játszom, de menedzselem a csapatot. Laczkovics Magyar Máriaival elválaszthatatlanok vagyunk. Alig valamivel fiatalabb nálam, ő is Tamás Ignácnál kezdte, együtt vettek be bennünket a Voința csapatába. 19 évig játszott udvarhelyi színekben, tagja volt a román válogatottnak is, 67 mérkőzésen 47 gólt dobott, az ifjúsági VB-n és a montreali olimpián is szerepelt.

Székelyudvarhelyen ma is élénk kézilabdaélet zajlik, bár a körülmények lényegesen megváltoztak. Női csapatunk nincs az élvonalban. Érettségi után a lányok egyetemre, főiskolára mennek, másutt találják meg a boldogulás útját. Az országban két utánpótlásképző központ létezik, a fiúknak Segesváron, a lányoknak Râmnicu Vîlceán, udvarhelyi játékosról nem tudok.

Ma már nem tudna egy csapat úgy boldogulni az élvonalban, mint annak idején mi, a Voințával.

Az élsporthoz pénz kell. Szponzorok.

A város férfi csapata, a Székelyudvarhelyi KC a román bajnokság élvonalában, a Szuper Ligában szerepel, 8-9 külföldi játszik a csapatban, fehérorosz, horvát, macedón, sőt brazil, helyi – hazai játékos alig néhány. Az együttes szerkezete jól tükrözi az egész román kézilabda helyzetét. Az élvonalban szereplő pár száz játékos közel fele – külföldi. Az edzők egy része is.

Ez a válaszom arra is, hogy miért szerepelünk olyan gyengén a nagy világversenyeken.

Ami viszont igaz: aki minőségi kézilabdát szeretne látni, nálunk megteheti.

1981-ben épült fel végre az 1800 főt befogadó sportcsarnok, mindig zsúfolt az SZKC mérkőzésein, én is ott ülök az első sorokban. Ez jó a kézilabdának, mert a gyerekek szívesen választják ezt a sportágat. Verestőy Attila a főszponzorunk, idevaló üzletember-politikus, ő tartja fenn a csapatot. Remélhetőleg sokáig.

Az én nagy büszkeségem, hogy mindkét gyermekem magával vitte a sport, a kézilabda iránti szeretet, és neves játékosá, szakemberré nőtte ki magát.

Igaz, nem itthon...

Annamária a Sportiskolában kezdett kézilabdázni. Amikor Kolozsváron bejutott az egyetemre, az Universitatea csapatához igazolták, innen Nagybányára került. Megkelesték Magyarországról, Vác, Kiskunhalas, a Ferencváros lett a következő három állomás. Akkoriban a Fradiban meglehetősen nagy volt a bizonytalanság, a magyar válogatottság sem jött össze, ezért Németországba szerződött. Hét éve ott él, ott edzősködik. Ahogy ő fogalmazott:

a bizonytalant cserélte fel a biztosra. Úgy tervezi, hogy Kistarcsán telepedik le.

Öccse, Feri, Feci, ahogy becézni szoktam, inkább a focihoz vonzódott, lehet, hogy lett is volna belőle valaki. A sors, vagy a véletlen azonban másként hozta. Testnevelő tanár voltam, és az iskola kézilabdacsapatával bejutottunk az országos döntőbe. Ekkor Feci hetedikos volt. Mivel lehetőség volt arra, hogy más iskola tanulóját is benevezzük, így a tanítványaim unszolására megtettem. „Magdi néni! Fecike magas, nevezzük be!” – mondták a gyerekek. Betettem a csapatba, gólokat lőtt, egy év múlva már kézilabdázott.

Egy kiskunhalasi ifjúsági tornán felfigyeltek rá a szegeziek, azonnal leigazolták. Bár később Veszprémbe, Németországba, Lengyelországba is megfordult, Szeged lett a második otthona. 13 évig játszott a magyar válogatásban alapemberként, közel 150 mérkőzés van a háta mögött. Az idei világbajnokságot már nem vállalta.

Ilyés Ferenc: „Valóban véletlenül kerültem be a kézilabdázók közé. Szó sincs arról, hogy anyám ellenezte volna! Ellenkezőleg: a nővéremmel együtt a pálya mellett nőtünk fel, elvárás volt a családban, hogy sportoljunk, de senki nem szabta meg, milyen sportágot válasszunk. Én például imádtam a focit, s amíg nem kóstitam bele a kézilabdába, nem is gondoltam másra. Anyánk nagyon józan asszony volt, nem akarta ránk erőltetni az akaratát, nehogy később felhánytorgassuk neki, ha nem minden

úgy sikerül, ahogy szeretnénk volna. Egyedül a tanulásban volt kérlelhetetlen. Kikérdezte a leckét, elvárta az egyetemi, főiskolai végzettséget. „Ha zsíroskenyéren fogunk élni, ti akkor is egyetemre fogtok járni” – jelentette ki. A szegediekkel is azért írtam alá ötéves szerződést, hogy egyetemre jár hassak. Mint székely legénynek eleinte voltak kellemetlen pillanataim, de jó közegbe kerültem, a válogatottságig vittem, csapatkapitánynak is megválasztottak. Több mint százötven mérkőzést játszottam magyar színekben, de Székelyudvarhelyt nem felejtettem el, amikor honvágyam van, tudom, van hová visszatérnem.”

NEM HAGYTAM KI Feci egyetlen mérkőzését sem. A műholdas és internetes televíziózás minden lehetőségét kihasználtuk. Ha Németországban játszott, a német adókra állítottuk rá a parabola antennánkat, ha Lengyelországban, a lengyel műholdas adókra, végső esetben az interneten kerestük a lehetőségeket.

Mindig szívesen jön haza, szereti megosztani a sikereit. Amikor néhány éve megnyerték az EHF kupát, személyesen nem tudott eljönni, de a serleget elküldte, néhány napig mindenki megcsodálhatta. A Pick Szeged csapatát is elhozta bemutatót játszani. A románok nem nézték jó szemmel, hogy a közönség egy emberként a szegedieket buzdította...

Mi székelyek már ilyenek vagyunk.

Ott boldogulunk, ahol tudunk, de mindig hazavágyunk.

Udvarhelyen egy kertes, virágos házban lakom, a Szejké forrás irányában. Mindig van mozgás körülöttem. Az idő-szerűvé vált családalapításról beszéltünk a fiammal, aki látva a virágágyásokat, megjegyezte:

– Édesanyám, annyi unokád lesz, hogy minden ágyásra jut egy!

Eltelt egy kis idő azóta, s akkor én jegyeztem meg:

– Hát fiam, lásd, az ágyások szaporodnak, de az unokák nem.

Eljön majd annak is az ideje. Én sem húszévesen mentem férjhez.

NÉVJEGY

ILYÉS MIKLÓS MAGDA

Székelyudvarhely, 1948. július 4.

Sportág: kézilabda

Játékos pályafutása

1963–1980 Székelyudvarhelyi Voința

Világbajnoki ezüstérem: 1973, Belgrád

Világbajnoki 4. helyezés: 1975, Kijev, gólkirály

Olimpiai 4. helyezés: 1976, Montreal

198 válogatott meccsen 396 gólt szerzett

1981-től edző, testnevelő tanár

Soós Rozália

Fiúnak kellett volna születnem

BIZTOSAN TUDOM: amikor megszülettem, csalódást okoztam a szüleimnek. Nem mintha nem vártak volna szeretettel! Ellenkezőleg, gyermekáldást ilyen várakozás még nem előzött meg. A negyedik jövevény voltam a családban, három nővérem „előzött meg”, s mindenki bizton remélte, fiúgyermek leszek. Hát nem jött be.

Így lettünk mi a négy nővér. Engem „Vakaréknak” neveztek el, persze nem haragudtak rám, én is Isten teremtménye voltam, egyformán szerettek minket, később talán már eszükbe sem jutott, hogy egy fiú jól jött volna a családba. De azért mégis...

Ez a lányos családi örökség mélyen belém ívódott, mindenáron el akartam kerülni, hogy a férjemmel együtt minket is „csalódás” érjen, ezért amikor babát vártam csak lányneveket választottunk: Krisztina és Kinga. Ebben a sorrendben. Így lett a nagyobbik lányom Krisztina, a kisebbik pedig Kinga.

Krisztina ott nőtt fel a pályán mellettem, a szülés után néhány hónappal már újra játszottam, a gyereknek mellettem volt a helye. Örökölte is a sport iránti szeretetemet. Természetesen a kézilabdát választotta, de miután edzői állandóan hozzám hasonlították, abba hagyta, átnyergelt a

gyorskorcsolyára, nem sok sikerrel. Végül inkább tanulásra adta a fejét, irodai menedzsmentet végzett. Kingát isteni nyelvtelenséggel áldotta meg a sors, több nyelven beszél, ő külföldön találta meg a boldogulását.

A világ már csak ilyen.

A sport iránti vonzódásom egész korán kezdődött. Már az általánosban tornásztam, később kosárlabdáztam, de végül a kézilabda fogott meg. Az edzőim láttak bennem valami ígéretet, mert egész korán bekerültem az ifjúsági csapatba.

A kézilabda Marosvásárhelyen ugyanis a futball után a legnépszerűbb sportág volt! Az 1940-es, 1950-es években kézilabda nagyhatalom voltunk. A sportág meghonosítása Kamenitzky Árpád nevéhez fűződik, aki a nagypályás kézilabdával kezdte. A Progresul csapatával többször országos bajnoki címet, helyezést nyert, a marosvásárhelyi lányok alkották az 1956-ban nagypályás világ bajnokságot nyert román válogatott gerincét. Nagy Irén volt a válogatott kapusa. Igazi csodakapusként tartották számon, az egyetlen olyan női játékos, aki három világ bajnoki címet nyert Románia válogatottjával: kétszer nagypályán, egyszer, 1962-ben kispályán. Nem itt született, de vásárhelyi-ként vált híressé. Sajnos, már nincs az élők sorában.

Én is azon kevesek közé tartozom, aki nagypályán kezdte a Progresul színeiben, a kispályára 1963-ban tértünk át már a Muresulnál, amikor az első hivatalos országos bajnokságot rendezték. 16 éves voltam!

Ekkor indult hódító útjára a kispályás kézilabda nálunk. Egy évvel később 15–7-re vertük a BEK-győztes Bukaresti Rapid csapatát, én több góllal vettem ki részemet

a sikerből, de hadd említsem meg a többieket is az akkori csapatból: Preda, Incze, Baczó, Molnár.

Az évek során a csapat elég hullámzóan szerepelt. Voltunk ezüstérmesek, ötödikek, nyolcadikok, 1968-ban kies-tünk az élvonalból, két évvel később kerültünk ismét viszsza. Árpi bácsi után Kulcsár László, majd Helwig Vilmos lett a csapat edzője. Sajnos a rendszerváltás után a vásárhelyi kézilabda támogatás hiányában visszaesett, nincs már élvonalbeli csapatunk. Két vásárhelyi játékost mégis meg kell említenem, nélkülük nem lenne teljes a névsor: Mócsi Éva, aki később külföldre távozott, és Mátéfi Eszter, mindketten sokszor válogatottak!

De térjünk vissza az időben.

A válogatottba hamar bekerültem. Húszévesen az utánpótlás keret tagjaként megnyertük a hollandiai VB-t, 21 góllal én lettem a világbajnokság gólkirálya! Szébb kezdést aligha képzelhettem el.

Ettől kezdve nem volt megállás. A válogatott egyik alapembere lettem. 1971-ben Hollandiában, 1975-ben a Szovjetunióban negyedikek, 1973-ban Jugoszláviában ezüstérmesek lettünk a világbajnokságon. Szerintem a belgrádi VB volt a pályám csúcspontja. Engem választottak a torna legjobb beállósának, s ezzel bekerültem a VB All Star, azaz Álomcsapatába.

Nagy élmény volt a montreali olimpia is, tíz góllal én lettem a gólkirály! Megéltük a tornászlányok, Nadia Comăneci sikerét is, hiszen egy emeleten lakott a teljes román küldöttség. Sokat az olimpiából azonban nem láthattunk. A müncheni tragikus események után rendkívül szigorú

biztonsági intézkedéseket vezettek be a kanadai városban, mi külön őrizetet is kaptunk a Szekuritáté embereitől, féltek, nehogy valaki menedékjogot kérjen.

Másfél évtizedig szerepeltem a válogatottban, 196 mérkőzésen 527 gólt dobtam.

Ha visszagondolok erre az időszakra, be kell vallanom: nem volt könnyű magyarként helytállni. Én mindig Miklós Magdával laktam egy szobában, de megfértünk a többiekkel is.

Az életemet, az életünket a válogatott teljhatalmú edzője, Constantin C. Popescu „Pilica” keserítette meg. Szakmai tudásához egy percig sem férhet kétség, az ő irányításával szerezte első világbajnoki aranyérmét Románia. 17 évig, háromszáz mérkőzésen ült a válogatott kispadján, szerzője és irányítója volt a román kézilabdázás kétkötetes enciklopédiájának.

Emberileg azonban elfogult volt, voltak kedvencei, én nem tartoztam közéjük, s emiatt sokat kellett nyelnem, nem szívleltük egymást. Minden poszton játszottam, de beállós-ként voltam a legeredményesebb, mégis sokszor más poszton kellett játszanom, mert egyik kedvencét szemelte ki az én helyemre. Gyakran előfordult, hogy Lucian Grigorescunak, a kézilabda szövetség főtitkárának kellett közbeavatkoznia, helyre tennie a dolgokat. Ő volt az, aki 1978 tavaszán búcsúmérkőzést szervezett számomra Marosvásárhelyen, és személyes jelenlétével tisztelt meg. Szerette a magyarokat. Ő volt a mi őrzőangyalunk.

Jól emlékszem, a montreali olimpia előtt a kétezer méter magasan fekvő edzőtáborban, Piatra Arsă-n készültünk.

Március volt, ott fenn ilyenkor még tombol a tél, fél méteres hó borít mindent; egy nap Popescu edzőnk váratlanul kijelentette: a Bucegi-hegység legmagasabb csúcsán lévő menedékházhoz, az Omu csúcshoz indulunk, aki nem ér el oda, nem utazik az olimpiára!

Nem akarom ecsetelni a körülményeket, de sűrű ködben, térdig érő hóban jártunk, nagy nehezen elértük a menedékházat, amely azonban zárva volt! Indulás visszafele. A sűrű ködben nehezen haladtunk, mint a táborba visszaérkezéskor megtudtuk, már hegyi mentőket küldtek a keresésünkre!

Utólag többször eszembe jutott: mi történik, ha valóban bajunk esik?

Harmincéves koromig játszottam a válogatottban. A Mureşul csapatában egy évet még ráhúztam. 1978. január 30-án Konstancán játszottam az utolsó mérkőzésem. Ekkor már három hónapos állapotos voltam Kinga lányommal.

Jól emlékszem: öt gólt dobtam azon a mérkőzésen. Ekkor már húsz éve voltam a pályán.

Szép, drámai és kevésbé idilli pillanatokat is átéltem a két évtized során. A montreali olimpián épp a magyarokkal játszottunk – velük gyakran találkoztunk –, elég szoros volt a mérkőzés, a végén ők nyertek, de akkor ott még bizonytalan volt a mérkőzés kimenetele. Hétméterest ítélték nekünk, senki nem merte bevállalni, mindenki rám nézett. Elvállaltam. Nem volt más választásom.

A labda a kapufán csattant.

Nem ez a büntető döntött, de a fair play szellemében el kell mondanom, hogy a kihagyott helyzetekért soha nem szólt meg senki.

Miklós Magdával rendszeresen tartom a kapcsolatot, véleményyt mondunk, elemzünk, miben változott a játék az évtizedek során, de mindig oda lyukadunk ki, hogy a mi 1973-as világbajnoki ezüstérmünket román válogatottnak azóta sem sikerült felülmúlnia, pedig ma is vannak klaszsisok az országban, de az élvonalbeli csapatokban szereplő sok külföldi játékos miatt sokkal nehezebben boldogulnak.

Visszavonulásom után felmerült, hogy esetleg edzőként folytassam. Az igazság az, hogy nem vonzott ez a pálya, hiányzott belőlem a hivatástudat. Talán közrejátszott az is, mindig úgy éreztem, hogy nem értékelnek a tehetségem, tudásom szerint. Az elismerést hiányoltam.

Persze hívtak, de társadalmi alapon. Fizetség nélkül. Én húsz évig dolgoztam ingyen vagy bagóért, egy ország sikeréért. Az 1973-as világbajnoki ezüstéremért háromezer lej jutalmat kaptunk. Alig többet egy átlagfizetésnél. Igaz, bérlakást kétszer kaptam: de hogyan?

Amikor férjemmel, az egykori úszó és vízilabdabíró Soós Árpáddal összeházasodtunk, Kolozsvárra költöztem, két évet játszottam a helyi Universitatea csapatában. Csúcsformában voltam, elkezdtek érdeklődni irántam Temesvárról, Nagyváradról. Én azonban szerettem volna hazaköltözni, Vásárhelyre. A Mureșul kétszobás bérlakást adott.

Hazamentem.

A montreali olimpia előtt ezt három szobásra cserélhettem. A rendszerváltás után megvásárolhattam.

A sport mellett nekem dolgoznom is kellett. Ez ma talán különösen hangzik, de ez az igazság. Négyen voltunk testvérek, apám volt az egyetlen kereső a családban. Egye-

temről nem álmodhattunk. Az általános után szakiskolát végeztem, s nyugdíjbavonulásomig a készruhágyárban dolgoztam műszaki rajzolóként. Nyolc vagy négy óra munka után jártam az edzésekre, kivéve amikor a válogatottba behívtak, akkor „kiemeltek a termelésből”. Soha nem hiányoztam, a fizetésemért becsületesen megdolgoztam.

Így neveltek.

Ha visszatekintek a pályámra, úgy gondolom, az életem kerek egész.

Egy kicsit több megbecsülést azonban elvártam volna.

NÉVJEGY

Soós Rozália

Születési ideje és helye: 1947. február 1., Marosvásárhely

Játékos pályafutása

1959–1963 Marosvásárhelyi Progresul (nagypályás és kispályás)

1963–1967 Marosvásárhelyi Mureșul

1967–1970 Kolozsvári Universitatea

1970–1978 Marosvásárhelyi Mureșul.

Legjobb eredményei

1973 Román válogatott, világbajnokság 2. hely

1976 Román válogatott, olimpia, Montreal, 4. hely

1973, Román válogatott, világbajnokság, legjobb beállós

198 válogatott mérkőzésen több mint 500 gólt szerzett.

**Török Mária
és Török Edit**

A Török nővérek

SEPSISZENTGYÖRGYÖN SZÜLETTEK, mind az életben, mind a sportban elválaszthatatlanok maradtak. Ők a Török nővérek, akik klubszinten minden idők legeredményesebb román női játékosai közé tartoznak. Világbajnoki érmet egyikük sem szerzett, nevüket mégis legenda övezi. A hugi, Edit a bécsi Hypo csapatával négyszer nyerte meg a klubcsapatok legrangosabb nemzetközi tornáját, a Bajnokok Ligáját. Ilyen teljesítménnyel egyetlen román játékos sem büszkélkedhet!

Mária, Mori, ahogy a köztudatban a neve forgott, – a Mari szót a románok a könnyebbség kedvéért Morinak ejtették – a válogatott és az Oltul Râmnicu Vâlcea legendás játékosa lett, hat bajnoki címmel, kupagyőzelmekkel.

A pályán egymást múlták felül.

Csak úgy hívták őket: a Török nővérek.

TÖRÖK MÁRIA 1959. január 25-én született Sepsiszentgyörgyön, a Mikó gimnáziumba járt. Több sportágban is szerencsét próbált, de a kézilabda jött be igazán. Első edzője László Zoltán volt, a Sportiskola csapatánál; tehetségére hamar felfigyelték, érettségi után így került Bákóba, ahol abban az időben a város csapata az országos bajnokság élvonalában szerepelt.

– Szüleim egyszerű emberek voltak, anyám a szövőgyárban dolgozott, több műszakban, apám autószerelő-

ként kereste a kenyerét. Nehéz volt két lányt eltartani, iskoláztatni. Őszintén bevallom, nem akartam anyám helyét „örökölni” a textilgyárban. Ezért elfogadtam a Bákói Stiința ajánlatát, a játék mellett párhuzamosan elvégeztem a testnevelési főiskolát is. Itt nyertem életem első bajnokságát. Constantin Pilica Popescu a válogatott egykori edzője meglátta bennem a „rendkívüli” tehetséget, és százezer lej ellenében – óriási pénz volt ez akkor! – apámtól „kivásárolt”, így kerültem Râmnicu Vâlcea-ra, ahová néhány évi spanyolországi vendégszereplés után visszatértem, rövid ideig a csapat edzője is lettem, jelenleg pedig a húgom, Edit által szponzorált HCM Török ifjúsági kézilabda központot irányítom – emlékszik vissza pályájára, amely korántsem volt konfliktusoktól mentes.

Marin Nistor, a Râmnicu Vâlcea-i Oltchim egykori első elnöke visszaemlékezéseiben így ír róla:

– Az IHF Kupa elődöntőjében a Békéscsaba együttesével kerültünk szembe. A magyarok nagyon erősek voltak. Az első mérkőzést Râmnicu Vâlcean játszottuk, a békéscsabaiak másodedzője a találkozó előtt odament Morihoz: „Te egy k...a vagy, románhoz mentél feleségül” – mondta neki. Mori semmit nem válaszolt, de a visszavágón, a mérkőzés kezdetekor, egy magyar zászlót vett elő és a terem közepén meggyújtotta! Körbevettük, hogy senki ne lássa, különben biztos, hogy élve nem kerülünk ki onnan. Hozzá hasonló játékost én még nem láttam. Technikai képzettségben messze felülmúlta Gațu-t, ahogy egykori edzője, Barta Gyula mondta róla: tíz lehetőségből a tizenegyediket választotta, megőrizte a társait, ellenfeleit.

– Fenomén volt – mondta róla Constantin Pilica Popescu, a válogatott edzője is. – Nem tudom, mikor születik újra egy hozzá hasonló képességű játékos.

NÉVJEGY

DUCA-TÖRÖK MÁRIA

Klubjai: Bákói Știința, Chimistul Râmnicu Vâlcea, Iber Valencia (spanyol), Mar Alicante (spanyol), Oltchim Râmnicu Vâlcea.

Bajnoki címek: hatszoros román bajnok: ötszörös román kupagyőztes, kétszeres spanyol bajnok, kétszeres spanyol kupagyőztes, kétszeres IHF kupa győztes, Európai Szuperkupa győztes.

Román válogatott 226 alkalommal, 626 dobott góllal.

TÖRÖK EDIT, a hugi 1964. október 16-án látta meg a napvilágot. Nővérehez hasonlóan ő is több sportágat kipróbált, hogy aztán a példáját követve a kézilabdánál kössön ki. Bákóba is követte a nővérét. Ma is mosolyogva meséli az anekdotává vált történetet. Amikor Mari ügyében a bákóiak apjával tárgyaltak, az öreg megjegyezte: „még van egy lányom.” Râmnicu Vâlceára is együtt mentek, ugyanabban a csapatban játszottak, és a rendszerváltást követően egyszerre mentek külföldre: Ő az osztrák Hypo csapatához került, ahol szédületes karriert futott be: négyszer nyerték meg a Bajnokok Ligáját az osztrák bajnokság és a kupasikerek mellett. Felvette az osztrák állampolgárságot, már osztrák színekben vett részt az olimpián.

– Felmerült bennem, hogy letelepedjünk, de a férjem, aki csak látogatóba jött ki, nem érezte otthon magát ebben a világban, ezért úgy döntöttem, hazatérek. Itthon nagy örömmel fogadtak. Elfelejtették, hogy a Hypo színeiben 17 gólt dobtak nekik. Bennem ez tüske maradt. Amikor az osztrák csapat színeiben megjelentem a pályán, ellenségesen fogadtak, az „Itt van az én hazám” című dalt énekelték. Engem nagyon bántott, és úgy játszottam, mint talán még soha. 17 gólt dobtam! Mondta is a svéd edzőnk, hogy egyetlen játékos sem dobott ennyi gólt ilyen tétmérkőzésen.

Edit 31 éves korában súlyos térsérülése miatt kénytelen volt visszavonulni, de sokat tesz a Râmnicu Vâlcea-i kézilabdáért. Mint a polgármester felesége, menedzseli a nővérével létrehozott HCM Török ifjúsági központot.

A Török nővérek közül Mária még játszott a régi nagyokkal, de ők már ahhoz a nemzedékhez tartoznak, amely előtt megnyíltak az érvényesülés kapui, profik lehettek. Sorsuk alakulása ugyanakkor tükrözi azt az átalakulást, amely a román társadalomban, az erdélyi magyarság életében végbemegy.

NÉVJEGY

MATEI (TÖRÖK) EDIT

Klubjai: Bákói Știinta, Chimistul Râmnicu Vâlcea, Hypo Niederösterreich

Bajnoki címek: háromszoros román bajnok, kétszeres román kupagyőztes, négyszeres osztrák bajnok, négyszeres osztrák kupagyőztes, négyszeres Bajnokok Ligája győztes, kétszeres IHF Kupa győztes, Európai Szuperkupa győztes.

Román válogatott 176 alkalommal, 398 dobott góllal.

Kicsid Gábor és Birtalan István

Soós Rozália a 2-es számú mezben a kép bal oldalán

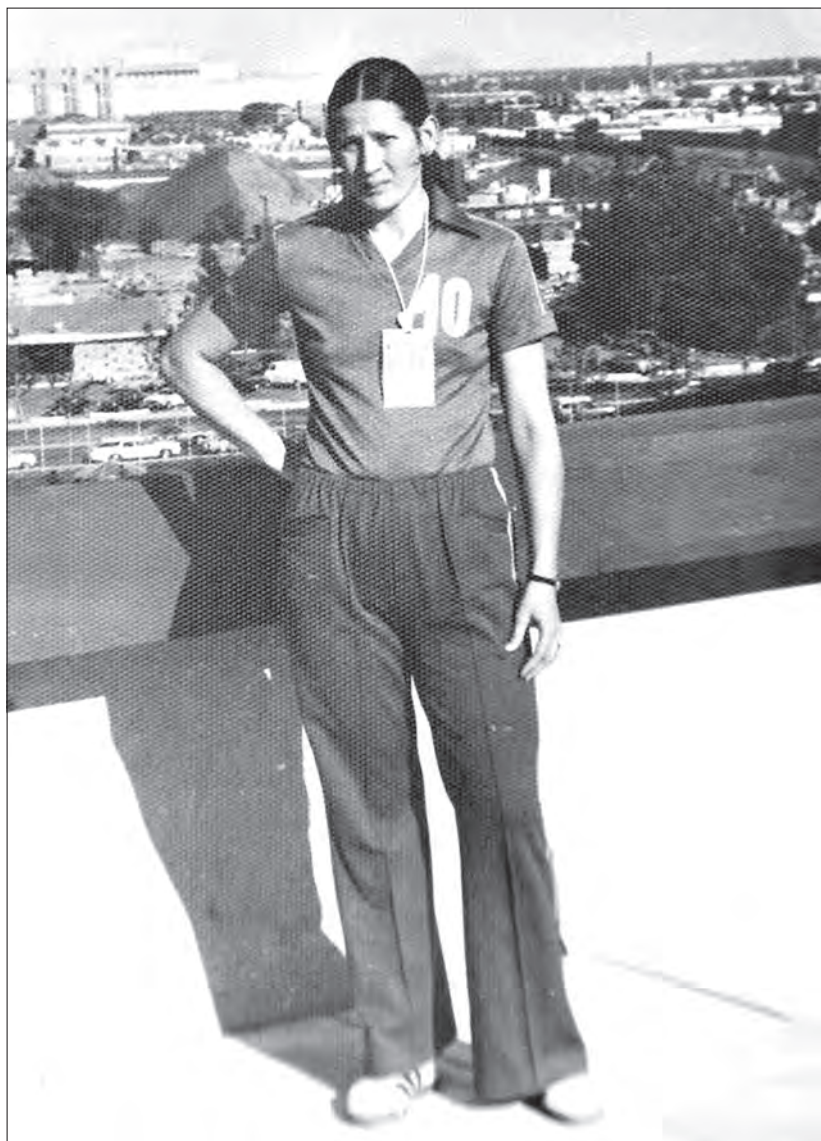
Az Ilyés család

A Vointa 1976-ban, a jobb szélén Miklós Magda és Szabó Dénes

Az egykori bajnokok. Balról a második Orbán István, a jobb szélén Kicsid Gábor

Miklós Magda, a gólkirálynő

Miklós Magda edzés közben

Cristian Gațu egy visszaemlékező estén

A román válogatott

Soós Rozália tör kapura egyik gólja előtt

A Voința bronzérmes csapata, előtt Miklós Magda és Szabó Dénes

(Török) Matei Edit a 8-as mezben (jobbra fent)

Tartalom

Kézi(s)könyv a sikerhez	5

BIRTALAN ISTVÁN

Édes gyermekkor	9
Jó szerencsét!	23
A terror árnyékában	37
Háromszor a világ legjobbja	51
Magyarok a válogatott élén	65
Allah Akbar!	79
A halál torkában	93
Volt egyszer egy kézilabda	103

ORBÁN ISTVÁN

Egy kettétört karrier	121

KICSID GÁBOR

A konok székel	133

CRISTIAN GAȚU TITKAI	149

MIKLÓS MAGDA

Udvarhely kézis nagyasszonya 165

SOÓS ROZÁLIA

Fiúnak kellett volna születnem 177

TÖRÖK MÁRIA ÉS TÖRÖK EDIT

A Török nővérek 187

Kiadta a Holnap Kulturális Egyesület, Nagyvárad, 2017. Felelős kiadó: a Holnap Kiadó elnöke. Oldalszám: 204. Borítóterv, tipográfia és nyomdai előkészítés: Benkő J. Zoltán. Nyomta az Europrint Kiadó és Nyomda Kft., Nagyvárad.